

STATUS KOMMUNE 2020

Der folk bor

KOMMUNSEKTORENS ORGANISASJON

The Norwegian Association of Local and Regional Authorities

Forord

Arbeidet som utføres av kommunene og fylkeskommunene betyr mye for folks hverdag. Det er kommunen som blant annet sørger for at veiene brøytes og feies og at avfallsdunkene tømmes, at det finnes barnehageplasser, at de unge håpefulle får en god skolehverdag, at vi har en fastlege som kan gi oss hostesaft og at våre eldre får god omsorg. Alt dette skjer innenfor rammen av det lokale og regionale demokratiet, der vi velger folk som skal representere oss og som prioriterer hva skattepengene skal brukes til.

Kommunene og fylkeskommunene har store samfunnsoppgaver i kraft av rollene som tjenesteyter, myndighetsutøver, samfunnsutvikler og arena for det lokale og regionale demokratiet. Men, hvordan står det egentlig til i kommunene og fylkene, med utgangspunkt i de store utfordringene vi står overfor i årene som kommer?

KS har samlet status, resultater, utviklingstrekk og utfordringer i kommunesektoren på en del utvalgte områder. Årets utgave av Status Kommune følger inndelingen i det politiske grunnlagsdokumentet for Landstinget i KS i 2020 «Mange bekker små». Vi har brukt et utvalg indikatorer fra ulike kilder som beskriver viktige samfunns- trekk ved hjelp av figurer og tabeller.

I Status Kommune finner du velkjente områder som den økonomiske utviklingen, demografi, tjenesteproduksjon, arbeidsliv og lokaldemokrati,

klima og miljø og digitalisering og innovasjon. Denne gangen har vi også sett nærmere på noen utviklingstrekk i byer og tettsteder og omstillingskraft i næringsutviklingen. Fordi koblingen mot FNs bærekraftsmål står sentralt i år, viser vi hvilke av bærekraftsmålene de ulike kapitlene er relatert til.

Statistikk som samles inn over tid viser oss en historisk utvikling. Vi har lagt vekt på å bruke kilder som kan gi oss lange tidsserier, særlig fra SSB. På noen av områdene er kildematerialet egne KS-undersøkelser, men vi har også benyttet oss av Innbyggerundersøkelsen til Difi og andre kilder. På noen områder bruker vi framskrivninger for å få en oppfatning av hvordan framtiden kan se ut. En god del av indikatorene kan hentes ut for egen kommune eller fylkeskommune, og finnes på KS.no.

Status Kommune gis ut årlig og skal gi et oppdatert bilde av tilstanden i kommuner og fylker. Vi tror og håper at kunnskapen vi har samlet er nyttig for deg.

God lesning!

Lasse Hansen
Administrerende direktør i KS

Sammendrag

Folk er fornøyde med å bo og leve i kommunene

Kommunesektoren legger til rette for trivsel, attraktive sentra, gode møteplasser, inkludering, videregående opplæring og sosial utjevning, slik at innbyggerne kan leve gode liv i lokalsamfunnet. Innbyggerne er fornøyde med å bo og leve i kommunene. Det offentlige tilbyr kvalitet, følger lover og regler og viser respekt. Det overordnede inntrykket av kvaliteten på tjenestene er delvis godt.

Sterkere vekst i grupper med omsorgsbehov

Demografien i landet vårt endrer seg. Befolkningen øker først og fremst i de største kommunene og faller i et flertall av kommunene. Andelen eldre er høyest i de små kommunene. Aldersgrupper med behov for omsorgstjenester øker mye kraftigere enn befolkningen i arbeidsdyktig alder. Det blir mer krevende å finne nok hender til å pleie flere eldre og syke. Arbeidslivet vil i årene som kommer preges av knapphet på kompetent arbeidskraft, og allerede i dag er det vedvarende mangel på kvalifisert arbeidskraft innen enkelte yrker. Det er veldig gledelig at stadig flere unge fullfører videregående skole og at stadig flere får en læreplass, særlig i kommunal sektor.

Klima- og miljøutfordringene blir stadig mer presserende

De samlede norske klimautslippene lå i 2018 fortsatt over nivået i 1990. Utslippene fra olje- og gassutvinning

har gått opp, mens industrien har redusert sine utslipp betydelig over tid. Skjerpede nasjonale klimamål fører til behov for ytterligere utslippskutt på områder som direkte og indirekte påvirkes av kommunesektoren, først og fremst innen transport, bygg og avfall. Kommunesektoren vil dermed kunne bli en stadig viktigere klimaaktør.

Arbeidet med å få ned klimagassutslippene fra kommunesektoren er godt i gang. 2019 ble et gjennombruddsår for elektrisk drift i kollektivtrafikken, samtidig som det har vært langt større vekst i passasjerantallet i kollektivtrafikken enn befolkningsveksten. Kollektivbruken varierer sterkt mellom byområdene og mellom byområdene og bykommunene. Klimaet er i endring, og det har vært et taktskifte i naturrelaterte flom- og skredskader med store skadeomfang. Mesteparten av midlene som brukes går til reparasjon, ikke til forebyggende sikringstiltak.

FNs naturpanel påviser at det globale tapet av naturmangfold er enormt, og at én av åtte millioner arter er truet.

Arealbruksendringer er hovedkilden til tap av biologisk mangfold i Norge, og i 2018 ble bare 51 prosent av norsk natur vurdert som klart livskraftig. De inngrepsfrie områdene blir færre. Kommunene tar stadig større ansvar for å ta vare på matjorda.

Økt vekst i behov

I de senere årene har vi blitt hjulpet av en gunstig befolkningsutvikling, hvor befolkningen i arbeidsdyktig alder har økt mer enn i aldersgrupper som normalt må forsørges. Denne utviklingen er nå i ferd med å snu, og framover vil offentlige utgifter presses fra økte behov fra en stadig eldre befolkning.

God konkurranseevne og omstillingsdyktighet vil lette utfordringene. Det er flere indikasjoner på at omstillingen av næringslivet og offentlig sektor er betydelig. Det kommer mange nye jobber til, avgangen er også stor, men vesentlig mindre. Timelønnskostnadene i norsk industri er fortsatt høyere enn gjennomsnittet i EU, men den kostnadmessige konkurranseevnen er blitt kraftig forbedret de siste årene og er trolig god nok. Sysselsettingen i industri, jordbruk og skogbruk har falt nesten kontinuerlig siden årtusenskiftet, mens bygg og anleggsvirksomhet og diverse faglige tjenester øker. Overgangen til nullutslipp i transportsektoren går imidlertid raskt. Stadig flere får også tilgang til bredbånd og digitaliseringen av offentlige tjenester øker kraftig.

Svakere inntektsvekst framover

Den norske velstandsveksten henger i stor grad sammen med at vi over tid har utnyttet eksisterende ressurser bedre og økt produktiviteten. Vi har også vært heldige med at varene vi eksporterer gjennomgående har steget mer i pris enn varene vi importerer, og at vi har funnet mer olje og gass. Siden årtusenskiftet har det også vært en tendens til lavere økonomisk

vekst i Norge. Vi forventer at det fortsetter på grunn av stimulansene fra oljesektoren og at økt oljepengebruk reduseres, samtidig som veksten i befolkningen i yrkesaktiv alder går ned. Kommuneøkonomien vil merke konsekvensene i form av trangere økonomiske rammer.

Mer sentralisering

De sentrale områdene har klart størst vekst både i arbeidsplasser og tilflytting. Mesteparten av nye boliger lokaliseres innenfor det eksisterende tettstedet med korte avstander til service-, fritids- og kulturtilbud, mens bare halvparten av næringsbygg og offentlige bygg lokaliseres innenfor tettsteds grensen. Andelen som går, sykler og benytter seg av kollektivtrafikk er størst i de store byene. Høyere befolkningstetthet legger økt press på vann og grønne områder og bare tre av ti i de største byene har nå tilgang til nærturterreng.

Innbyggerne er interessert i politikk,

Interessen for politikk i befolkningen generelt stiger, og valgdeltakelsen økte betydelig i 2019, særlig blant de unge. Tilliten til kommunen og kommunepolitikerne er stabil og innbyggerne foretrekker folkevalgte i eget kommunestyre som kanal for å fremme sine interesser. De mener at kommunestyret er viktig for demokratiet i det norske samfunnet.

Det store omfanget av hatefulle ytringer og konkrete trusler mot lokale folkevalgte er en fare for ytringsfriheten og demokratiet.

Innhold

Prioriterte politikkområder

1	God oppvekst og godt liv _____	6
2	Klima- og miljøvennlig utvikling _____	18
3	Omstillingsdyktig næringsliv _____	28
4	Attraktive byer og steder _____	33
5	Mangfold og inkludering _____	40
6	Deltakende innbyggere _____	45

Hva skal til – uansett

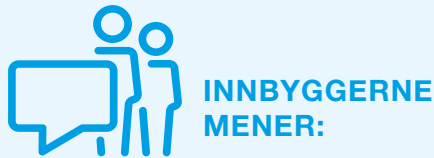
7	Tillitsskapende _____	53
8	Effektive, digitale og innovative _____	58
9	Attraktive arbeidsgivere _____	65
10	Selvstendige _____	72

	Indikatorliste _____	83
--	----------------------	----

1

God oppvekst og godt liv

Innbyggerne er fornøyde med å bo og leve i kommunen. Det offentlige tilbyr kvalitet, følger lover og regler og viser respekt. Det overordnede inntrykket av kvaliteten på tjenestene er delvis godt. De som bruker tjenestene er mer fornøyd enn dem som ikke bruker tjenestene. Det vil bli færre hender til å pleie flere eldre og syke med behov for omsorgstjenester. I tillegg blir det økte kostnader til yngre brukere. Mer enn noen gang er det derfor viktig med tidlig og samordnet innsats, og å mobilisere ressurser både hos de som bruker tjenestene og innbyggerne for øvrig.

Fornøyde med å bo og leve i kommunen

Innbyggerne er svært fornøyde med tilværelsen, og gir tilfredsheten 80 av 100 mulige poeng. Det er om lag samme resultat som ved tidligere Innbyggerundersøkelser (Difi, 2019).

Innbyggerne er svært fornøyde med Norge som land å bo og leve i, med en samlet skår på 81 av 100 poeng i Innbyggerundersøkelsen 2019 (Difi). Innbyggernes inntrykk av å bo og leve i Norge har likevel gått fem poeng tilbake siden 2017, og to poeng tilbake siden første undersøkelse i 2010.

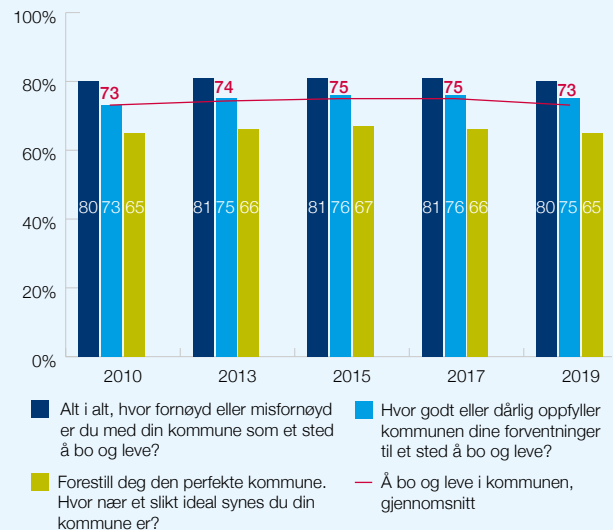
Å bo og leve i egen kommune får en samlet skår på 73 poeng, noe som betyr at innbyggerne jevnt over er fornøyde. Dette er to poeng lavere enn i 2017 og på samme nivå som i 2010. Skåren har holdt seg forholdsvis stabil for alle tre spørsmålene fra 2010 til 2019. Den varierer ikke mellom kjønn eller bosted. Forskjellene mellom de ulike aldergruppene er også mindre enn for vurderingen av å bo og leve i Norge. Av de tre spørsmålene gir innbyggerne lavest skår på spørsmålet om hvor nær «den perfekte kommune» deres egen kommune er.

Biblioteket og brannvesenet på tjenestetoppen

På spørsmål om hvor fornøyde innbyggerne er med de ulike tjenestene alt i alt, er det små forskjeller i inntrykkene av de kommunale, fylkeskommunale og statlige tjenestene.¹ Tilfredsheten med både statlige og kommunale tjenester er noe lavere sammenlignet med resultatene i 2017. Statens tjenester får tre poeng lavere skår, mens kommunens tjenester får ett poeng lavere skår.

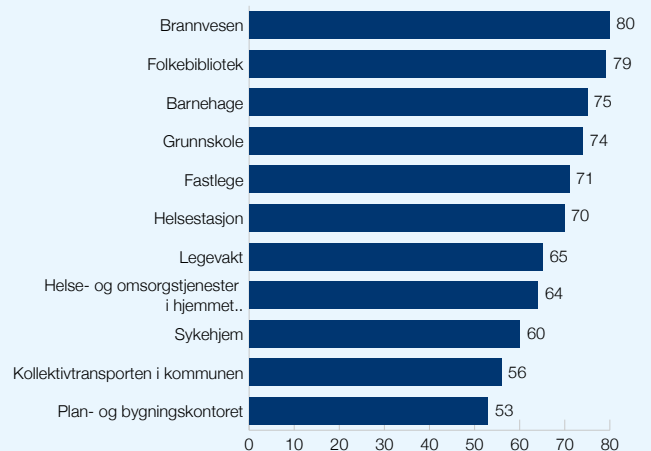
¹De kommunale tjenestene omfatter: barnehage, grunnskole, fastlege, legevakt, sykehjem, helsestasjon, helse- og omsorgstjenester i hjemmet (hjemmesykepleie og hjemmehjelp), plan- og bygningskontoret, brannvesen, kollektivtransporten i kommunen og folkebibliotek.

Innbyggernes inntrykk av å bo og leve i kommunen sin

Figur 1.1: Innbyggernes inntrykk av å bo og leve i kommunen sin. Kilde: Innbyggerundersøkelsen 2019, Difi.

Innbyggernes inntrykk av kommunale tjenester

Figur 1.2: Inntrykket av kommunale tjenester. Gjennomsnittsskår på en skala fra 0 – 100. Kilde: Innbyggerundersøkelsen 2019, Difi.

Det er brannvesenet og folkebiblioteket som oppnår høyest skår av de kommunale tjenestene. Plan- og bygningskontoret og kollektivtransporten får lavest skår av de kommunale tjenestene i undersøkelsen.

Stor variasjon i hvordan tjenestene oppleves

Innbyggernes inntrykk av de ulike tjenestene varierer ganske mye. Den høyeste skåren er på 80 poeng, mens den laveste skåren er på 53 poeng. Det er altså 27 poeng forskjell i vurderingen av tjenestene som får høyest og lavest skår av innbyggerne. Endringene fra 2017 er stort sett små.

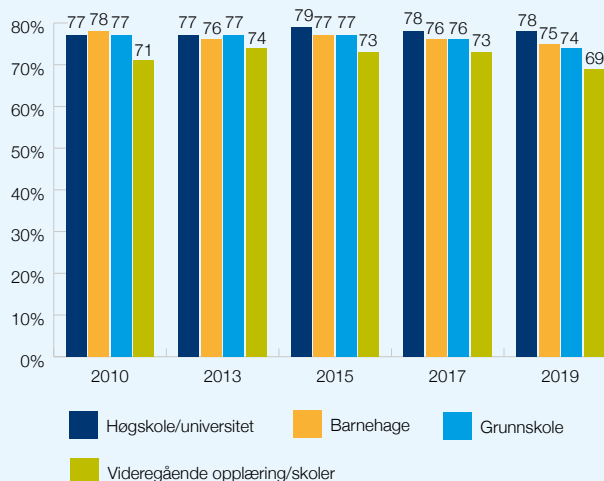
Det er ulikheter mellom dem som bor i små og store kommuner: Innbyggerne i de mindre kommunene gir høyere skår til en del tjenester innenfor omsorg og tjenester rettet mot barn. Sykehjem, helse- og omsorgstjenester i hjemmet og barnehager oppnår høyere skår blant innbyggere i kommuner med færre enn 20.000 innbyggere, sammenlignet med større kommuner. Innbyggerne i kommunene med flere enn 20.000 innbyggere gir høyere skår til brannvesen og kulturtilbud. Vurderingen av kollektivtransporten skiller likevel små og store kommuner mest. Innbyggere i kommuner med færre enn 5.000 innbyggere gir en skår på 30 poeng til kollektivtransporten, mens dem som bor i kommuner med 110.000 innbyggere gir 70 poeng – et skille på 40 poeng. Nest størst forskjell er det i vurderingen av sykehjem, med en spredning på 16 poeng. Innbyggere i de minste kommunene gir en skår på 69 poeng til sykehjemmene, mens innbyggere i de største kommunene gir en skår på 53 poeng.

Mennesker som arbeider i offentlig sektor vurderer tjenestene til å være best. Høy tillit til andre mennesker gir høyere skår til tjenestene.

Godt inntrykk av utdanning

Innbyggerne har godt inntrykk av barnehage og grunnskole, mens videregående opplæring/skoler får en skår som tilsier at innbyggerne bare er delvis fornøyde. Endringene er små siden 2017.

Utdanning og kultur

Figur 1.3: Innbyggernes inntrykk av tjenestene innen utdanning og kultur. Hvor gode eller dårlige mener du de følgende tjenestene er? Gjennomsnittsskår på skala fra 0 til 100. Kilde Innbyggerundersøkelsen 2019, Difi.

Det er brannvesenet og folkebiblioteket som oppnår de høyeste skårene av de kommunale tjenestene. Plan- og bygningskontoret og kollektivtransporten får de laveste skårene av de kommunale tjenestene i undersøkelsen.

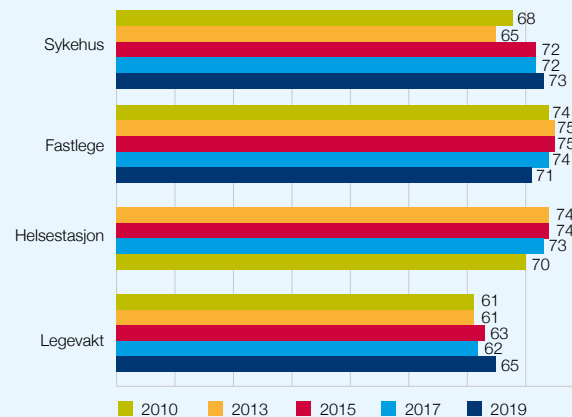
Gode og delvis gode inntrykk av helsetjenestene

Innbyggernes vurderinger av helsetjenester (Difi, 2019) viser at det er sykehusene som får høyest skår. Sykehusene har også hatt en positiv utvikling siden 2013. Fastleger og helsestasjoner får derimot tre poeng lavere skår enn i 2017. Selv om legevakten har den laveste skåren av helsetjenestene, er innbyggernes inntrykk av tjenesten tre poeng høyere i 2019 enn i 2017.

Opplevelsen av trygghet for hjelp fra det offentlige varierer

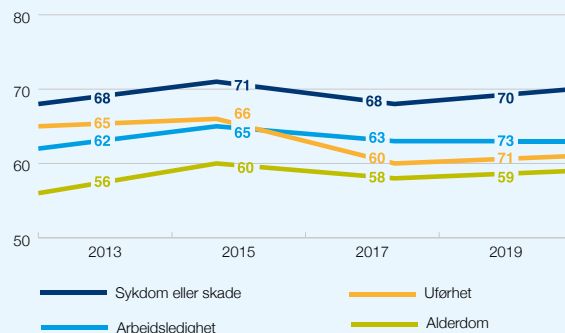
Innbyggerne opplever seg delvis trygge på at de kommer til å få den hjelpen de trenger ved sykdom eller skade, arbeidsledighet, uførhet og alderdom. Tre av forholdene oppnår bedre resultater enn i 2017, mens ett forhold oppnår samme resultat (Difi, 2019).

Helsetjenester

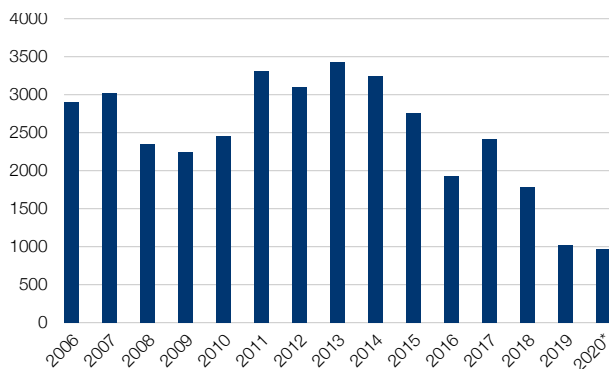
Figur 1.4: Innbyggernes inntrykk av tjenestene innen helse. Hvor gode eller dårlige mener du de følgende tjenestene er? Gjennomsnittsskår på skala fra 0 til 100. Kilde Innbyggerundersøkelsen 2019, Difi.

Å få hjelp fra det offentlige

Figur 1.5: Hvor trygg eller utrygg er du på at det offentlige gir deg hjelpen du trenger ved sykdom eller skade, arbeidsledighet, uførhet eller alderdom? Gjennomsnittsskår på skala fra 0 til 100. Kilde Innbyggerundersøkelsen 2019, Difi.

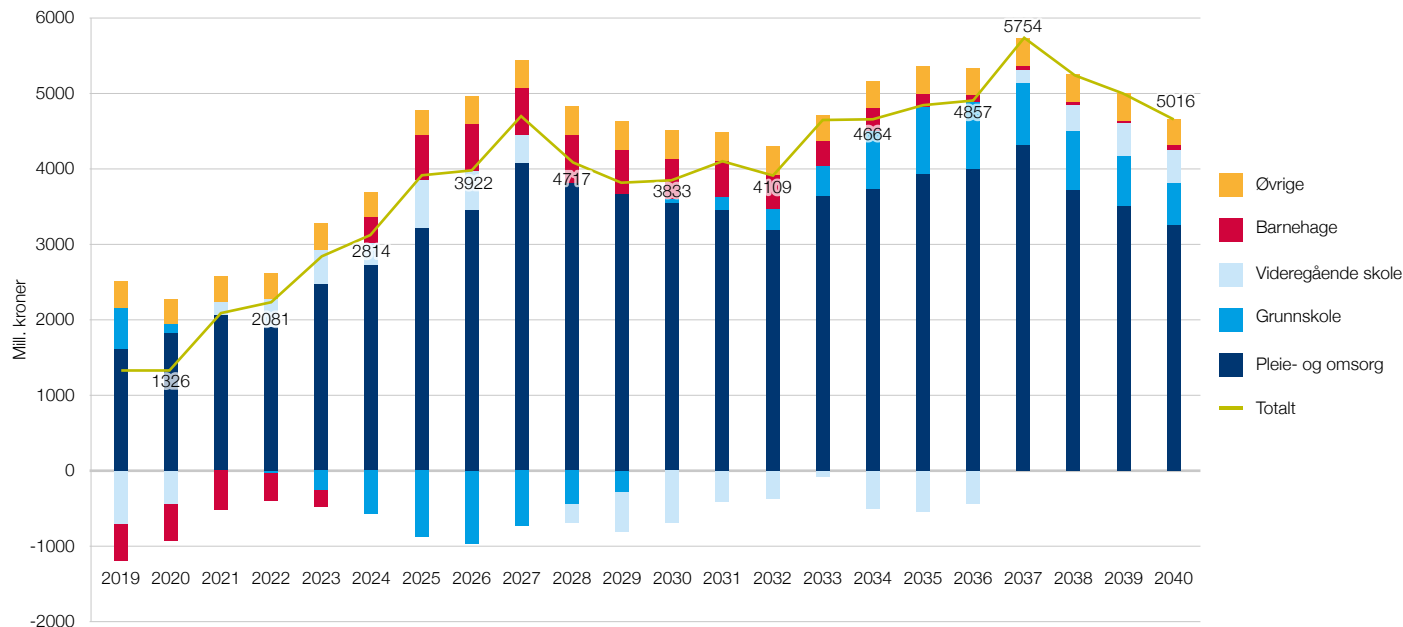
Beregnete merkostnader for kommunesektoren

Figur 1.6: Beregnede merkostnader for kommunesektoren (som belaster de frie inntektene) som følge av demografiske endringer fra året før. Millioner 2019-kroner. Kilde: TBU.

Endringer i befolkningen får konsekvenser for kommunesektoren

Innbyggerne i ulike aldersgrupper bruker offentlige tjenester i ulik grad, og deres økonomiske bidrag til fellesskapet er forskjellig. Unge og gamle er de største brukerne av kommunale tjenester. Innbyggerne i yrkesaktiv alder bidrar mest til finansieringen gjennom skatteinnbetalinger, og det er også i denne gruppen vi finner menneskene som produserer tjenestene til unge og eldre. Figur 1.6 viser hva befolkningsendringene de senere årene har betydd for kommunesektorens kostnader² som finansieres av skatt og rammetilskudd. I de siste par årene har kommunesektorens beregnede årlige utgiftsøkning på grunn av endringer i demografien vært på et lavt nivå sammenlignet med perioden 2006 – 2016. Etter 2013 og fram til 2019, har kostnadsøkningen stort sett blitt mindre for hvert år. En beskjeden økning og til dels nedgang i unge aldersgrupper er i stor grad forklaringen.

Figur 1.7: Beregnede merkostnader for kommunesektoren som følge av anslåtte demografiske endringer fra året før – basert direkte på SSB-befolkningsprognose fra 2018. Millioner 2019-kroner. Kilde: TBU og KS.

Beregninger fra Teknisk beregningsutvalg for kommunal og fylkeskommunal økonomi (TBU) viser at kommunesektorens årlige kostnadsvekst³, som følge av befolkningsendringer allerede i 2024 vil være nesten fire ganger så høy som i 2019, jf. figur 1.7. Økningen i antall eldre over 80 år er hovedforklaringen på veksten. Figuren viser videre at kommunesektorens årlige kostnadsvekst fortsetter å ligge på et høyt nivå, med en topp vel 20 år fram i tid på 6 mrd. kroner. Statens utgifter til helsetjenester forventes i samme periode å stige kraftig. Dette innebærer utfordringer for kommunale så vel som for statlig finanser. Utviklingen er svært forskjellig i ulike kommuner og utfordringene vil noen steder være langt mer påtrengende enn for landet som helhet.

I løpet av de tre første kvartalene i 2019 har landets befolkning økt med 0,5 prosent, men befolkningsveksten er langt fra jevnt fordelt mellom kommuner og regioner. Det er 244 kommuner som har befolkningsnedgang, og av disse er det 28 som har en befolkningsnedgang på mer enn to prosent. Av de 178 kommunene med befolkningsvekst i denne perioden, er det 36 kommuner som har en befolkningsvekst på mer enn 1 prosent.

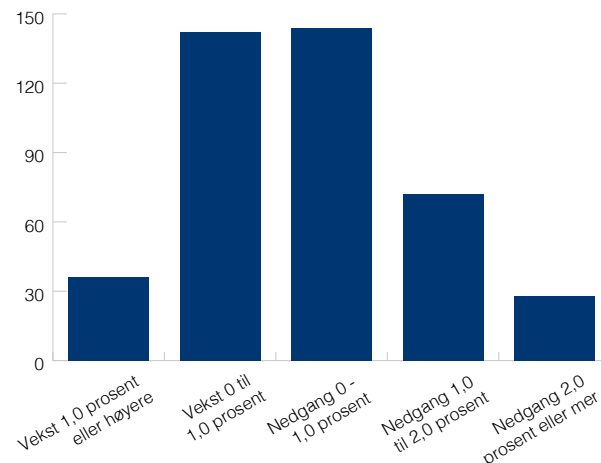
Det er særlig i de små kommunene at det blir færre innbyggere. Av kommunene med under 5.000 innbyggere, ble befolkningen i tre av fire kommuner redusert i de tre første kvartalene i 2019. Ingen av kommunene med over 50.000 innbyggere opplevde det samme.

I perioden 2008 til 2018 har innbyggertallet i kommunene med under 10.000 innbyggere blitt redusert med over 50.000 innbyggere. Disse har flyttet til kommuner med over 50.000 innbyggere. Dette tilsvarer en gjennomsnittlig årlig nedgang i innbyggertallet på i underkant av 5.000 innbyggere.

² De årlige merkostnadene for kommunesektoren som følger av demografiske endringer kan beregnes under forutsetning av at standard og dekningsgrad i tjenestene ikke endres fra året før.

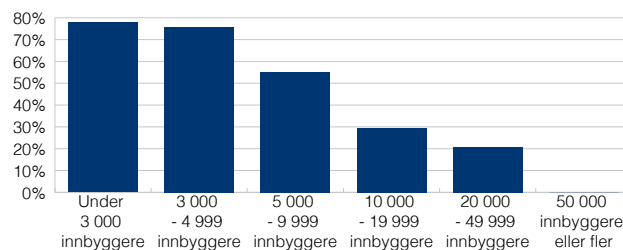
³ I beregningen av merkostnader som følge av befolkningsendringer legges det til grunn konstante gjennomsnittskostnader innenfor de ulike tjenesteområdene, det vil si uendret standard og dekningsgrad, samt uendret produktivitet i tjenesteproduksjonen.

Antall kommuner med ulik styrke i befolkningsvekst

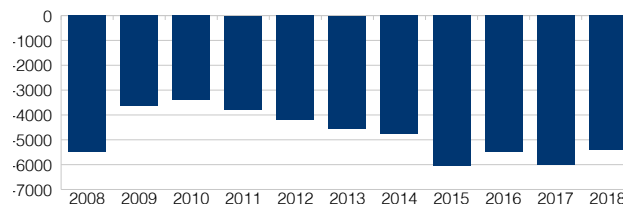
Figur 1.8: Antall kommuner med ulik styrke i befolkningsvekst i 2019 per 3. kvartal. Kilde SSB og KS.

Andel kommuner hvor befolkningen har falt

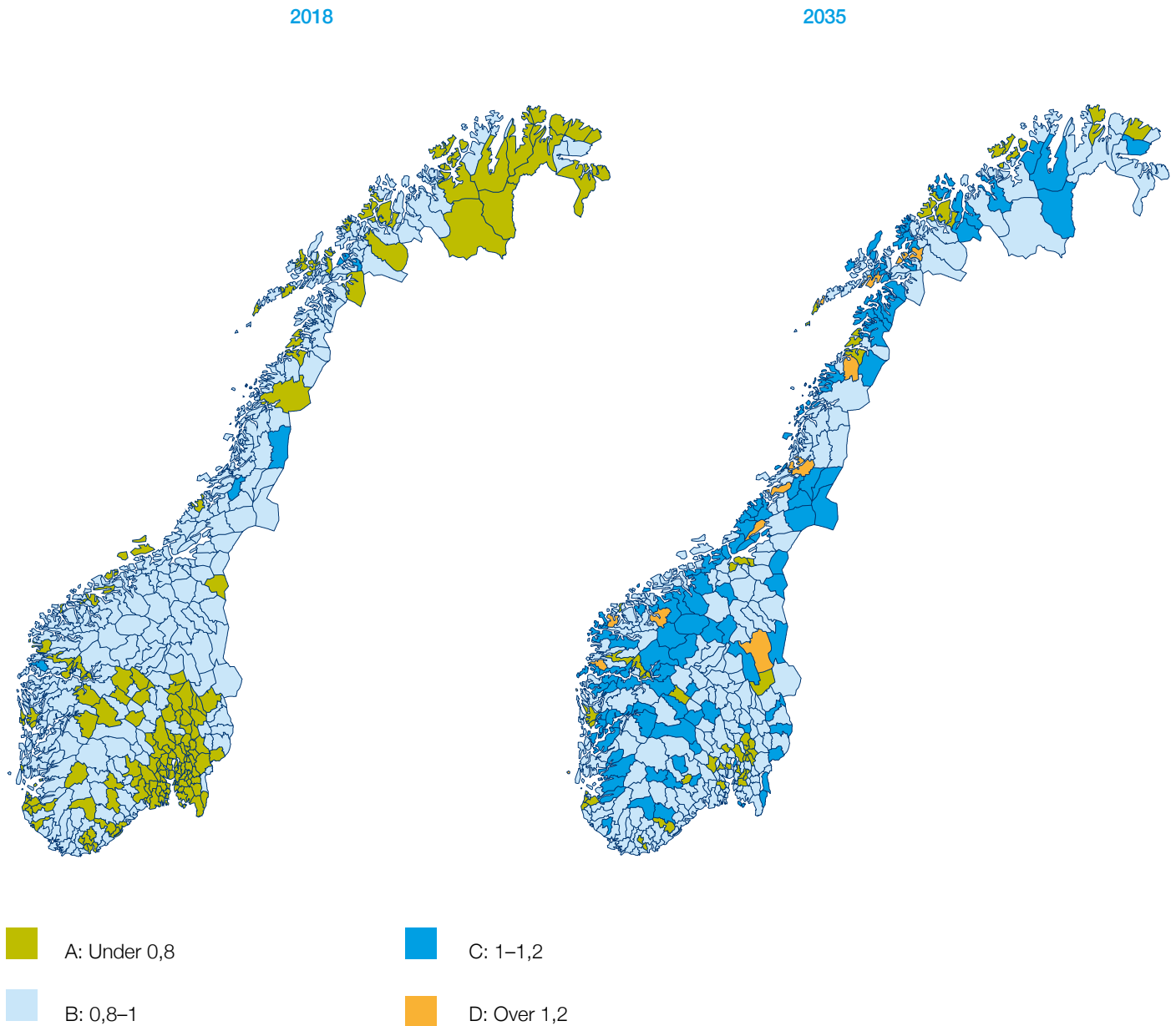

Figur 1.9: Andel av kommuner hvor befolkningen har falt i 2019 (tre første kvartaler). Kilde: SSB tabell 01223.

Endring i innbyggertall i kommuner under 10 000 innbyggere

Figur 1.10: Endring i innbyggertall i kommuner med under 10.000 innbyggere som følge av netto utflytting til kommuner med over 10.000 innbyggere. Kilde: SSB tabell 05471 og 07459.

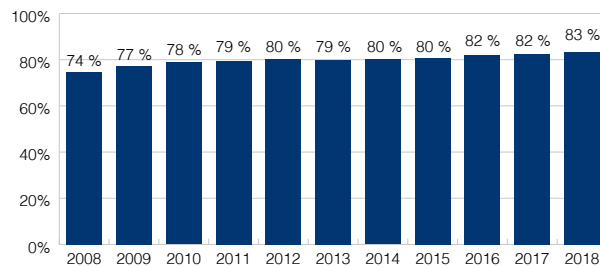
Figur 1.11: Forsørgerbyrde – Antall personer utenfor yrkesaktiv alder i forhold til antall personer i yrkesaktiv alder. Kilde: SSB tabell 07459 og 11668, bearbejdet av KS. Kart fra Kartverket.

Kartene i figur 1.11 illustrerer hvordan forventet befolkningsutvikling vil påvirke befolkningens sammensetning i ulike deler av landet. Kartene viser forholdet mellom antall personer utenfor yrkesaktiv alder og antall personer i yrkesaktiv alder (forsørgelsesbyrde) i den enkelte kommune. Er dette forholdstallet over 1 kan kommunen sies å ha en høy forsørgelsesbyrde, dvs. at antallet innbyggere som «skal forsørges» er høyere enn antallet innbyggere i de yrkesaktive aldersgruppene. For 2018 viser kartet at det kun var seks kommuner som hadde høy forsørgelsesbyrde. Framover i tid viser SSBs befolkningsframskrivninger at veksten i den eldre delen av befolkningen vil være langt høyere enn veksten i antall personer i yrkesaktiv alder, med mindre innvandringen øker markert. Med SSBs hovedalternativ vil en tredjedel av kommunene i 2035 ha en høy forsørgelsesbyrde. Av disse vil det være 19 kommuner som har særlig høy forsørgelsesbyrde hvor andelen som «skal forsørges» er 20 prosent høyere enn befolkningen i yrkesaktiv alder. Stor forsørgelsesbyrde vil normalt gå sammen med svak inntektsvekst fordi det er få som jobber og dermed betaler skatt. Samtidig kan utfordringene knyttet til rekruttering av arbeidskraft til helse- og omsorgstjenestene bli relativt store i disse kommunene.

Flere av de minste går i barnehage

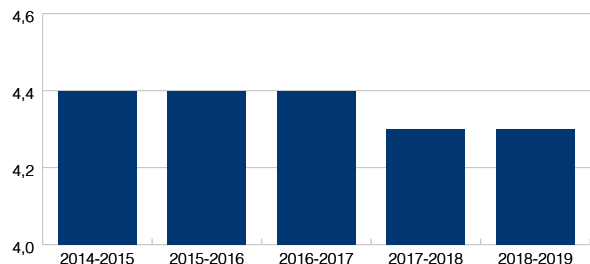
Barnehage skal fremme læring og danning og ivareta barnas behov for omsorg og lek. For de aller fleste barn er barnehage første møte med utdanningsløpet. Andelen 3–5-åringene i barnehage har ligget stabilt over 95 prosent det siste tiåret. I samme periode har andelen av de yngste barna som går i barnehage også økt. Det er godt dokumentert at barnehagedeltagelse har positive effekter for barns trivsel og utvikling, da særlig for utsatte barn og unge.

Andel barn 1 – 2 år i barnehage som andel av innbyggere 1 – 2 år

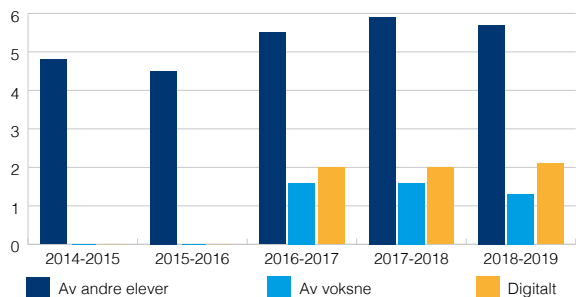
Figur 1.12: Andel barn 1 – 2 år i barnehage som andel av innbyggere 1 – 2 år. SSB tabeller 12562, 04903.

Elevundersøkelsen – trivsel 7. trinn

Figur 1.13: Elevundersøkelsen – trivsel 7. trinn (indeks 1 – 5, der 5 er høyest trivsel). Kilde: Utdanningsdirektoratet.

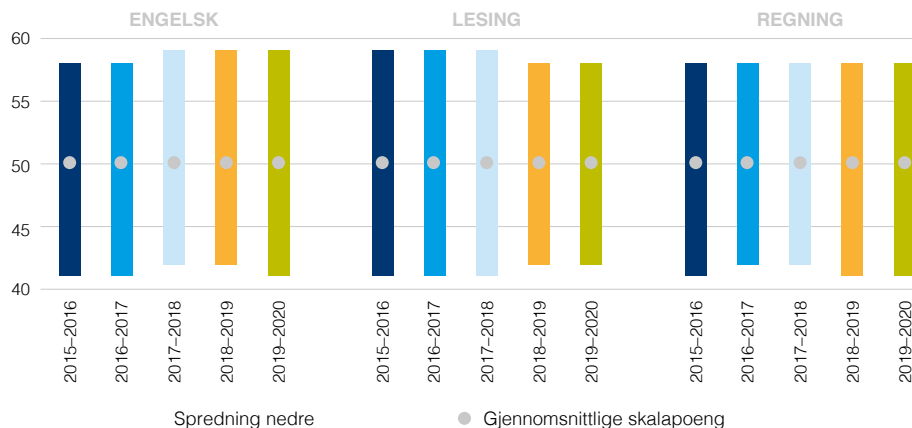
Elevundersøkelsen – andel elever på 7. trinn som har blitt mobbet (prosent)

Figur 1.14: Elevundersøkelsen – Andel elever på 7. trinn som har blitt mobbet i løpet av de siste månedene (prosent). Kilde: Utdanningsdirektoratet.

Snittkarakter 5. trinn

Figur 1.15: Nasjonale prøver 5. trinn. Gjennomsnittlige skalapoeng, og intervall for skalapoeng der 60 prosent av elevene befinner seg. Kilde: Utdanningsdirektoratet.

Synkende, men fortsatt høy trivsel på 7. trinn

Elevundersøkelsen er en landsomfattende, obligatorisk spørreundersøkelse til alle elever på 7. og 10. trinn. Det er mange ulike tema og spørsmål i undersøkelsen. Svarene brukes av skolen, kommunen og staten for å utvikle skolen. Det er små endringer fra år til år på nasjonalt nivå, men noe mer variasjon på den enkelte skole og kommune. De fleste elevene sier de trives på skolen og har gode relasjoner med lærerne. Dette støttes også av resultatene fra internasjonale studier som PISA og TIMMS/PIRLS.

Under 5 prosent sier de blir mobbet av andre elever

Selv om andelen som oppgir å ha blitt mobbet er relativt lav er det både et stort problem for samfunnet og den enkelte. Mobbing er både konkrete negative hendelser, men også opplevelsen av å ikke høre til og føle seg som betydningsfull for andre. Forebygging av mobbing er derfor viktig for å sørge for tilhørighet og inkludering.

Nasjonale prøver

Målet med nasjonale prøver er å gi skolene kunnskap om elevenes grunnleggende ferdigheter i lesing, regning og engelsk. Prøvene og resultatene gir informasjon om enkeltelever, grupper, trinn og skoler, som lærere og skoleledere trenger for å utvikle skolen videre. Informasjonen fra prøvene danner grunnlag for undervisningsvurdering og kvalitetsutvikling på alle nivå i skolesystemet.

Det nasjonale gjennomsnittet er satt til 50 poeng, og det er derfor lite utvikling i resultatene på prøvene på nasjonalt nivå fra år til år.

Livskvalitet

Livskvalitet og trivsel påvirkes av en rekke ulike faktorer – som gener og personlighet, mestringsressurser, sosial støtte, positive og negative livshendelser, tilknytningsforhold, kultur og objektive faktorer som samfunnsforhold og økonomi. Gode relasjoner, muligheter til fysisk aktivitet, sammen med sosiale faktorer, inkludert tillit og støtte i nærmiljøer og lokalsamfunn, er viktig for den enkeltes livskvalitet. Et godt liv avhenger av summen av en hel rekke faktorer og flere indikatorer på områder som er nevnt andre steder i denne publikasjonen. Folkehelseprofilene som kommunene benytter gir et godt og samlet bilde.

Mulighet til deltagelse, til å finne venner og ha gode relasjoner kan skje på mange arenaer, men særlig viktige er felles arenaer som er åpne for alle.

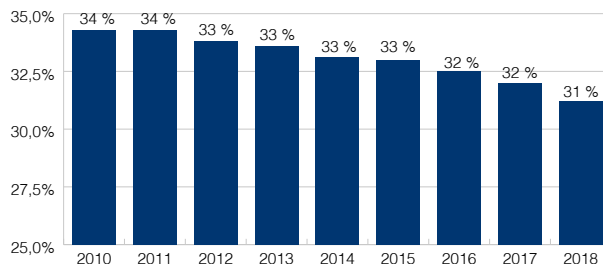
Færre av de eldste bruker hjemmetjenester

Det har vært en nedgang i praktisk hjelp til eldre de senere årene. Fortolkningen av nedgangen varierer. Eldre er friskere, og dermed blir også behovet for hjelp mindre, men sammenhengene er ikke åpnebare. Det er en tendens til at en nedgang i tjenester ofte vurderes negativt i offentligheten, og dette gjør det vanskelig for kommunesektoren å endre tjenestenivå, selv om resultatet er større grad av egenmestring og kontroll i eget liv for brukerne.

Ungdom er ganske fornøyd med lokalmiljøet der de bor

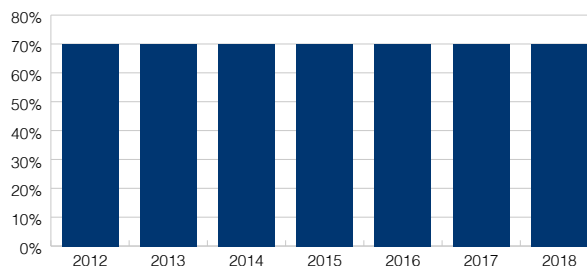
Gode tilbud, mulighet til aktivitet og felleskap kan oppsummere et godt lokalmiljø. Stabilitet over tid er viktig. Lokalt vil folkehelseprofilene gi god kunnskap ned på mindre områder i en kommune, slik at det er mulig å undersøke endringer.

Hjemmetjenester

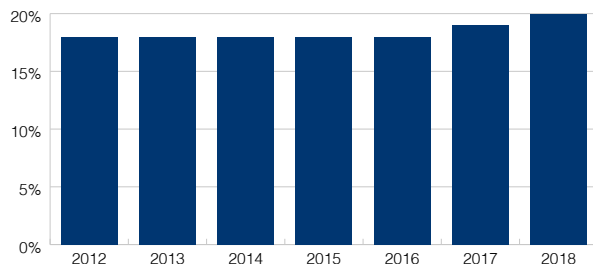
Figur 1.16: Andel innbyggere 80 år og over som bruker hjemmetjenester (prosent). Kilde: SSB tabeller 12209, 07790.

Lokalmiljø

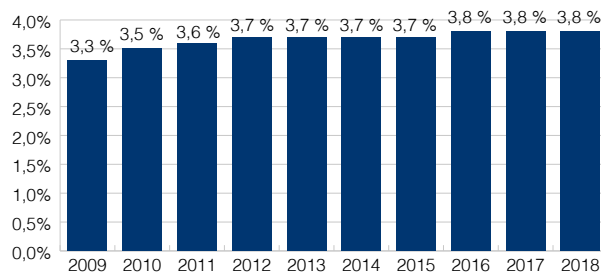
Figur 1.17: Andel ungdomsskoleelever som har svart «svært fornøyd» eller «litt fornøyd» med lokalmiljøet der de bor (prosent). Kilde: Folkehelseinstituttet.

Ungdomsskoleelever som har vært plaget av ensomhet

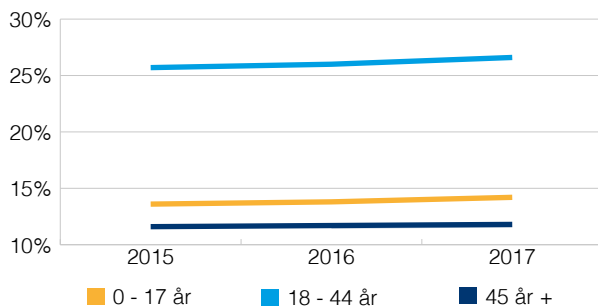
Figur 1.18: Andel ungdomsskoleelever som har svart «ganske mye plaget» eller «veldig mye plaget» på spørsmålet om de i løpet av sist uke har følt seg ensom (prosent). Kilde: Folkehelseinstituttet.

Innbyggere 0–22 år med barnevernstiltak (prosent)

Figur 1.19: Andel innbyggere 0–22 år med barnevernstiltak (prosent). Kilde: SSB tabeller 12280, 08845.

Innbyggere som bor i leid bolig 2015–2017 (prosent)

Figur 1.20: Andelen av innbyggere som bor i leid bolig i ulike aldersgrupper 2015 – 2017 (prosent). Kilde: Folkehelseinstituttet.

1 av 5 ungdommer er ensomme

Andelen unge som føler seg ensomme øker. Det kan være mange ulike årsaker til dette. Å følge utviklingen i ensomhet over tid, sammen med andre indikatorer som viser livssituasjonen til de unge, kan gi et bedre bilde av utviklingen. Mulighet til deltagelse, til å finne venner og ha gode relasjoner kan skje på mange arenaer, men særlig viktige er arenaer som er åpne for alle.

Stabil andel barnevernstiltak

Indikatoren viser andelen av barn og unge under 23 år som har hatt barnevernstiltak i løpet av året. Den gir en indikasjon på om andelen barn i kommunene som har hatt belastninger som kan være skadelige.

Flere bor i leid bolig

I Norge eier 80 prosent av befolkningen sin egen bolig. Mange velger å leie i perioder av livet, når de er studenter, eller gjennom livet av andre ulike grunner. Å leie bolig er svært vanlig i andre land. De med lavest inntekt leier også bolig og sammen med andre indikatorer knyttet til levekår og bolig, for eksempel trangboddhet og boligprisvekst, er dette et viktig område å følge utviklingen på.

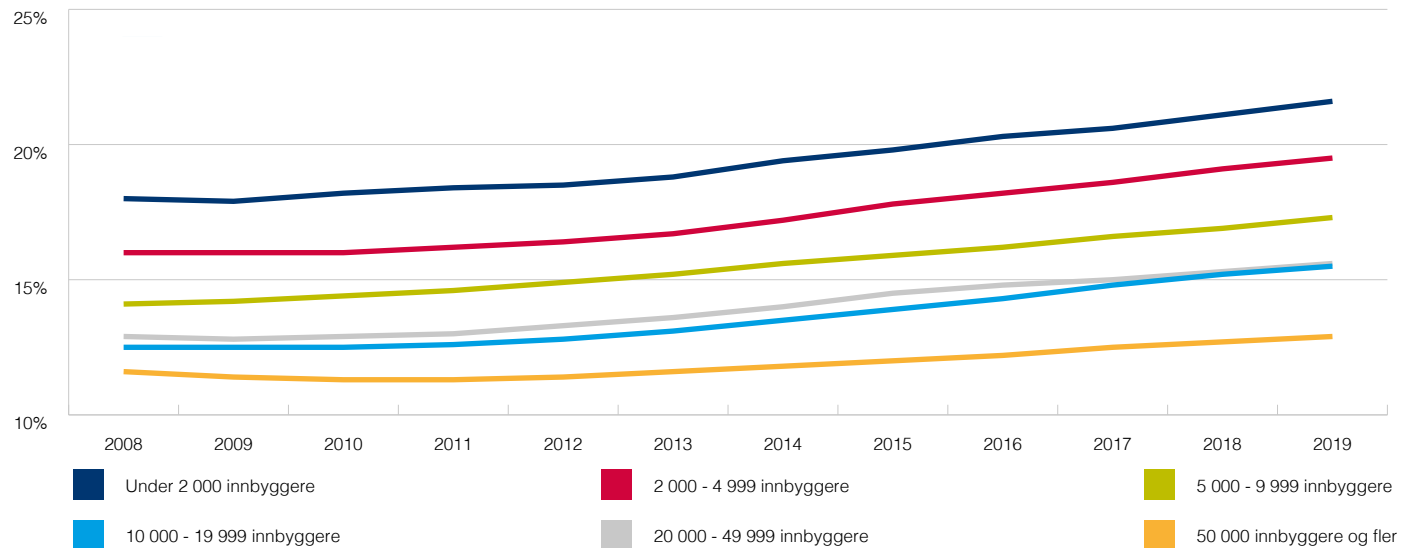
De fleste unge har en venn

Nære relasjoner, særlig i form av venner, gir et godt liv, og kan beskytte mot andre uheldige livsbetingelser. Heldigvis svarer de fleste unge at de har en venn.

Flest eldre i de små kommunene

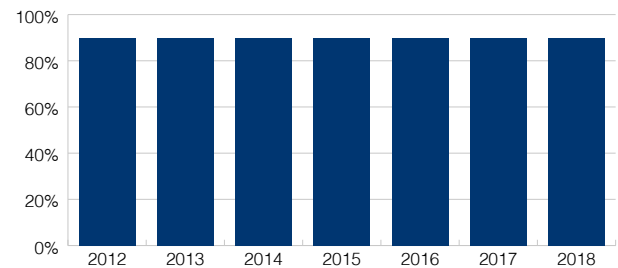
Andelen eldre er høyest i små kommuner, men har økt i alle kategorier kommuner. Økningen er imidlertid minst i de største kommunene. Dette kan være selvforsterkende prosesser.

Andel innbyggere 67 år eller eldre etter kommunestørrelse (prosent)

Figur 1.22: Andel innbyggere 67 år og eldre etter kommunestørrelse (prosent). Kilde: SSB tabell 07459.

Ungdomsskoleelever som har minst én venn de kan stole på (prosent)

Figur 1.21: Andel ungdomsskoleelever som har svart «Ja, helt sikkert» eller «Ja, det tror jeg» på spørsmål om de har minst en venn de kan stole fullstendig på og kan betro seg til om alt mulig (prosent). Kilde: Folkehelseinstituttet.

Innholdet i dette kapitlet møter følgende bærekraftsmål:

2

Klima- og miljøvennlig utvikling

Overgangen til et klima- og miljøvennlig samfunn handler både om å redusere utslipp av klimagasser, håndtere et klima i endring og bevare og bruke de naturressursene vi har.

Nye klimamål gjør kommunesektoren viktigere

Flere FN-rapporter viser at klima- og miljøutfordringen blir stadig mer presserende. Samtidig tyder mye på at Norge og EU vil legge fram skjerpede klimamål som ledd i Parisavtalen i 2020.

Disse skjerpede klimamålene vil gi behov for ytterligere utslippskutt på områder som direkte og indirekte kan påvirkes av kommunesektoren, først og fremst innen transport, bygg og avfall.

Som planmyndighet, ansvarlig for kollektivtrafikk og lokal/regional samfunnsutvikling, stor byggeier og ansvarlig for håndtering av husholdningsavfall vil kommunesektoren dermed kunne bli en stadig viktigere klimaaktør.

Utslippene fortsatt over 1990-nivået

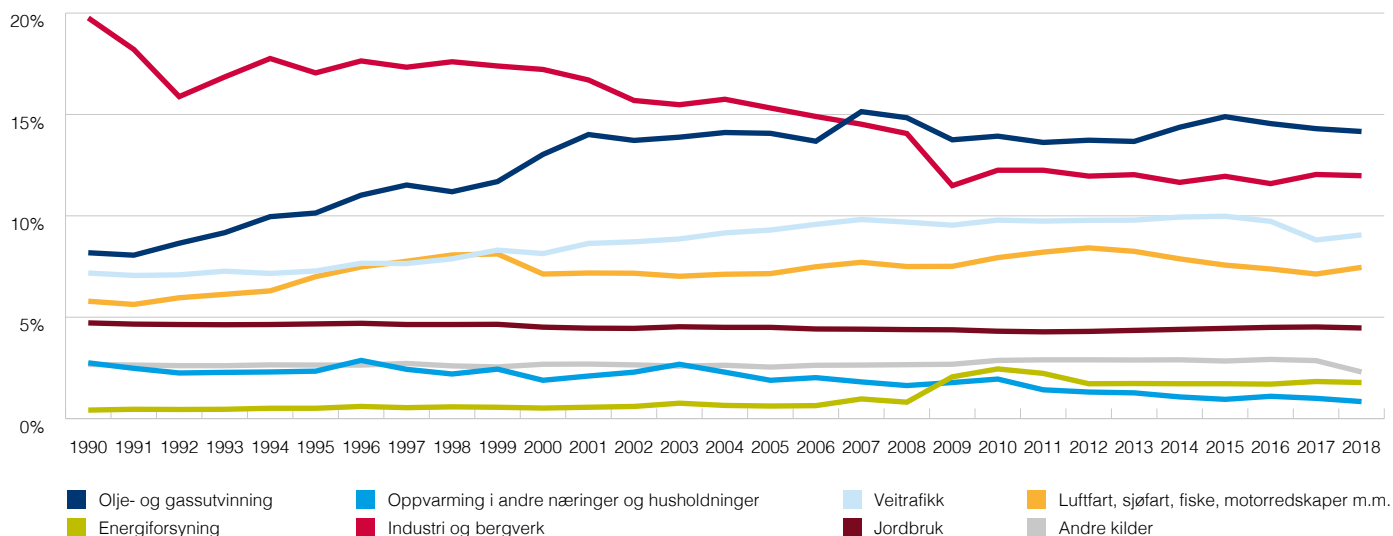
De samlede norske klimautslippene lå i 2018 fortsatt over nivået i 1990 (1,1 prosent). Den sterkeste bidragsyteren er olje- og gassutvinning med en vekst på 73 prosent fra 1990 til 2018. Industrien har samtidig kuttet sine utslipp med 39 prosent, mens utslippene fra veitrafikk og annen transport har økt med 26 prosent. Utslipp fra oppvarming lå i 2018 på under en tredjedel av nivået i 1990.

Målt mot 2017 falt de samlede utslippene med 0,9 prosent i 2018, tilsvarende 450.000 tonn CO₂-ekvivalenter.

Det er først og fremst en nedgang på 540.000 tonn i utslipp av HFK-gasser som ligger bak denne nedgangen. Denne reduksjonen er på sin side et resultat av en beregningsteknisk operasjon: Etter at det ble innført avgift på import av HFK-gasser i 2003 falt importen av HFK-gasser kraftig. Med en antatt levetid på 15 år for slike gasser er det derfor beregnet store kutt i disse utslippene fra 2017 til 2018.

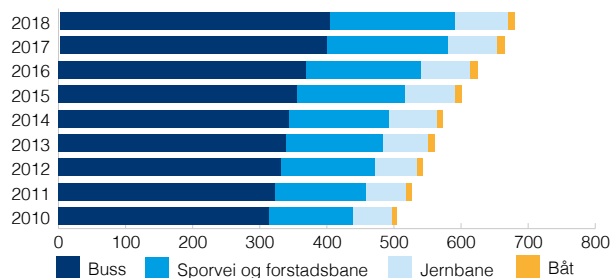
Samtidig økte utslippene fra veitrafikk og andre motorredskaper i 2018, med henholdsvis 2,8 og 9,3 prosent. Mindre innblanding av biodrivstoff og økt drivstofforbruk under NATO-øvelsen Trident Juncture forklarer en del av denne veksten. Utslipp fra innenriks sjøfart og fiske økte også (3 prosent). I de øvrige utslippssektorene gikk utslippene ned fra 2017 til 2018.

Innenlandske utslipp av klimagasser

Figur 2.1: Innenlandske utslipp av klimagasser 1990–2018, Mill. tonn CO₂-ekvivalenter. Kilde: SSB.

Kollektivtransport, millioner passasjerer

Figur 2.2: Kollektivtransport, millioner passasjerer, 2010 – 2018. Kilde: SSB, artikkel om Mer kollektive byer.

Gjennombrudd for el i kollektivtrafikken

Infasingen av el-biler og el-ferger er trolig de to fremste eksemplene på det grønne skiftet i Norge. Per 31. desember i fjor var det ifølge Opplysningsrådet for veitrafikken registrert om lag 262.000 el-biler i Norge. noe som er en økning på om lag 62.000 elbiler siden 31. desember 2018. Antallet offentlige ladepunkter øker også sterkt med 2.955 nye installasjoner i fjor, og et samlet antall ladepunkter på 13.666 ved utløpet av 2019.

For el-busser ble 2019 et gjennombruddsår. Mens det var 16 el-busser og fem hydrogenbusser i norske byer i 2018, var det 181 utslippsfrie busser i drift på fylkeskommunale kontrakter i 2019. Antallet vil mer enn dobles i 2020, med kontrakter for 216 nye el-busser. (Kilde: Zero).

God vekst i kollektivtrafikken

Kollektivtrafikken, regnet etter antall passasjerer, økte med tre prosent i 2018 til 682 millioner passasjerer. Nesten 90 prosent reiste med fylkeskommunal transport.

Busstransporten er fortsatt klart ledende med nesten 60 prosent av passasjerantallet. Rundt 28 prosent reiste med trikk eller forstadsbane, 11 prosent med jernbane og 1,5 prosent med båt. Størst prosentvis vekst i passasjerantallet hadde jernbane (5,7 prosent) og trikk og sporvei (4 prosent).

Passasjerantallet i kollektivtrafikken har økt langt sterkere enn befolkningsveksten de senere årene. Fra 2010 til 2018 steg det med 21 prosent, mens befolkningen i samme periode gikk opp med 9,7 prosent.

Fossilfri fyring

To prosent av kommunenes 26 millioner kvadratmeter bygningsflate varmes opp med fossil fyring (2018). Året før var andelen den samme. Kommunene er dermed på god vei til å oppfylle kravet om fullstendig stopp i fossil oppvarming innen 2020. Den samlede energibruken i fylkeskommunale bygg går betydelig ned, men prosentandelen fossil energibruk er om lag den samme som for kommunene.

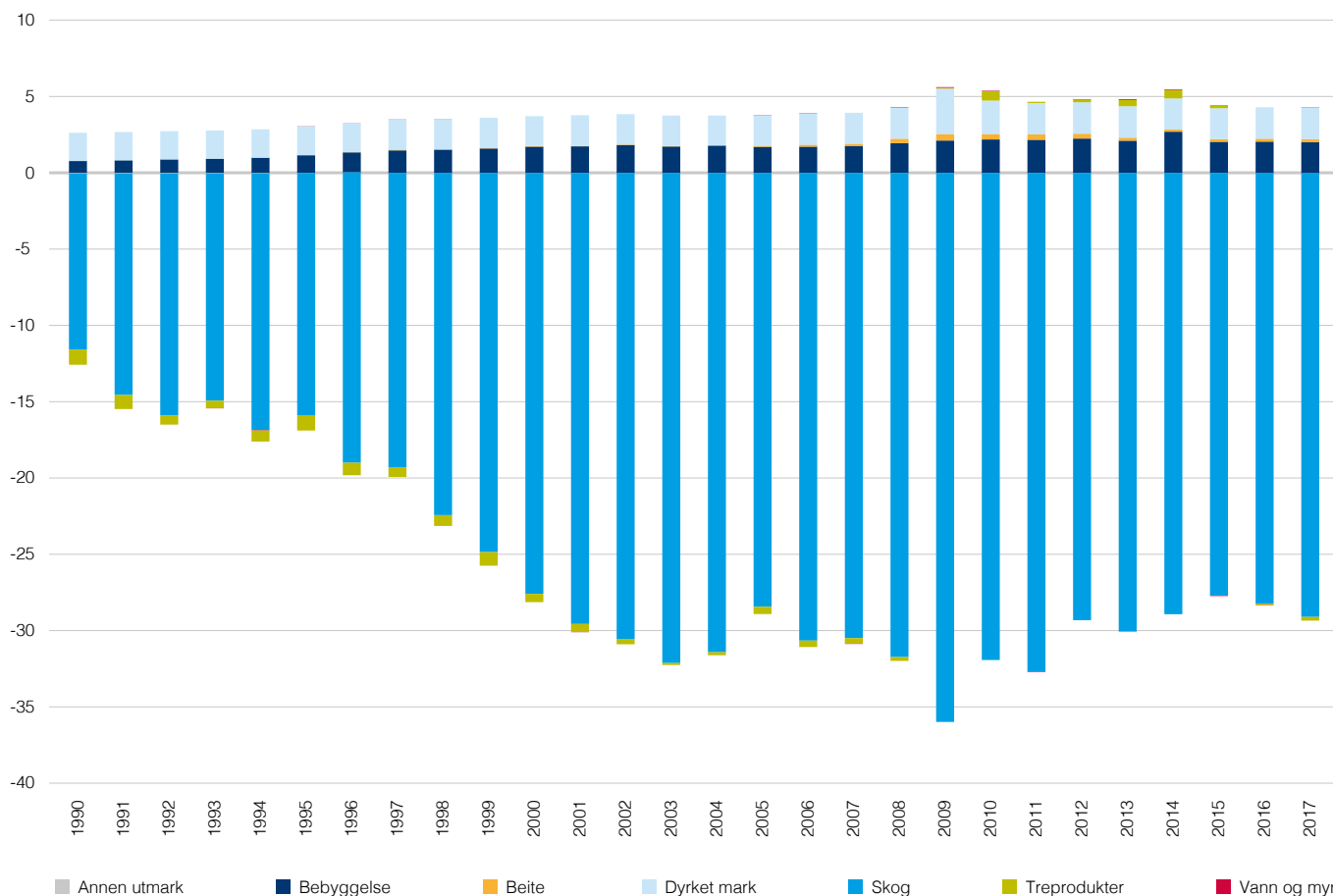
Betydelige utslipp fra arealbruksendringer:

Utslipp og opptak fra skog og annen arealbruk

Mesteparten av opptaket av klimagasser skjer i skogarealene. Endringer i arealbruken påvirker imidlertid utslipp fra arealene. I 2017 var utslippene fra arealbruksendringer på 4,5 millioner tonn. Størst påvirkning gir oppdyrking av jord til jordbruksformål, som

viser utfordringene med å erstatte eksisterende landbruksjord med ny, og nedbygging av matjordarealer med bebyggelse, med over to millioner tonn hver. De øvrige utslippene fra arealene er knyttet til endring av beite og vann og myrområder. Interessant er det også å se at lagring av karbon i treprodukter binder 240.000 tonn.

Utslipp og opptak fra skog og annen arealbruk 1990–2017

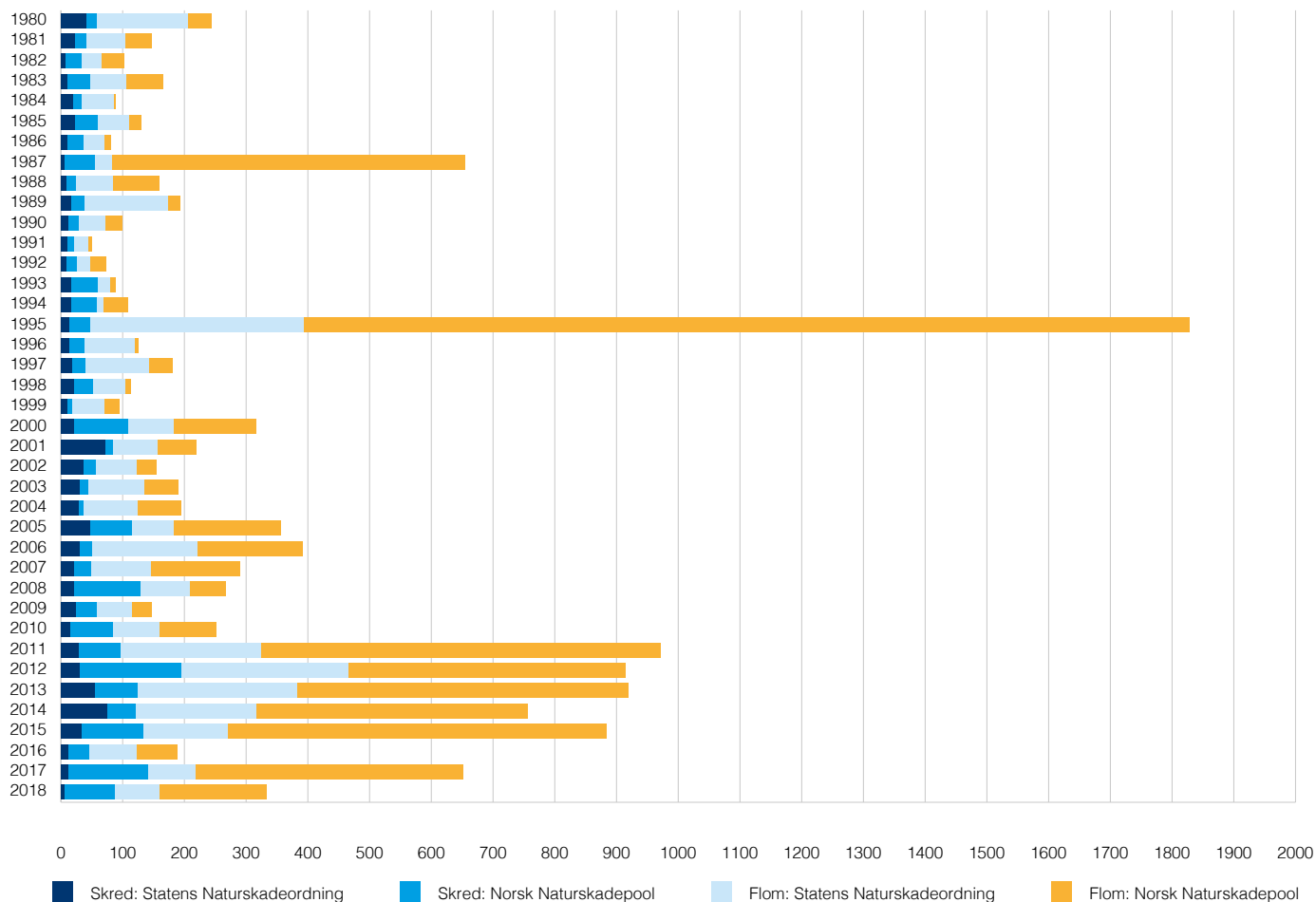
Figur 2.3: Utslipp og opptak fra skog og annen arealbruk 1990–2017 (mill. tonn CO₂-ekvivalenter). Kilde: Miljødirektoratet/Norsk Institutt for bioøkonomi.

Økt risiko for naturskader

Klimaet er i endring, og det fører til økt risiko for norske kommuner med betydning for samfunnssikkerhet, miljø og kommuneøkonomi. Konsekvensene av temperaturstigningen er at vi opplever kraftigere nedbør, flere og større regnflommer, stigende havnivå og flere jord-, flom- og sørpeskred. Nedbøren i Norge har allerede i perioden 1900 – 2015 økt med 18 prosent og prognosene mot slutten av dette århundre tilsier ytterligere 18 prosent økning (median). NVEs anslag over kostnadene til nødvendige forebyggende tiltak på over 5 millioner kroner er nå på 3,9 milliarder kroner.

En sammenstilling fra NVE over registrerte flom- og skredskader for perioden 1980 – 2018 gir en indikasjon på at det allerede fra 2000 har vært et taktskifte i naturrelaterte skader med økende skadeomfang. Sammenstillingen viser imidlertid ikke skadeomfang fra storm, stormflo og andre værrelaterte skader som kommer i tillegg.

Registrerte skader (mill. 2018-kroner)

Figur 2.4: Naturskader fra flom og skred 1980 – 2018. Kilde: NVEs sammenstilling av skadedata fra Naturskadepoolen (NASK) og Statens Naturskadefond for flom og skred.

Forebygging i stedet for reparasjon

En oversikt KS har utarbeidet over naturskader (flom og skred) for perioden 2011 – 2018 viser at 10,7 milliarder kroner har vært brukt til reparasjon, mens 2,3 milliarder ble brukt til forebyggende sikringstiltak.

Overvann – vanninntrenging i bygg

Overvann er avrenning fra nedbør og vann fra snøsmelting på overflaten. Vannet kan føre til problemer og skader spesielt i tettbygde strøk. Mengden overvann skyldes både naturgitte forhold, klimaendringer og lokal, menneskelig påvirkning gjennom fortetting og andre inngrep.

Fremtidige skadekostnader som følge av økt ekstremvær, sentralisering og fortetting kan bli på mellom 45 – 100 milliarder kroner over en 40 års periode. Kommunene bruker allerede i dag betydelige summer, anslagsvis 600 millioner kroner årlig på overvannstiltak, både til forebygging og reparasjon (NOU 2015:16). Hele 90 prosent av kommunene opplever overvann som den største utfordringen knyttet til å tilpasse seg klimaendringene (KS 2018).

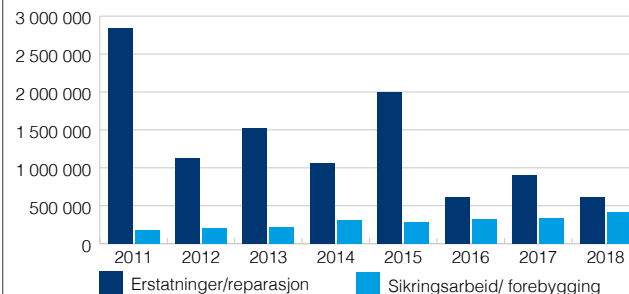
Vannskader fra ekstremnedbør øker. En indikasjon på utviklingen sees i vannskadestatistikken (VASK) fra Finans Norge, der denne har vært brukt til å analysere sårbarhet for overvannskade.

Kostnadene for vannskader på bygg som følge av vanninntrenging utenfra ved avrenning på bakken (ytre påvirkning) er på 4,31 milliarder kroner for perioden 2008 – 2019 (fig. 2.6). Skadekostnadene har vært gjennomgående høyere i årene etter 2009 og spesielt for årene etter 2016. Dette skyldes sannsynligvis økningen i antallet intense nedbør.

Arealbruk endres og forbruket av naturressurser øker

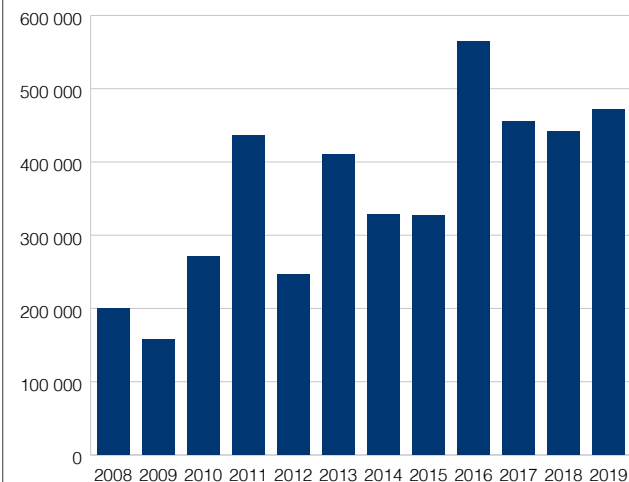
Biologisk mangfold kan betraktes som «infrastrukturen som støtter alt liv på jorda.» Ulike økosystemer er avhengige av hverandres tjenester for å fungere. Det handler blant annet om å skaffe frem mat, råvarer og vann eller å regulere overflatevannmengder og hindre flom og erosjon. FNs naturpanels siste rapport påviser et enormt tap av naturmangfold. Dette er verdens første globale rapport om naturens tilstand. Rapporten viser at én million av åtte millioner arter er truet. Mange av dem risikerer å

Reparasjon versus forebygging for flom og skred 2011–2018

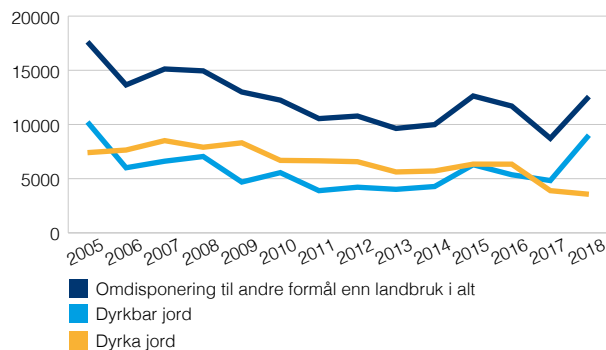
Figur 2.5: Reparasjon versus forebygging for flom og skred 2011 – 2018. Mrd. kroner. Kilde: KS' sammenstilling av skadedata fra Naturskadepoolen (NASK), Naturskadefondene (Landbruksdirektoratet) og skjønnsmidler (KMD).

Vannskader på bygg som følge av vanninntrenging utenfra 2008–2009

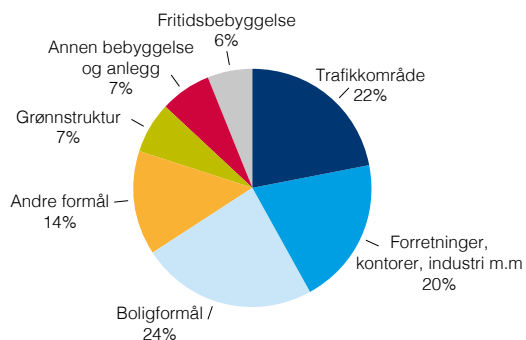
Figur 2.6: Vannskader på bygg som følge av vanninntrenging utenfra ved avrenning på bakken (ytre påvirkning) 2008 – 2019. Erstatningsbeløp i mill. kroner. Kilde: VASK, Finans Norge.

Dekar dyrkbar og dyrkbar jord som er omdisponert til andre formål enn landbruk 2005–2018

Figur 2.7: Dekar dyrka og dyrkbar jord som er omdisponert til andre formål enn landbruk 2005 – 2018. Kilde: SSB tabell 07903.

Dekar dyrkbar og dyrkbar jord som er omdisponert til andre formål enn landbruk 2005–2018

Figur 2.8: Omdisponering av dyrka og dyrkbar jord til andre formål enn landbruk 2010 – 2018. Prosent. Kilde: SSB, tabell 11776.

bli utryddet de nærmeste tiårene. Ifølge naturpanelet har mennesker gjort betydelige endringer på tre fjerdedeler av jordens landoverflate. Arealbruksendringer, intensivt landbruk, bruk av plantevernmidler og kunstgjødsel, klimaendringer og spredning av fremmede arter er hovedårsakene til tap av insekter. Norge synes ikke å være et unntak fra disse tendensene, men kunnskapen om detaljene i utviklingen over tid er foreløpig mangelfull.

Jordbruksarealene endrer seg

Jordbruksarealer er både arealer for matproduksjon og hjem for mange arter. Disse arealene er både viktige i arbeidet med å ta vare på biologisk mangfold, og de er viktige for den nasjonale matsikkerheten.

Dyrka mark blir noe annet

Tall fra KOSTRA viser at dyrka mark (areal som brukes til dyrking) og dyrkbar mark (areal som kan brukes til dyrking) stadig blir omdisponert til andre formål. Disse arealbruksendringene har i all hovedsak sammenheng med samferdselsinngrep, bygging av boliger og næringsbygg, samt nedbygging av landbruket. Denne tendensen har likevel vært synkende de siste årene. I 2018 var omdisponeringen av dyrka mark til andre formål 3.561 dekar. Dette er innenfor målet Stortinget har satt for maksimal årlig omdisponering, 4.000 dekar. I 2007 ble til sammenligning 8.800 dekar dyrka jord omdisponert. Statistikken viser at kommunene tar stadig større ansvar for å ta vare på matjorda. Samtidig er omdisponering av dyrkbar jord en økende utfordring. 9.012 dekar dyrkbar jord ble omdisponert i 2018. Dette er det høyeste tallet siden registreringen startet i 2005. Tapet av den beste matjorda er dessuten stadig en utfordring.

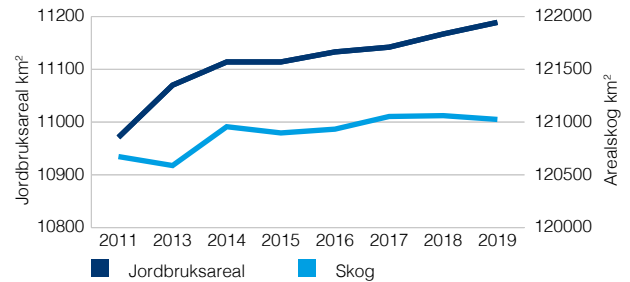

Figur 2.8 viser hva den omdisponerte dyrka og dyrkbare jorda fra 2008 til 2018 har gått til. På tross av den årlige omdisponeringen av dyrka mark, øker det samlede arealet som brukes til jordbruk i Norge. Ifølge Landbruksdirektoratet har det de siste årene blitt godkjent nydyrking av mellom 10.000 – 20.000 dekar skog og myr til jordbruksareal i Norge. Også de samlede skogarealene vokser noe, blant annet som følge av at tregrensa heves. Figur 2.9 viser utviklingen når det gjelder hvor mye areal som ble brukt til jordbruk i perioden fra 2011–2018, og hvor mye areal som var skogkledd samme periode.

Biologisk mangfold er under press

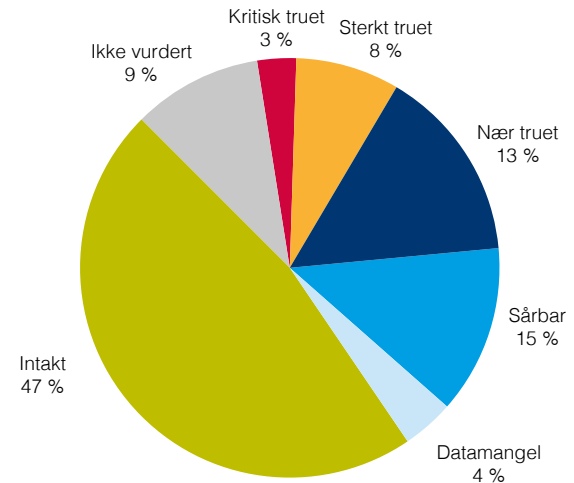
Arealbruksendringer er hovedkilden til tap av biologisk mangfold i Norge. Nydyrking av jord bidrar til økt nasjonal matsikkerhet. Samtidig endres vilkårene for biologisk mangfold gjennom nydyrking. Dette kommer i tillegg til nedbygginger av andre naturområder, som det foreløpig ikke finnes data for. Om lag 60 prosent av de artene vi kjenner til i Norge finnes i skoger. Samtidig er forskjellige typer skog ulikt egnet til å ta vare på biologisk mangfold. Mengden død ved i skog og skogens alder er for eksempel viktige faktorer. Artsdatabanken vurderer 2.000 arter og 74 naturtyper som utrydningstruet i Norge. I Norsk rødliste for naturtyper 2018 er 285 naturtyper vurdert. Av disse står 124 på Rødlista. Ingen naturtyper har gått tapt fra norsk natur i løpet av vurderingsperioden på 50 år, men ca. 26 prosent er nå vurdert som truet. Kulturmarkseng, preget av langvarig slått eller beite, kan for eksempel forsvinne i Norge. Kulturmarksenger kan for eksempel huse mye karplanter, sopp og insekter. Figur 2.10 viser alle vurderte naturtyper fordelt på kategorier som spenner fra livskraftig til kritisk truet. I 2018 ble bare 51 prosent av norsk natur vurdert som klart livskraftig. De mest gunstige miljøene for biologisk mangfold er i såkalt villmarkspreget natur, særlig villmarks-pregede skogområder (Kilde: Sverdrup-Thygeson, A., Søgaard, G., Rusch, G. M. & Barton, D. N. 2014).

Jord- og skogsbruksareal 2011–2018

Figur 2.9: Jord og skogsbruksareal 2011–2018. Kilde: SSB, 09594.

Truede naturtyper 2018

Figur 2.10: Truede naturtyper 2018. Kilde: Artsdatabanken.

Status for inngrepsfrie naturområder					
	Totalt areal i km ²	Inngrepsfri natur per januar 2018, km ²	Reduksjon 2013 – 2018, km ²	Reduksjon 1988 – 2018	
				Km ²	Prosent
Sør-Norge m/Trøndelag	211 245	68 119	405 (netto)	5 962	8,1
Nord-Norge	113 129	74 301	147 (netto)	2 670	3,5
Norge	324 374	142 420	552 (netto)	8 632	5,7

Tabell 2.1: Status for inngrepsfrie naturområder 1988–2018. Kilde: Miljødirektoratet.

Arealbruksindikatoren «Inngrepsfrie naturområder i Norge» er et relevant utgangspunkt for å identifisere et sammenhengende naturområde. Figur 2.11 viser tap av inngrepsfrie naturområder i perioden 1988 til 2018. I januar 2018 lå omtrent 44 prosent av Fastlands-Norges areal en kilometer eller mer unna tyngre tekniske inngrep, som regnes som inngrepsfri natur. Utbygging av blant annet veier og energianlegg gjør at det blir stadig mindre inngrepsfri natur igjen. Det var en brutto reduksjon på om lag 620 kvadratkilometer inngrepsfri natur fra 2013 til 2018 (5,7 prosent). Reduksjonen var størst i Sør-Norge (8,1 prosent). Det er også Sør-Norge som har minst inngrepsfri natur igjen.

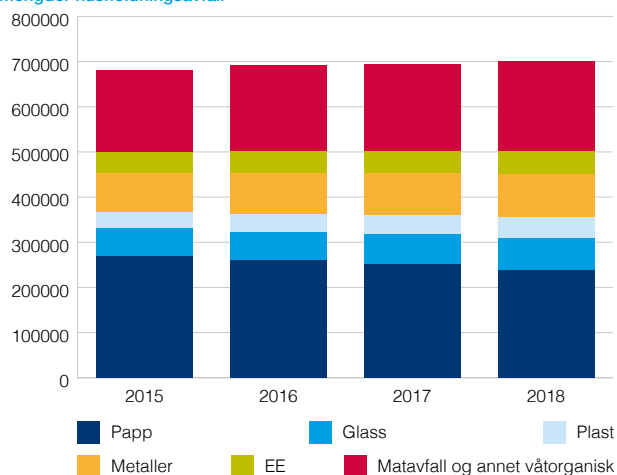
Mer gjenbruk:

Stabile mengder husholdningsavfall og sterk økning i avfall fra næringslivet

De totale avfallsmengdene var på om lag 11,7 millioner tonn i 2017 og økte da med om lag 3 prosent fra året før. Avfallsmengdene fra bygg- og anleggsvirksomhet og tjenesteytende næringer økte i samme periode med 5 prosent. Avfallsmengdene fra industrien økte med 9 prosent mens avfallsmengden fra private husholdninger sank med én prosent.

Husholdningsavfallet står for om lag 21 prosent av det samlede avfallet. Ser vi nærmere på det utsorterte husholdningsavfallet som er samlet inn hjemme hos husholdningene og det som er levert direkte på gjenvinningsstasjon de siste årene, ser vi at det har vært en øk-

Mengder husholdningsavfall

Figur 2.11: Mengder husholdningsavfall, etter materiale og år 2015–2018. Kilde: Kilde SSB, 12313.

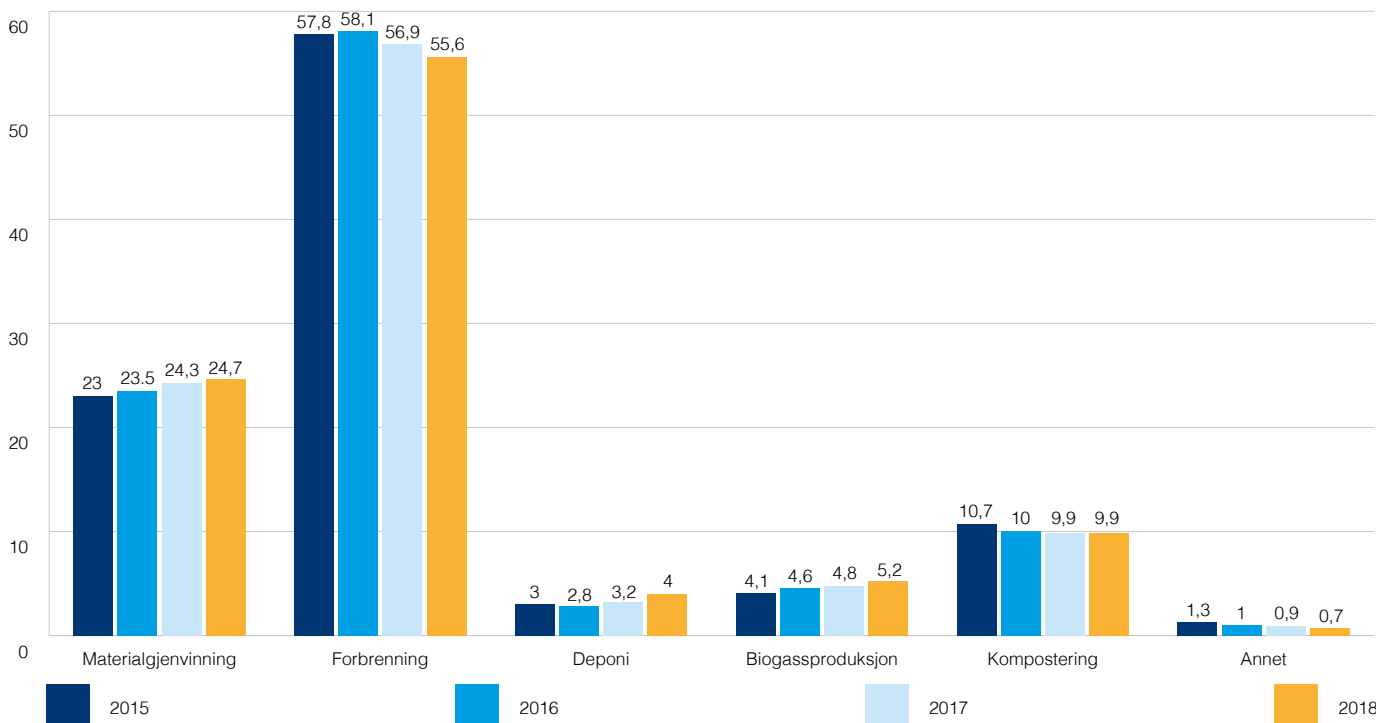
ning i mengdene glass, metall, matavfall og plast, mens mengdene papp, kartong og papir er redusert i perioden. Tallene viser at kommunenes ordninger for å håndtere avfall fra husholdningene

Svak økning i materialgjenvinning

Avfall er en ressurs som i størst mulig grad bør gjenvinnes slik at minst mulig blir forbrent og deponert. I årene 2015–2018 har

andelen av husholdningsavfallet som går til materialgjenvinning gått noe opp til 24,7 prosent på landsbasis. Andelen som går til forbrenning har gått noe ned til 55,6 prosent. Avfall som går til deponi har gått noe opp til 4 prosent. Avfall som går til biogass har økt fra 4,1 til 5,2 prosent og kompostering er redusert fra 10,7 til 9,9 prosent.

Andel husholdningsavfall (prosent) etter behandling og år

Figur 2.12: Andel husholdningsavfall (prosent), etter behandling og år 2015–2018. Kilde: SSB, 12313.

Innholdet i dette kapitlet møter følgende bærekraftsmål:

3

Omstillingsdyktig næringsliv

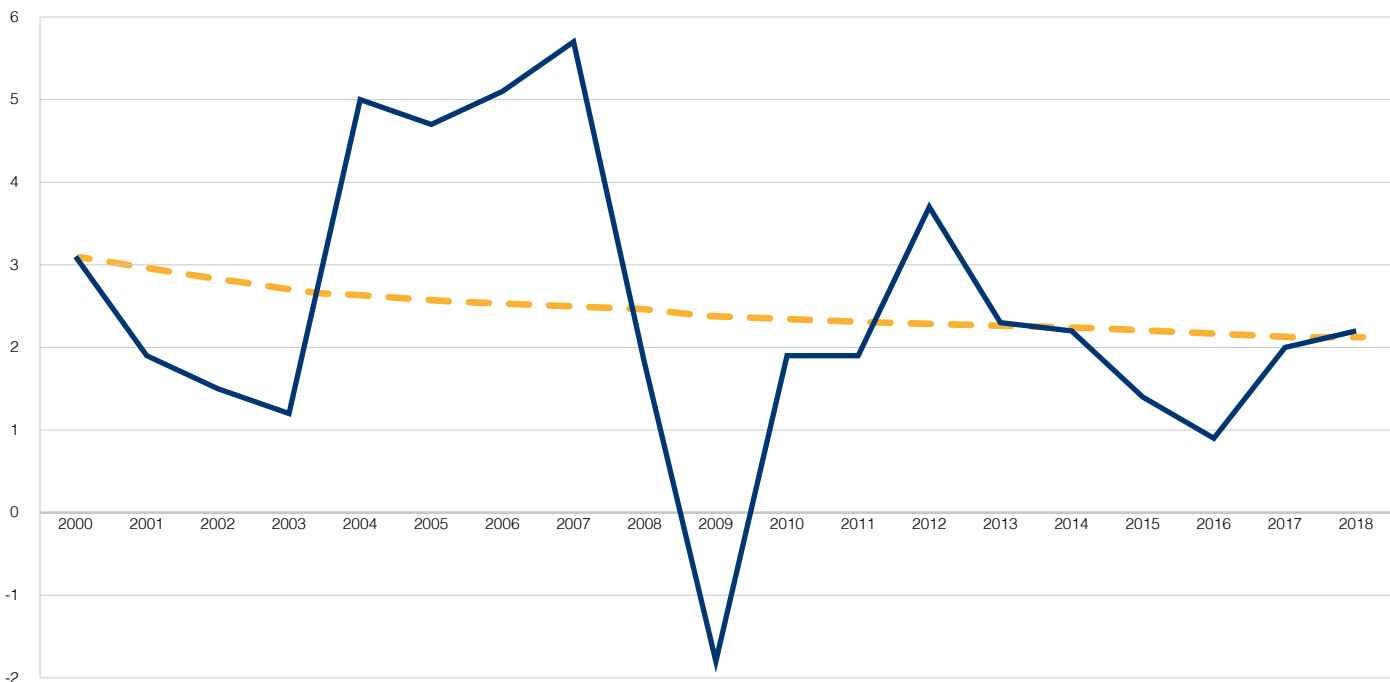
Utvikling av næringslivet er viktig for å sikre god velferd og en attraktiv stedsutvikling. Mange steder er det en nøkkelfaktor for å rekruttere flere innbyggere, og samtidig få innbyggere til å bli boende i kommunen. Kommuner og fylkeskommuner er også viktige for næringslivet gjennom anskaffelser og investeringsprosjekter. Her kan det offentlige bidra til en omstilling til et mer bærekraftig samfunn, et inkluderende arbeidsliv og bruk av seriøse aktører.

Aktivitetsveksten faller

Det samlede aktivitetsnivået i norsk økonomi belyses av utviklingen i BNP Fastlands-Norge. Som figur 3.1 viser er det store svingninger i den økonomiske veksten, men det har i lang tid vært en fallende trend. Dette bidrar til å øke utfordringene norsk økonomi står overfor når oljevirkosomheten over tid vil gå fra å stimulere til å dempe utviklingen i fastlandsøkonomien. Offentlig sektors langsiktige finansielle balanse svekkes også av at den demografiske forsørgelsesbyrden er i ferd med å endres dramatisk i ugunstig retning, jf. figur 3.11, og vi får økte utfordringer knyttet til omstillingen til et mere bærekraftig samfunn og vedlikeholdsetter-slepet i offentlig realkapital blir mer påtrengende. En god konkurranseevne og et omstillingsdyktig næringsliv vil lette utfordringene.

Markeder er i stadig endring, med både konjunkturelle kortsiktige svingninger og mere langsiktige strukturelle faktorer i virksomhet. Konjunkturbevegelser krever kontinuerlig omstillinger for at kapasitetsutnyttelsen, og dermed verdiskapingen, skal være høy. Strukturelle endringer krever mere fundamentale omstillinger. Eksempel på det siste er behovet for å omstille både forbruks-sammensetningen, produksjonen, og produksjonsmetodene i mer klima og eller miljøvennlig retning. Oljenedturen i 2015 og 2016 kan nok betraktes som både konjunktur- og strukturell. Det strukturelle elementet er at oljevirkosomheten over tid skal reduseres. Nedgangen var imidlertid meget kraftig og satte i gang negative selvforsterkende prosesser, selv om det også var motvirkende prosesser i gang, herunder økonomisk politikk.

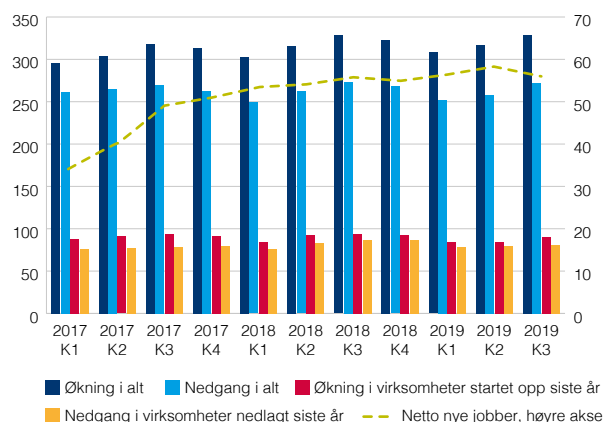
BNP Fastlands-Norge – Vekst i prosent og trendvekst

Figur 3.1: Vekst BNP. Kilde SSB.

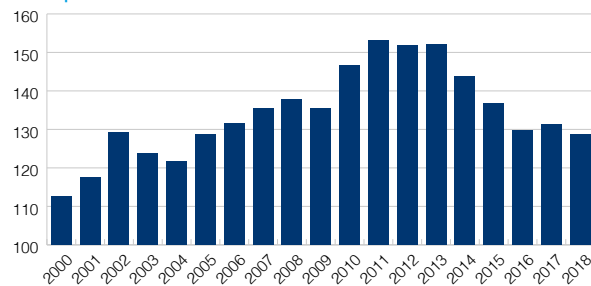
Omstilling i næringslivet har mange fasetter. Å være omstillingsdyktig – evnen å omstille seg – er i seg selv et udiskutabelt gode. Å faktisk omstille seg kan være noe helt annet: Omstilling for å oppnå høyere lønnsomhet er gunstig, men omstilling kan også være en dyd av nødvendighet på grunn av endringer i markedet. Oljenedturen etter 2014 er et eksempel for det siste. Mange leverandører til oljevirksomheten fikk i løpet av ganske kort tid redusert etterspørselen etter sine produkter kraftig. Konsekvensen var at mange arbeidsplasser forsvant, men det triggert også til å skape nye. Delvis kunne dette være at oljeleverandører endret produksjonen sin til å dekke etterspørselen fra andre kunder, eventuelt etter helt andre produkter, eller at bedrifter innen andre næringer ble skapt eller ekspanderte. Størrelsen av dette kan leses i statistikken over bruttoendringer i arbeidsmarkedet.

Bruttoendringer i antall jobber siste 12 månedene i 1000

Figur 3.2: Bruttoendringer i antall jobber siste 12 måneder i 1000. Kilde: SSB.

Timelønnskostnader i industrien i Norge i forhold til industrien hos handelspartnerne i EU i felles valuta.

Figur 3.3: Timelønnskostnader i industrien i Norge i forhold til industrien hos handelspartnerne i EU, felles valuta. Handelspartnerne = 100 Kilde: Teknisk beregningsutvalg for inntektsoppgjørene.

Figur 3.2 viser at det hele tiden er et store endringer i antall jobber. I de knappe tre årene det per i dag finnes statistikk for, har antall nye jobber på årsbasis ligget på vel 300.000. På samme tid har det imidlertid også vært en nedgang på over 250.000 jobber. Norsk økonomi har i denne perioden vært i konjunkturoppgang og netto nye jobber på 12-månedersbasis har økt fra 34.000 i starten av 2017 til nær 60.000 i 2. kvartal 2019. Om lag 1/3-del av bruttoøkningen var i virksomheter startet opp siste år. Alt dette vitner om at det har vært en betydelig omstilling i norsk økonomi i disse årene.

Evnen til omstilling er avhengig av en rekke faktorer. For virksomheter som konkurrerer i utlandet (eksportkonkurrerende) eller mot utenlandske importører (importkonkurrerende) er den kostnadmessige konkurranseevnen av betydning. Den kan sies å avhenge av lønnskostnader hjemme i forhold til hos handelspartnere målt i felles valuta. Lønnsvekst ut og hjemme, samt endringer i kronekursen sier noe om utviklingen i denne. I tillegg kan ulik produktivitet og produktivitetsutvikling inngå i en slik vurdering, men her er det mange statistiske fallgruver.

Figur 3.3 viser at timelønnskostnadene i norsk industri i 2018 var 29 prosent høyere enn gjennomsnittet i EU. Det representerer en betydelig bedring i den kostnadmessige konkurranseevnen fra årene 2011–2013 hvor den var på et bunn-nivå. Omstillingsevnen kan sies

å bli bedre jo lavere norske timelønnskostnader er. Fordi man har flere målsettinger enn omstillingsevne, og omstillingsevne heller ikke er den primære målsettingen for et samfunn, er det ikke uten videre klart om den «burde» vært bedre, dårligere eller er akkurat passe.

Figur 3.4 viser noen elementer av faktiske omstillinger i norsk økonomi siden årtusenskiftet. Vi ser at sysselsettingen i industri, jordbruk og skogbruk som andel av totalen har falt nesten kontinuerlig, mens bygge- og anleggsvirksomhet og diverse faglige tjenester har økt. Utvinning av råolje med mer har på sin side gjennomgående økt til en topp i 2014, og falt noe deretter.

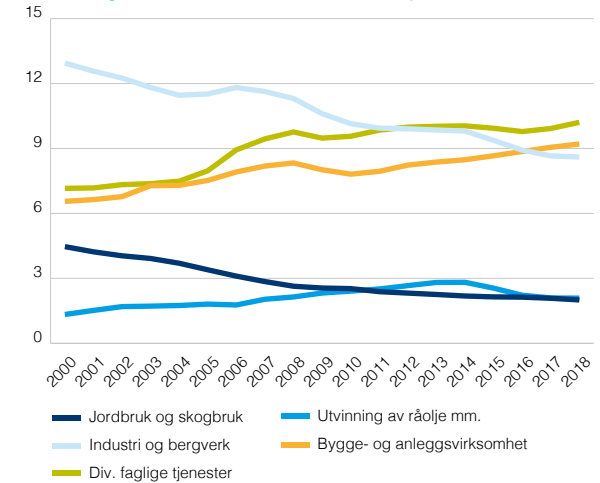
Energieffektiviteten øker, transport og industri er unntaket

Energiregnskapet til SSB viser alle energiprodukter produsert og brukt i næringer i norsk økonomi inkludert i utlandet. Statistikken inkluderer også tall for energiintensitet for næringer i norsk økonomi og tall fra dekomponeringsanalyser på endringer i energiforbruket. Regnskapet viser at forbruket av energi per milliard kroner i produksjon for husholdningene, offentlig administrasjon og forsvar samt undervisning, helse og sosialtjenester går nedover, mens forbruket går opp for transport og industri.

Innfasing av el-ferger i kollektivtrafikken

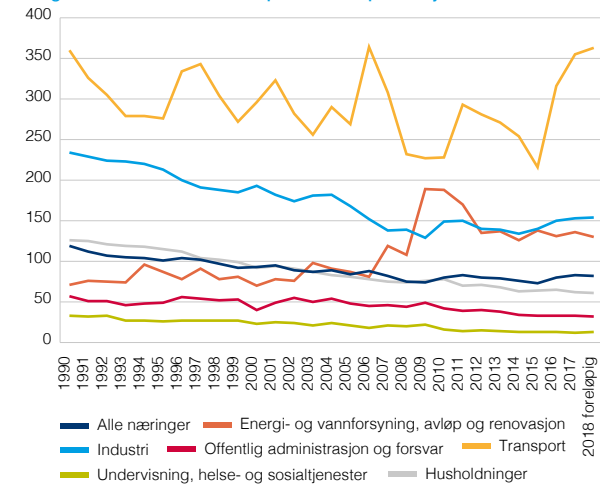
Hvor sterk overgangen fra fossile til fornybare energikilder i transportmidlene faktisk er, er en relevant indikator for å vurdere effekten av de politiske beslutningene og næringslivets evne til å utvikle nye produkter. Innfasingen av el-biler er omtalt under klima- og miljøvennlig utvikling. Et annet eksempel er fergene. Innen 2022 skal det være minst 63 el-ferger i drift her i landet. Over 60 prosent av disse vil operere på fylkeskommunale samband. Ved årsskiftet 2019 var det 17 el-ferger i drift. Deretter kommer det 37 nye el-ferger i 2020, som ventes å bli det store el-fergeåret, etterfulgt av ni i 2021. Dette er konservative anslag, andre beregninger viser høyere tall.

Noen næringers andel av totale utførte timeverk i prosent

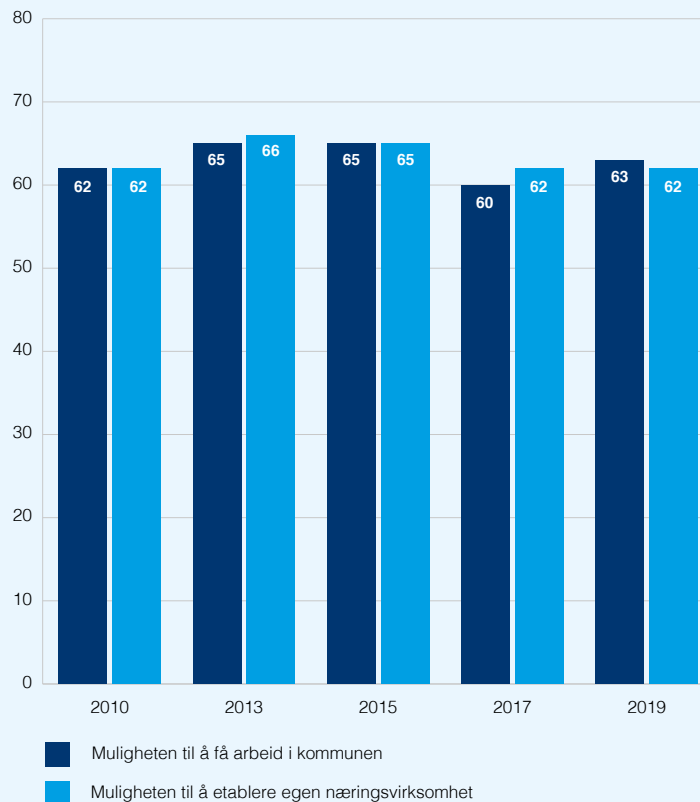
Figur 3.4: Noen næringers andel av totale utførte timeverk i prosent. Kilde SSB og KS.

Energibruk ekskl. råstoff i GWh per mrd. kr i produksjon

Figur 3.5: Energibruk ekskl. råstoff i GWh per mrd. kr. i produksjon (faste 2005-priser) i utvalgte næringer. Kilde SSB tabell 11601.

Innbyggernes inntrykk av følgende i sin kommune

INNBYGGERNE
MENER:

Tilgang til arbeid i rimelig avstand fra der vi bor er vesentlig for hvor spesielt den yrkesaktive delen av befolkningen bosetter seg. Difi har i innbyggerundersøkelsen over tid sett nærmere på folks vurderinger av hvor gode eller dårlige mulighetene er til å få arbeid i kommunen, eller til å etablere egen næringsvirksomhet. Resultatene viser at folk er delvis fornøyde med en gjennomsnittskår på henholdsvis 63 og 62 for disse områdene. Tallene er relativt stabile over tid.

Figur 3.6: Mulighetene til å få arbeid eller etablere egen næringsvirksomhet i kommunen. Kilde: Difi – Innbyggerundersøkelsen 2019.

Innholdet i dette kapitlet møter følgende bærekraftsmål:

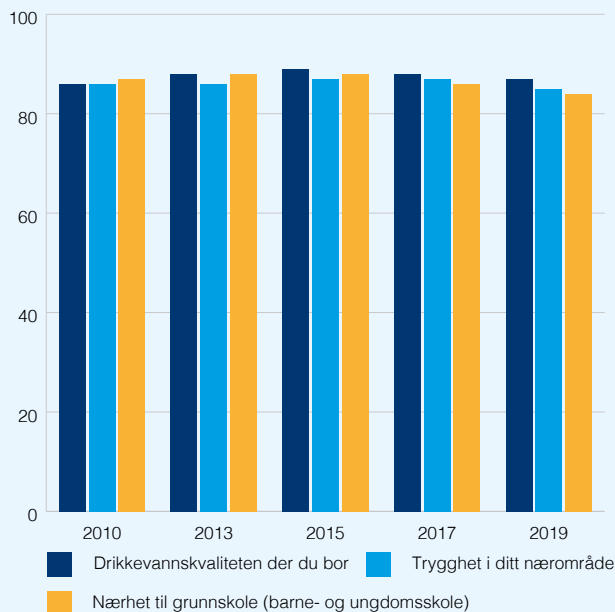

Attraktive byer og steder

Sentrale områder har klart størst vekst både i arbeidsplasser og tilflytting. Akershus sto for en tredel av befolkningsveksten i Norge. Men det er flere eksempler på distriktskommuner som har en svært god utvikling og dermed går mot strømmen. Mange av dem er kystkommuner. Mye av endringene i arbeidsplasser og befolkning skyldes strukturelle forhold, som kommunene ikke kan påvirke. Mange kommuner jobber bevisst med å øke næringsattraktiviteten og bostedsattraktiviteten.

Innbyggernes inntrykk av drikkevannskvalitet, trygghet og nærhet til skole

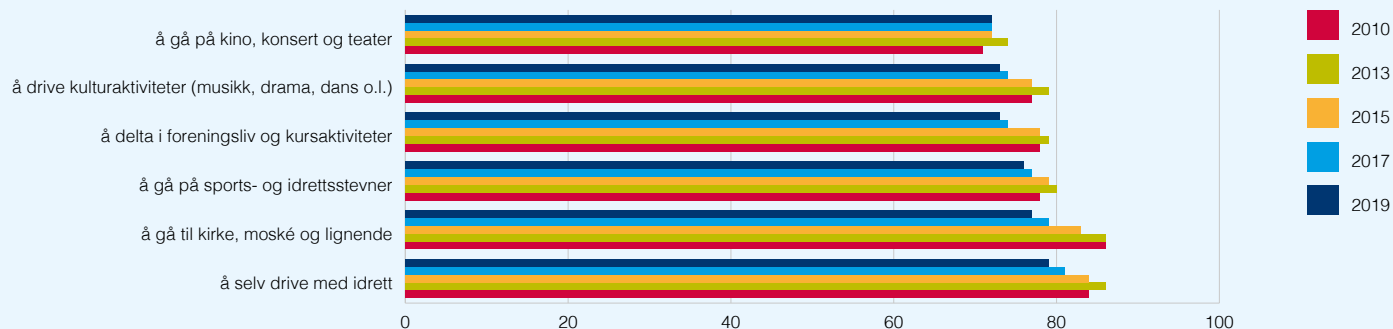
Figur 4.1: Hvor godt eller dårlig mener du følgende er i din kommune? Gjennomsnittsskår på en skala fra 0 til 100. Kilde: Difi – Innbyggerundersøkelsen 2019.

Innbyggerundersøkelsen 2019 viser at innbyggerne har best inntrykk av drikkevannskvaliteten der de bor, men de har også svært gode inntrykk av hvor trygt det er å bo i sitt nærområde og nærheten til grunnskole. Innbyggerne har godt inntrykk av områder som renovasjon, natur og miljø, samt muligheten til å drive aktiviteter innen kultur og idrett. Det er bare små endringer fra 2017.

Innbyggerne har delvis godt inntrykk av områder knyttet til samferdsel, renhold på offentlige steder, muligheten til å gå på museum, kunstutstilling og liknende. og arbeid. Vurderingene fra innbyggerne er omtrent som i 2017. Over tid er likevel utviklingen positiv og spesielt har områder knyttet til samferdsel gått frem siden 2010.

Siden 2010 har antallet områder som innbyggerne har et dårlig til nøytralt inntrykk av i kommunen gått ned fra seks til ett. I likhet med tidligere undersøkelser oppnår kommunens tilrettelegging for personer med nedsatt funksjonsevne en skår på under 50. Selv om denne skåren er lav, er innbyggernes vurdering av tilretteleggingen likevel syv poeng høyere i 2019 enn i 2010.

Innbyggernes inntrykk av muligheten til ulike aktiviteter

Figur 4.2: Mulighetene for å drive med aktiviteter. Hvor godt eller dårlig mener du følgende er i din kommune? Gjennomsnittsskår på skala fra 0–100. Kilde Difi, Innbyggerundersøkelsen 2019.

Kvalitative kjennetegn ved steder

Korte avstander til service-, fritids- og kulturtilbud

10-minuttersstedet kjennetegnes av korte avstander til service-, fritids- og kulturtilbud. Hverdagslige gjøremål skal kunne nås ved gange eller sykkel. Stor andel nybygg innenfor tettstedsgrensen bygger opp under 10-minuttersstedet, mens stor andel nybygg utenfor tettstedsgrensen gir «byspredning». Figur 4.3 under viser at drøye 60 prosent av boligene lokaliseres innenfor eksisterende tettsteder og at tettstedenes randsoner er under press. Snakker vi om næringsbygg og offentlige bygg, er det bare halvparten av disse som legges innenfor eksisterende tettsted.

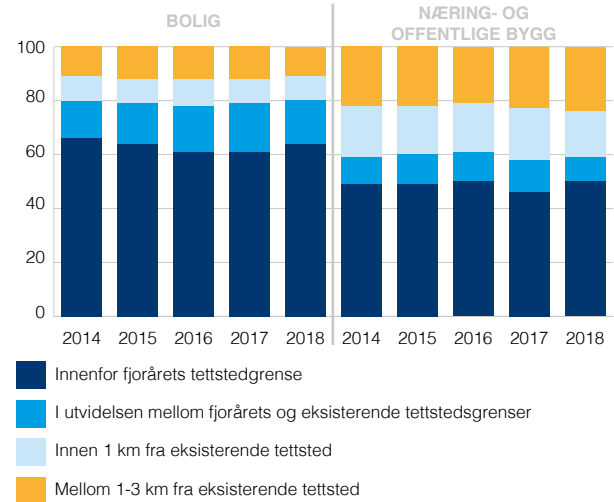
Tilgang til vann og grønne områder

Tilgang til vann og grønne områder (blågrønn struktur) er en viktig kvalitetskomponent i by- og stedsutvikling. Den er også aktivitetsfremmende og viktig for helse og trivsel.

Figur 4.4 viser at knapt halvparten av innbyggerne i tettsteder i Norge har trygg tilgang til nærturterreng. Avstand og god tilgjengelighet til natur- og rekreasjonsområder har stor betydning for graden av fysisk aktivitet og friluftsliv. Studier viser at aksjonsradiusen for både barn, voksne og eldre gjerne er under 500 meter fra bolig. Større befolkningstetthet i byer og tettsteder gjør at tilgangen til slike områder er under press.

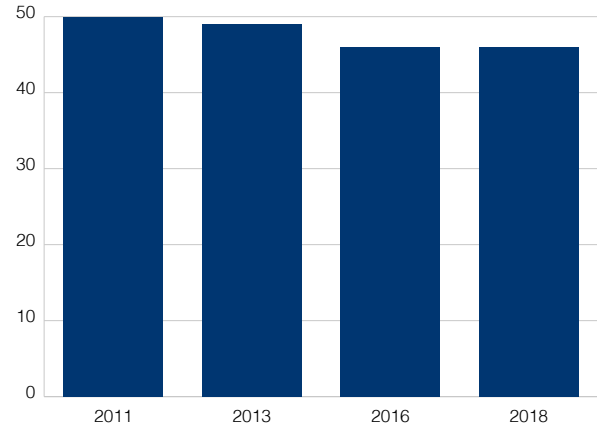
I 2018 hadde 46 prosent av de som bor i tettsteder trygg tilgang til nærturterreng. Det er en nedgang på fire prosentpoeng fra 2011. Statistikken viser at tilgangen til trygt og tilgjengelig nærturterreng varierer med størrelsen på tettstedene og er lavest i de store byene og tettstedene: Mer enn sju av ti personer i de minste tettstedene og bare tre av ti i de største byene har trygg tilgang til nærturterreng. Dårligst tilgang til nærturterreng har dem som er bosatte i store boligbygg som boligblokker og bygårder. Tilgangen til nærturterreng påvirkes av kommunenes arealplanlegging og prioritering av grøntområder. Tilgangen påvirkes også av kommunenes utvikling av gang- og sykkelveinett og av fartsgrensen på veier mellom bebyggelsen og grøntområdene.

Nye bygg etter plassering, prosent

Figur 4.3: Nye bygg etter plassering, prosent. Kilde: SSB tabell 11441.

Andel bosatte i tettsteder med trygg tilgang til rekreasjonsareal og nærturterreng, prosent

Figur 4.4: Andel bosatte i tettsteder med trygg tilgang til rekreasjonsareal og nærturterreng (prosent). Kilde: SSB tabell 09579.

Flere folk i byer og tettsteder øker presset på nærturområder

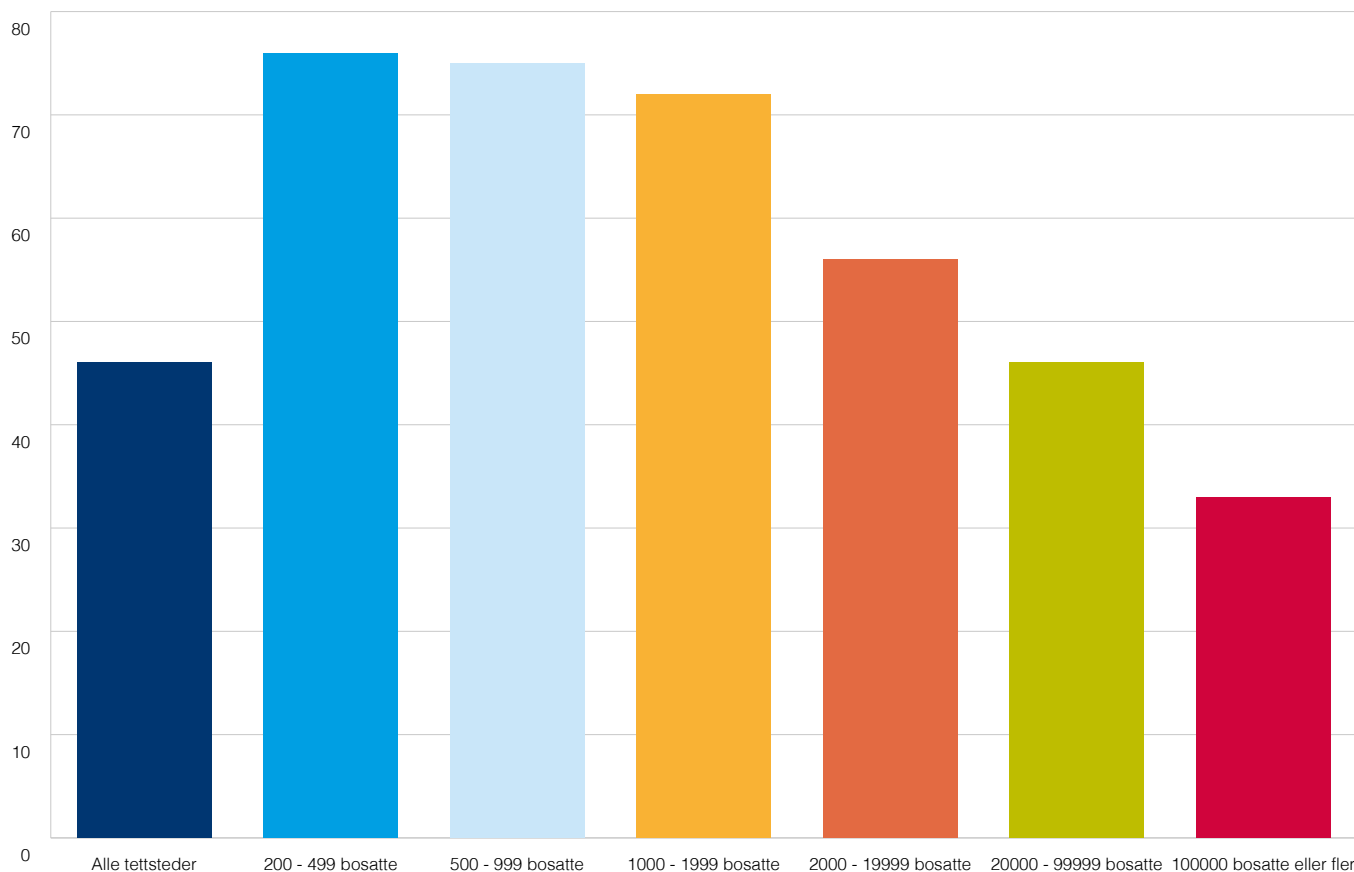
Avstand fra bolig til tur- og rekreasjonsområder har stor betydning for befolkningens aktivitetsnivå. Dersom friluftslivsområder skal brukes aktivt i hverdagen må disse områdene være innenfor en avstand på 50 – 1000 meter fra der folk bor.

Indikatoren sier noe om andelen bosatte i tettsteder med trygg tilgang til nærturterreng, definert som store naturområder på minst 200 dekar, innen 500 meters avstand. Slike arealer er viktige for

å stimulere til aktivitet i hverdagen. Utviklingen i slike arealer over tid kan si noe om vi lykkes med målet om å ivareta arealer som er viktige for friluftslivet nær der folk bor.

Økt befolkningstetthet i byer og tettsteder gjør at tilgangen til nærturområder og leke- og rekreasjonsarealer er under press.

Andel bosatte i tettsteder med trygg tilgang til nærturterreng etter tettstedsstørrelse

Figur 4.5: Andel bosatte i tettsteder med trygg tilgang til nærturterreng etter tettstedsstørrelse, 2018 (prosent). Kilde: SSB tabell 09581.

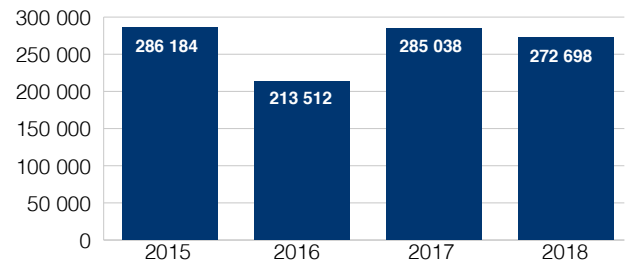
Aktivitets og helsefremmende omgivelser som torg, møteplasser, lekeplasser, grønne lunger og turveier med startpunkt i 10-minuttersstedet

Torg, møteplasser, lekeplasser og grønne lunger er viktig for folks muligheter til å være sosiale, trives og for å være i aktivitet. Statistikken viser at andel areal til leke- og rekreasjonsområder i tettstedene er i endring.

Variert boligsammensetning, boligtilbud for alle og trangboddhet

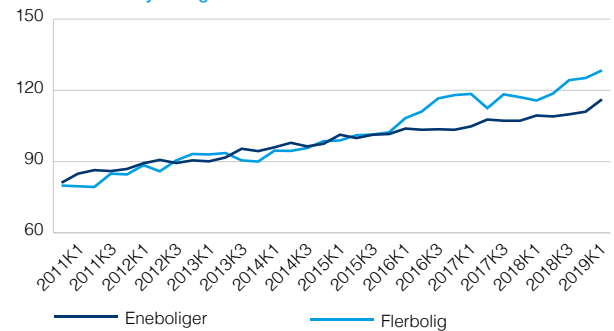
En sentral steds kvalitet er variert boligsammensetning med en god miks av boliger tilpasset ulike aldersgrupper og livssituasjoner, samt et boligmarked som tilbyr boliger til alle innenfor 10-minuttersstedet. Prisutviklingen for nye boliger koblet med gjennomsnittsinntekt viser utfordringer for dem med normalinntekt, med å få tak i egnet bolig dersom de ikke har noen fra før av. Dette gjelder særlig barnefamilie. At flere bor trangt kan bli resultatet og også være et uttrykk for utfordringene med å skaffe permanente gode boliger til barnefamilie. Mange steder har boligprisstigningen vært det dobbelte av lønnsveksten de siste ti årene. Illustrasjonen under fra Eiendomsverdi illustrerer utfordringer med tilgang til boligmarkedet ulike plasser.

Samlet areal av leke- og rekreasjonsområder innenfor tettsteder, dekar.

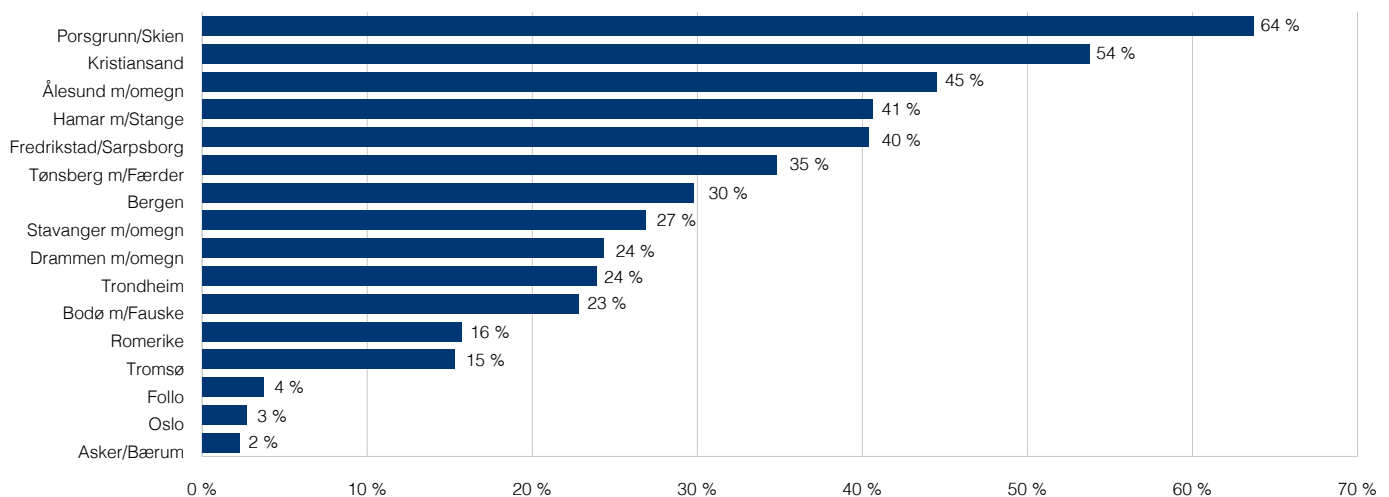
Figur 4.6: Samlet areal av leke- og rekreasjonsområder innenfor tettsteder. Dekar. Forhåndsregnet av SSB. Kilde: SSB tabell 12243.

Prisindeks for nye boliger

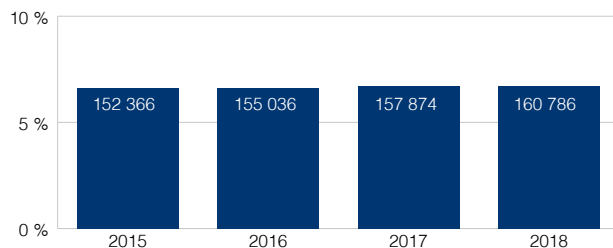
Figur 4.8: Prisindeks for nye boliger. 2015 = 100. Kilde: SSB tabell 11386.

Andel av boliger omsatt i 2019 som en singel sykepleier uten formue kunne kjøpe

Figur 4.7: Andel av boliger omsatt i 2019 som en singel sykepleier uten formue kunne kjøpe. Kilde: Eiendom Norge, sykepleierindeksen.

Andel og antall husholdninger som bor trangt

Figur 4.9: Andel (prosent) og antall husholdninger som bor trangt. Kilde: SSB tabell 11344.

Trangboddhet

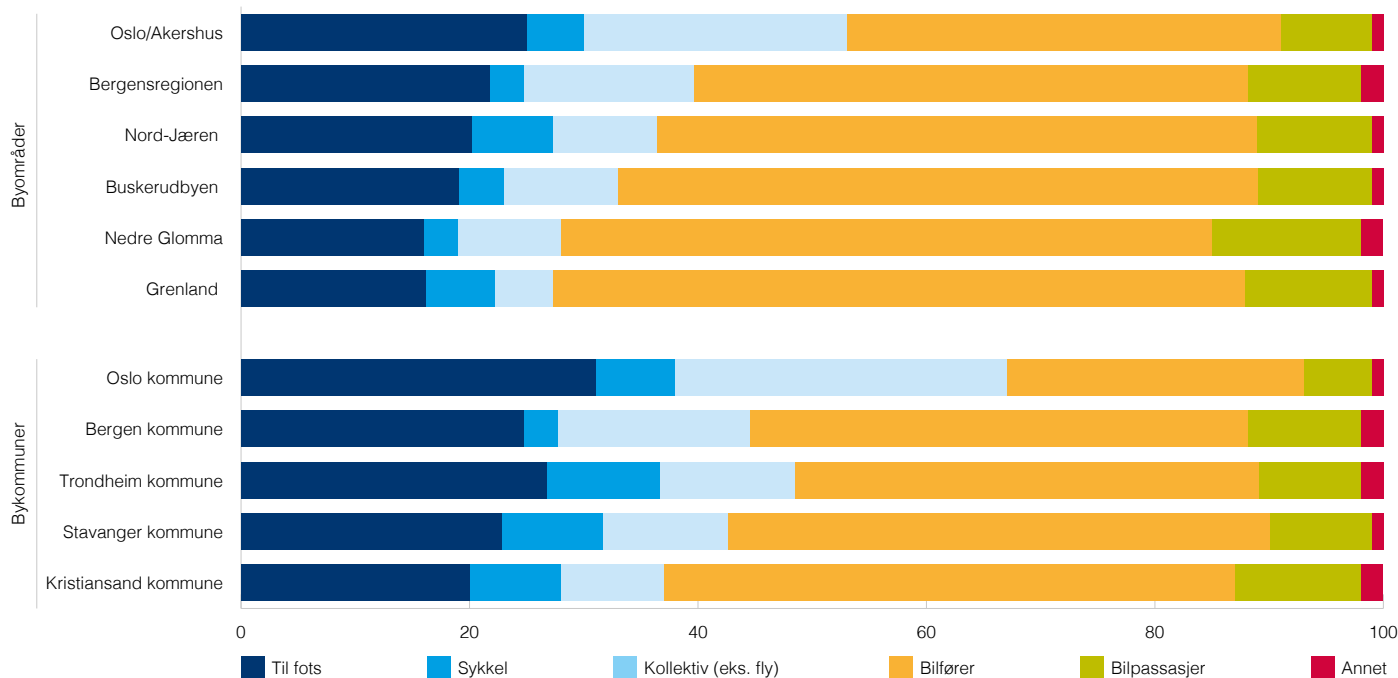
Psykisk balanse, skoleprestasjoner og antall venner påvirkes av trangboddhet. Trangboddhet kan også føre til forstyrrelser av relasjoner mellom foreldre og barn, og bidra til ungdomskriminalitet, forklart ut fra at barna oppholder seg mindre hjemme fordi de bor trangt, og dermed lettere får kontakt med kriminelle miljøer. Statistikken viser at det er vekst i antall husholdninger som bor trangt.

God kollektivdekning og endret reisemiddelfordeling

God kollektivdekning til sentrum, større regionale sentra og større arbeidsmarkeder er en viktig kvalitet. Samtidig er det ønskelig med en dreining i hvordan vi reiser, med overgang fra bil til kollektivt, sykkel og gange.

Veksten i kollektivtrafikken har vært særlig sterk i Oslo, Bergen og Trondheim, med Bergen i tet, hvor kollektivbruken ble doblet fra 2010 til 2018, delvis som en følge av Bybanen.

Transportmiddelfordeling RVU 2018

Figur 4.10: Transportmiddelfordeling blant bosatte i ulike byområder, Reisevaneundersøkelsen 2018 Kilde: EPINON/Urbanet Analyse.

Reisevaneundersøkelsen fra 2018 viser at det er stor forskjell i kollektivbruken mellom de forskjellige byområdene og mellom byområdene og deres tilhørende bykommuner. Som figur 4.9 viser er det fortsatt et stort antall reisende som sjelden eller aldri benytter kollektivtransport. Motsatt bruker tre av fire i Oslo kollektivtransport regelmessig. Reisevaneundersøkelsen viser for øvrig at gangandelen i byområdene ikke er endret fra 2014 til 2018.

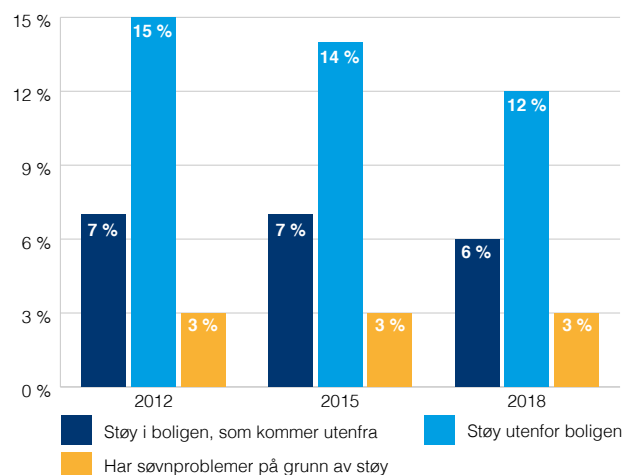
Færre plaget av støy

En god del plaget av støy, men andelen er noe redusert. Tre prosent har søvnproblemer som følge av støy. Denne andelen er stabil.

Kommuneplanens samfunnsdel vedtas ofte for sent

For at kommuneplanens samfunnsdel skal fungere som politisk styringsverktøy er det av avgjørende at den vedtas tidlig i kommunestyreperioden. Helst bør den vedtas det første året i kommunestyreperioden. Tall fra forrige kommunestyreperiode viser at hele 76 prosent av kommunene vedtar samfunnsdelen i andre halvdel av kommunestyreperioden. Ny kommuneplan får da kort virkningstid og det gir ekstra utfordringer med kobling mellom plan og økonomiplan/budsjett.

Andel innbyggere som plaget av støy, prosent

Figur 4.11: Boforhold, levekårsundersøkelsen. Andel som svarte at de var plaget av støy (prosent). Kilde: SSB tabell 09757.

Innholdet i dette kapitlet møter følgende bærekraftsmål:

5

Mangfold og inkludering

Mangfold og inkludering henger sammen med folkehelse, attraktive steder, næringsliv, oppvekst og utdanning. Inkludering handler også i stor grad om inkludering av tilflyttere og asylsøkere og om inkludering i lokalsamfunn og arbeidsliv. Arbeidet med å hindre utenforskap og skape fellesskap starter allerede i barnehagen og grunnskolen, og kommunesektoren har også et ansvar for å tilby læreplasser. Noe av det aller viktigste kommunesektoren kan bidra med for å forebygge utenforskap, er å få flere til å fullføre videregående opplæring.

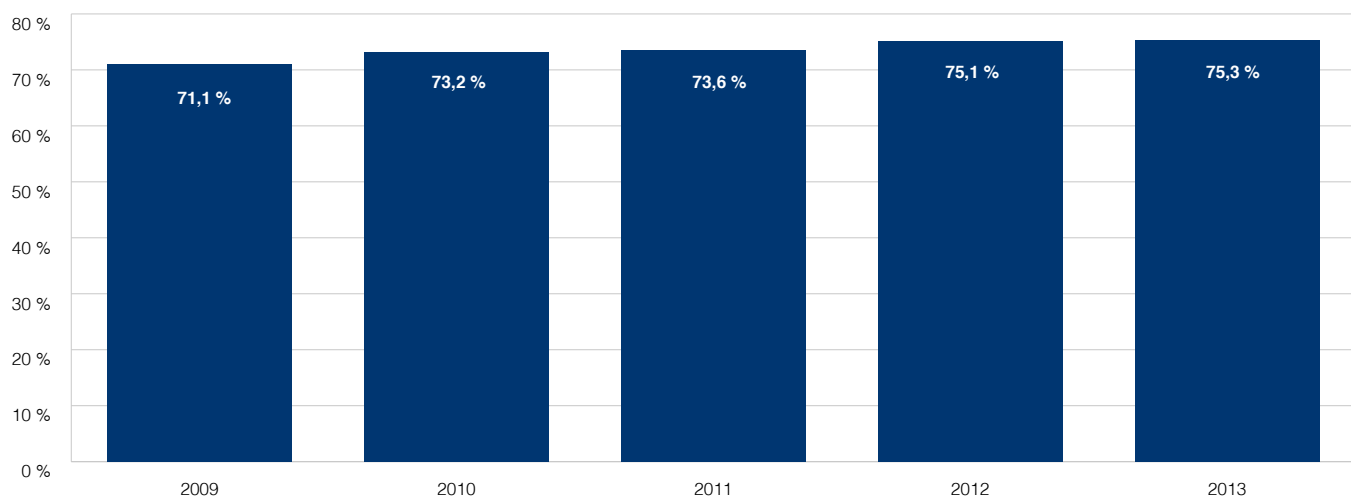

I hvilken grad innbyggerne deltar i arbeidslivet, og i hvilken grad de benytter seg av ulike offentlige velferdsytelser og støttetiltak, gir en viktig indikasjon på graden av «innenforskap» i lokalsamfunnet. Det er relativt stor variasjon blant kommunene når det gjelder andelen av befolkningen i yrkesfør alder som står helt eller delvis utenfor arbeidslivet. Det kan ofte ha sammenheng med øvrige demografiske og befolkningsmessige faktorer som spiller inn i det enkelte lokalsamfunn. Dette bør imidlertid sees opp mot andelen som samtidig deltar i ulike aktiviteter, sysselsettingstiltak eller ordinær utdanning samtidig som de står utenfor det ordinære arbeidsmarkedet.

Flere fullfører videregående skole, men frafallet er fortsatt stort

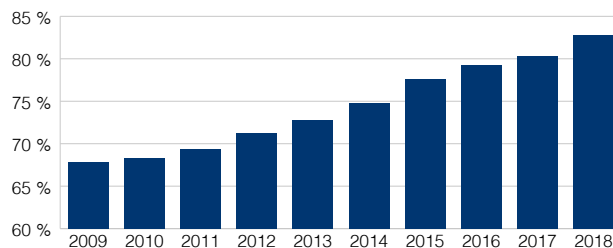
Andelen som gjennomfører videregående opplæring har steget de siste årene. Å fullføre videregående opplæring er et viktig tegn for hvordan det vil gå videre med deltagelse i utdanning og arbeid. Årsakene til at elever ikke fullfører videregående opplæring er mange og komplekse, men de henger blant annet sammen med oppnådde resultater i grunnskolen, elevenes bakgrunn og motivasjon for skolearbeid. Det er til dels store forskjeller i hvor mange som fullfører videregående opplæring mellom yrkesfag og studiespesialiserende.

Andel elever som har fullført videregående skole innen fem år etter de startet utdanningen, prosent

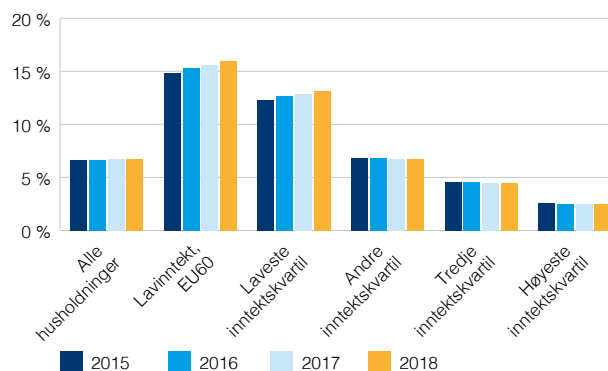
Figur 5.1: Andel elever som har fullført videregående skole innen fem år etter at det året de startet utdanningen (prosent). Kilde: Utdanningsdirektoratet.

Andel minoritetsspråklige barn i barnehage sammenliknet med innvandrerbarn 1–5 år, prosent

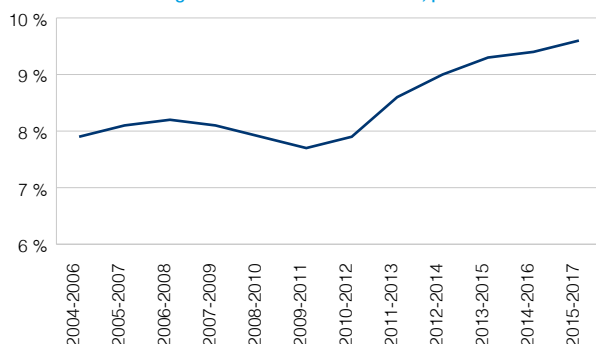
Figur 5.2: Andel minoritetsspråklige barn i barnehage sammenliknet med innvandrerbarn 1–5 år (prosent). Kilde: SSB tabell 12562, 04903.

Andel husholdninger i ulike inntektsgrupper som bor trangt, få rom og kvm, prosent

Figur 5.3: Andel husholdninger i ulike inntektsgrupper som bor trangt, få rom og kvm (prosent). Kilde: SSB tabell 11344.

Personer i husholdninger med vedvarende lavinntekt, prosent

Figur 5.4: Andel personer i husholdninger med vedvarende lavinntekt (prosent). EU skala 60 prosent av median, 2004 – 2017. Kilde: SSB tabell 06947.

Andel minoritetsspråklige barn i barnehage i forhold til innvandrerbarn

Andelen minoritetsspråklige barn som går i barnehage i relasjon til innvandrerbarn, gir oss viktig informasjon om i hvilken grad nyankomne innvandrere og deres familier over tid blir integrert i samfunnet. Deltakelse i barnehage har stor betydning både for barnas språklige og sosiale integrasjon, og for foreldrenes mulighet til arbeid og annen deltakelse i samfunnet. Andelen minoritetsspråklige barn i barnehagen har vært jevnt økende de siste årene, og dette antas å få positiv effekt for integreringen på lengre sikt

Trangboddheten øker for de med lavest inntekter.

Trangboddhet er en levekårsindikator som kan si noe om de økonomiske og materielle forutsetningene for gode levekår. For barn og unge kan det å bo trangt gjøre det vanskelig å ta med venner hjem og å få plass og ro til skolearbeid. En tilstrekkelig god bolig har betydning for utdanning, helse og arbeidsmarkedstilknytning.

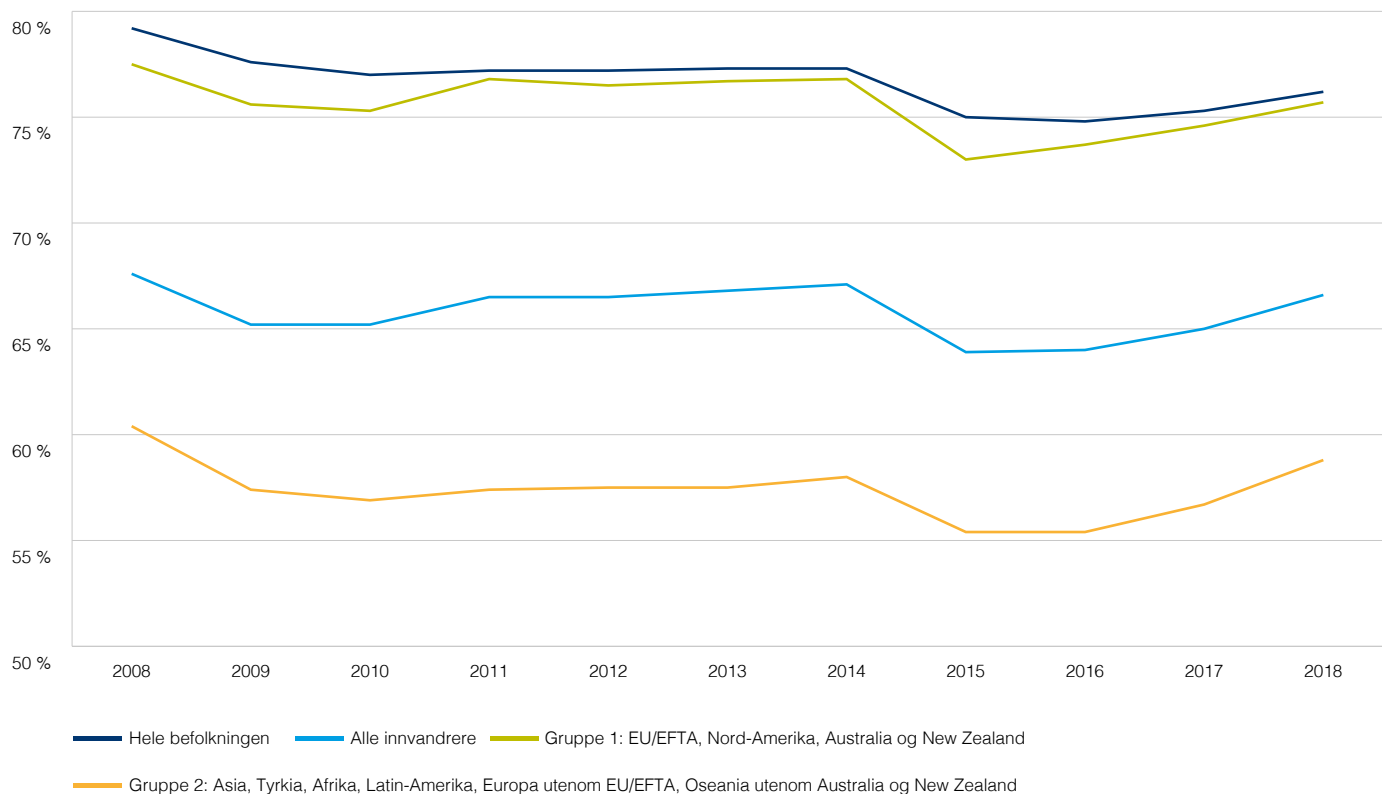
Flere fattige husholdninger over tid

Andelen med vedvarende lave inntekter har økt siden treårsperioden 2009–2011. I hovedsak er det i husholdninger med barn at dette har økt. Det er også verdt å merke seg at andelen eldre med lave inntekter har gått relativt mye ned siden midten av 2000-tallet, og er nesten halvert. Lavinntektsmålet brukt i figur 5.4 er basert på 60 prosent av median ekvivalentinntekt etter EU-skalaen for alle personer basert på årlige lavinntektsgrenser. Medianen er det inntektsbeløpet som deler en fordeling i to like store grupper, etter at inntekten er sortert stigende (eller synkende). Det vil altså være like mange personer med inntekt over som under medianinntekten.

Syssetting blant innvandrere

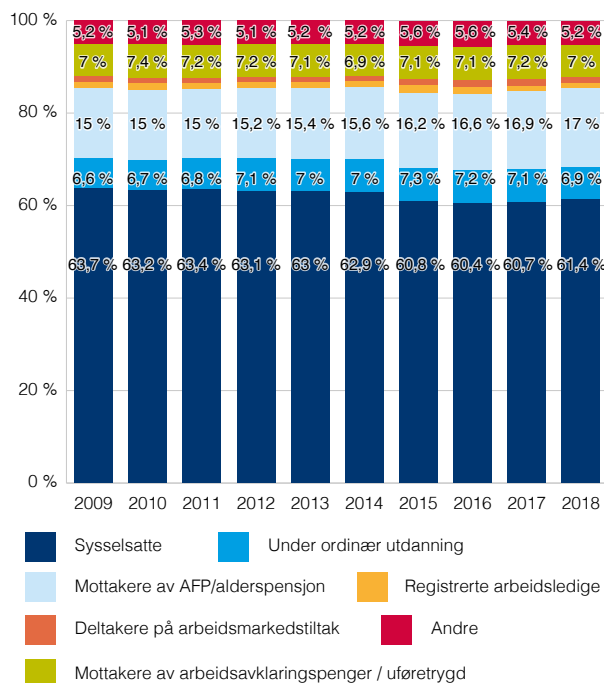
Å delta i arbeid er kjernen i den offentlige innsatsen for integrering av innvandrere, både fra statlig og kommunalt hold. Figur 5.5 viser sysselsetningsgraden blant innvandrere i alderen 20–66 år, etter landgruppe og sammenliknet med befolkningen for øvrig. For 2018 var 66,6 prosent av innvandrerbefolkningen sysselsatt, mot 76,2 prosent for hele befolkningen. Statistikken finnes også på kommunenivå, og fordelt etter kjønn, alder og botid i Norge. Selv om tallene gir lite informasjon om de bakenforliggende årsakene til at innvandrere har lavere sysselsetting, gir statistikken likevel et bilde av hvordan bildet ser ut i ulike landsdeler og blant ulike innvandrergrupper.

Sysselsatte 20–66 år etter landbakgrunn som andel av alle personer i aktuell gruppe

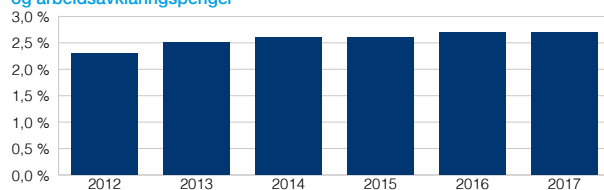
Figur 5.5: Sysselsatte 20 – 66 år etter landbakgrunn som andel av alle personer i aktuell gruppe. Registerbasert, 4. kvartal, etter landbakgrunn. Kilde: SSB tabell 11607.

Bosatte over 15 år etter prioritert arbeidsstyrkestatus

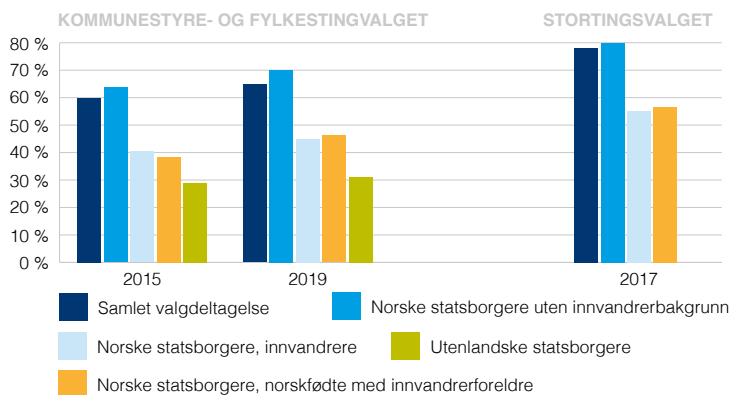
Figur 5.7: Bosatte over 15 år etter prioritert arbeidsstyrkestatus, 2009 – 2018 (Prosent). Kilde: SSB tabell 12423.

Andel personer 18–44 år som mottar varig uførepensjon og arbeidsavklaringspenger

Figur 5.8: Andel personer 18–44 år (standardisert) som mottar varig uførepensjon og arbeidsavklaringspenger i prosent av befolkningen 18–44 år. Tre års glidende gjennomsnitt. Kilde: Folkehelseinstituttet.

Valgdeltakelse etter innvandringsbakgrunn

Figur 5.6: Valgdeltakelse etter innvandringsbakgrunn, 2015 – 2019. Kilde: SSB.

Valgdeltakelse etter kjønn og innvandringskategori

Selv om arbeid og selvforsørgelse ofte dominerer bildet, foregår integrering av innvandrere også på en lang rekke andre steder. Andelen med innvandringsbakgrunn som stemmer ved valg kan gi en indikasjon på graden av sosial integrering og med det i hvilken grad innvandrerne føler seg inkludert i samfunnet. SSB har statistikk både på stortingsvalg og kommunevalg, samt tall på andelen kommunestyrerepresentanter med innvandringsbakgrunn. Valgdeltakelsen er fortsatt markant lavere blant innvandrerne, men samtidig blir stadig flere med innvandringsbakgrunn valgt inn i kommunestyrene.

Flere unge mottar uføreytelser og arbeidsavklaringspenger

Andelen unge som mottar uføreytelser og arbeidsavklaringspenger har økt noe de senere årene.

Innholdet i dette kapitlet møter følgende bærekraftsmål:

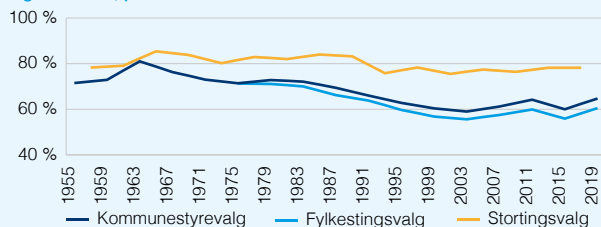

Deltakende innbyggere

Interessen i befolkningen generelt for politikk stiger. Valgdeltakelsen økte betydelig i 2019, med størst økning blant unge. Innbyggerne foretrekker folkevalgte i eget kommunestyre som kanal for å fremme sine interesser. Samtidig er de ikke fornøyde med hvordan politikerne involverer innbyggerne i å løse lokale problemer og hvordan de lytter til innbyggernes synspunkter. Det store omfanget av hatefulle ytringer og konkrete trusler mot lokale folkevalgte er en fare for ytringsfriheten og demokratiet. Deltakelsen i frivillig arbeid er stabil. Framover gjelder det å ha et åpent, levende og engasjerende lokaldemokrati som i større grad spiller på lag med innbyggerne, næringslivet og frivillig sektor. Det må gjøres på en måte der alle blir sett og hørt, og uten at de med personlige forbindelser lettere får ivaretatt sine interesser.

Valgdeltakelse, prosent

Figur 6.1: Valgdeltakelse i prosent, stortings-, kommunestyre- og fylkestingsvalg, 1955–2019. Kilde: SSB, tabell 09475, 09476 og 08243.

Store forskjeller – lokale løsninger

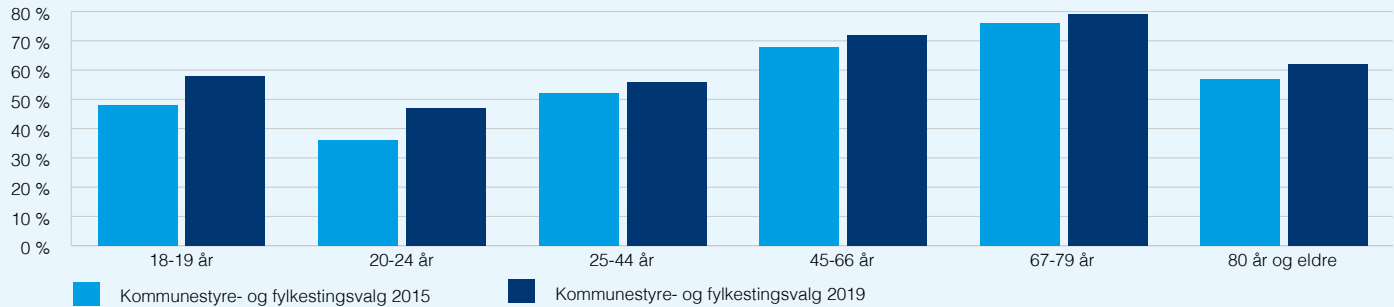
KS Lokaldemokratiundersøkelse 2017/2018, med svar fra 24. 000 innbyggere i 78 kommuner og 2.000 folkevalgte i 75 kommuner, viser at både innbyggerne og folkevalgte er mest fornøyd med kommunenes effektivitet, det vil si evnen til å levere tjenester i samsvar med innbyggernes behov og at folkevalgte har god styring. Pålitelighet er den faktoren som får lavest skår i undersøkelsen, og det som særlig trekker ned, er at mange mener de med personlige forbindelser i kommunen lettere får ivaretatt sine interesser.

Det er store forskjeller mellom kommunene. Disse kan til en viss grad forklares med individuelle faktorer, der yngre og menn er mindre fornøyd med demokratiet i egen kommune. Også forhold ved kommunen har betydning. Nordlandsforskning (2019) tar til orde for lokalt tilpassede strategier for videreutvikling av demokratiet: Lokalspesifikk kunnskap om relasjonene mellom kommune, innbyggere og folkevalgte er en nødvendig forutsetning for å konkretisere tiltak.

Flere deltar i valget, særlig unge

I kommunevalget 2019 gikk valgdeltakelsen opp fra 60 prosent til 65 prosent. Det er blant dem under 30 år at vi finner den desidert største økningen i deltakelsen sammenlignet med forrige lokalvalg.

Valgdeltakelse etter alder, prosent

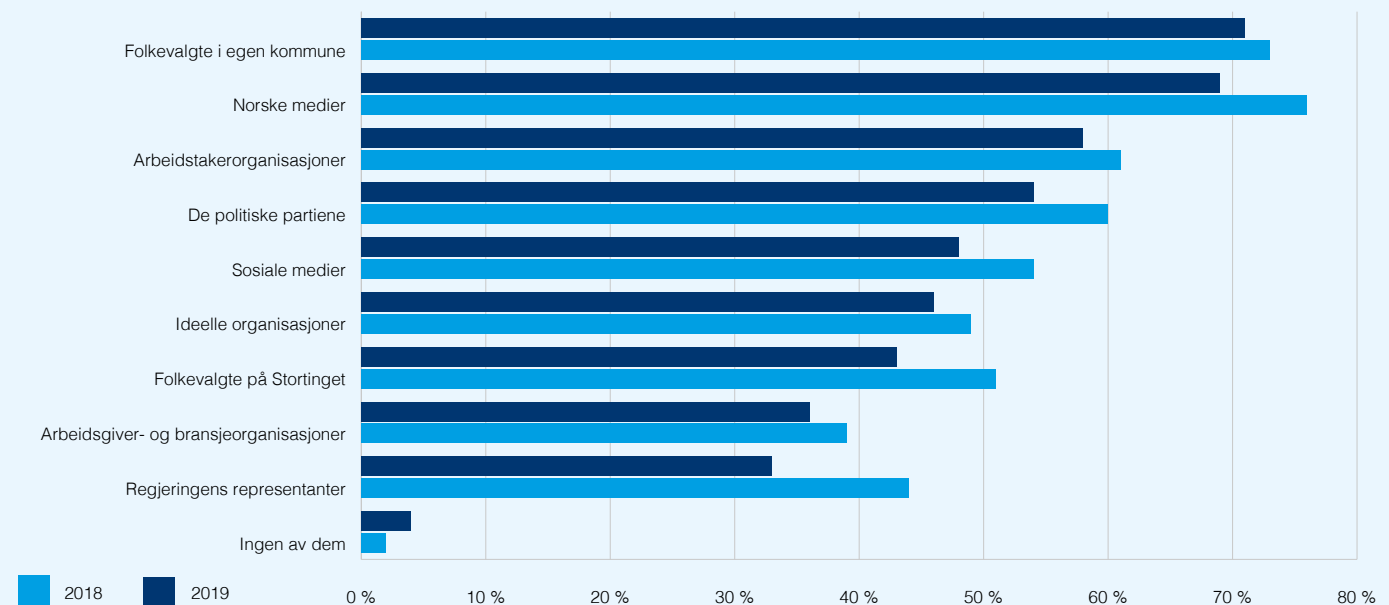
Figur 6.2: Valgdeltakelse i prosent – Kommunestyre- og fylkestingsvalg 2015 og 2019, etter alder. Kilde: SSB Valgdeltakelse.

Ved stortingsvalget i 2017 var valgdeltakelsen på 78 prosent. Deltakelsen har holdt seg stabil ved de siste fire valgene, og ligger markant høyere enn ved kommunestyre- og fylkestingsvalget.

Foretrekker lokalt folkevalgte som kanal

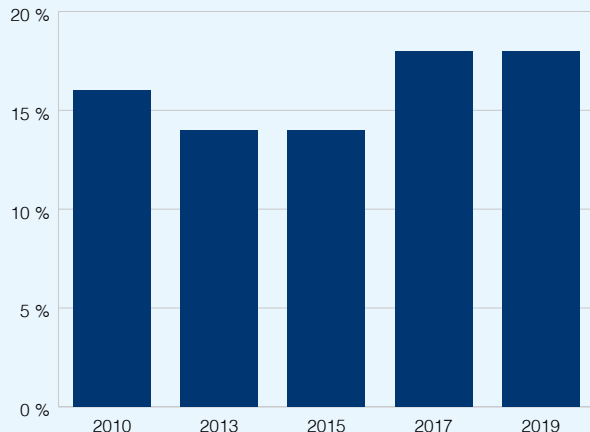
Innbyggerne foretrekker folkevalgte i egne kommunestyrer som kanal for å fremme sine interesser, sammen med «norske medier» (Tillitsbarometeret 2019, Respons analyse). Det er på samme nivå som året før, mens norske medier, politiske partier, sosiale medier, folkevalgte på Stortinget og representanter i regjeringen har fått markant lavere skår.

Hvilke av følgende kanaler ville du bruke hvis du skulle ha frem dine synspunkter?

Figur 6.3: Hvilke av følgende kanaler ville du bruke hvis du skulle ha frem dine synspunkter? Kilde: Tillitsbarometeret, Respons analyse 2019.

Andel innbyggere som har gjort noe for å påvirke kommunens styringsorganer i løpet av det siste året

Figur 6.4: Andel innbyggere som i løpet av siste 12 måneder har gjort noe for å påvirke en avgjørelse i kommunens styringsorganer, Kilde Difi – innbyggerundersøkelsen 2019.

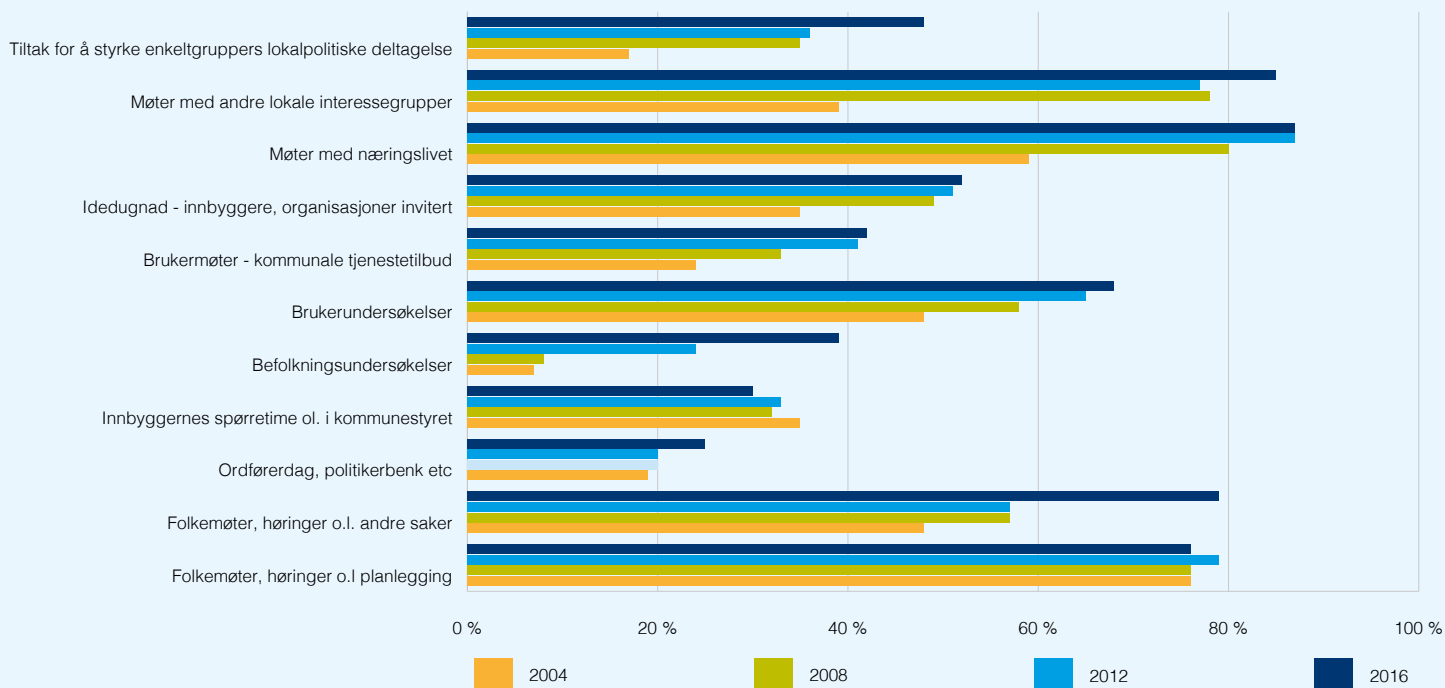
Flere ønsker informasjon fra kommunen

Innbyggerundersøkelsen 2019 (Difi) viser at andelen som oppgir å ha hatt kontakt med politikere og ansatte og forsøkt å påvirke en avgjørelse i kommunens styringsorganer er omtrent på samme nivå i 2019 som i 2017. Andelen som har prøvd å få tak i informasjon fra kommunen om en sak som har opptatt dem øker med seks prosentpoeng.

Flere tiltak for å bli hørt

Fra 2012 til 2016 er det registrert en økning i kommunenes tiltak for å skaffe informasjon om «folkemeningen» mellom valg. Det gjelder særlig folkemøter, høringer eller lignende i forbindelse med andre typer saker enn plansaker, og det gjelder tiltak for å styrke enkeltgruppers lokalpolitiske deltakelse (Kommunal organisering 2016, NIBR-rapport 2016:20).

Kommunale tiltak for å skaffe informasjon om folkemeningen mellom valg

Figur 6.5: Kommunale tiltak for å skaffe informasjon om folkemeningen mellom valg (andel av kommunene som har besvart). Kilde: NIBR, Kommunal organisering 2016.

Politikerne kan involvere innbyggerne mer

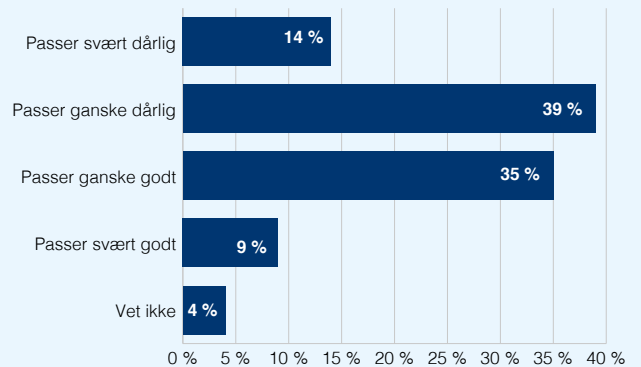
I KS Lokaldemokratiundersøkelse kommer det fram at det at et mindretall synes det passer svært bra/ganske bra at politikerne involverer innbyggerne i forsøk på å finne løsninger på lokale problemer.

Ikke fornøyde med evnen til å lytte

Andelen som er enige i at det offentlige lytter til innbyggernes meninger har økt med 16 prosentpoeng siden 2010 til 46 poeng i 2019. Samtidig har andelen uenige steget til 33 prosent, som er på 2010-nivå (Innbyggerundersøkelsen 2019, Difi).

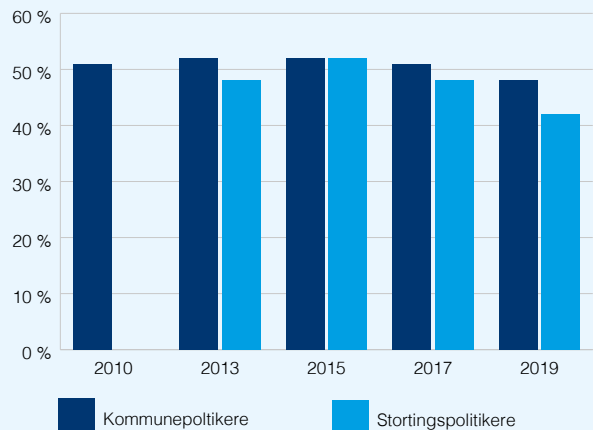
Difis Innbyggerundersøkelse 2019 viser at kommunepolitikernes evne til å lytte til innbyggernes synspunkter får en skår på 48 av 100 poeng, som er en liten nedgang fra 2017. Stortingspolitikernes evne til å lytte får en skår på 42, som er seks poeng lavere enn året før. For både kommunepolitikere og stortingspolitikere er disse skårene de laveste registrerte i perioden 2010–2019.

Folkets oppfatning av påstanden om politikernes evne til å involvere innbyggerne for å finne løsninger på lokale problemer

Figur 6.6: Her i kommunen involverer politikerne innbyggerne i forsøk på å finne løsninger på lokale problemer. Kilde: KS Lokaldemokratiundersøkelse 2017/2018.

Innbyggernes fornøydehet med hvordan politikere lytter til deres synspunkter.

Figur 6.7: Innbyggernes fornøydehet med hvordan politikere lytter til innbyggernes synspunkter, gjennomsnittscore på skala 0 – 100, Kilde: Difi innbyggerundersøkelse 2019.

Hat og trusler mot folkevalgte truer ytringsfriheten

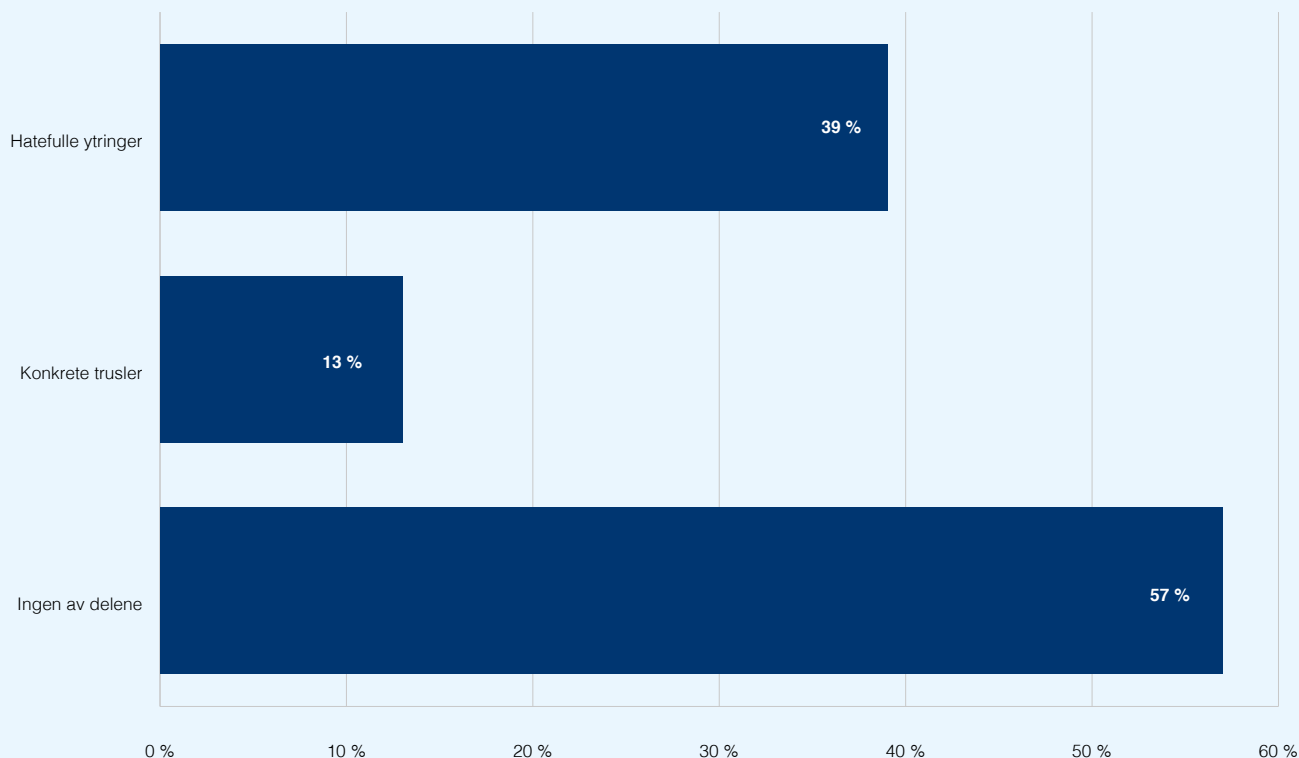
Litt flere enn fire av ti lokalpolitikere har blitt utsatt for hatefulle ytringer eller konkrete trusler. Jo yngre personen er, jo høyere er sannsynligheten for å bli utsatt for hatefulle ytringer. De folkevalgte har opplevd hatefulle ytringer og trusler særlig i sosiale medier og i kommentarfelt/nettforum. Lokale politikere tror at de har blitt spesielt utsatt for hatefulle ytringer eller konkrete trusler på grunn av enkeltsaker de har frontet i offentligheten, men også på grunn av deres egen partitilhørighet.

Blant dem som har vært utsatt for hatefulle ytringer eller trusler forteller nesten fire av ti at disse hendelsene har ført til at de har endret atferd eller gjennomføring av tiltak. Mange av politikerne som endrer atferd som følge av uønskede og plagsomme hendelser

utøver en form for selvbegrensning eller selvsensur: De mener det begrenset deres talefrihet rundt et politisk tema, de unnlot å engasjere eller uttale seg i en spesifikk sak eller saksfelt som konsekvens, de har nølt med å stå frem med visse standpunkter. Mange har vurdert å slutte som politiker, har begrenset sosiale aktiviteter, fått dårligere selvtillit som følge av hendelsene, samt har blitt bekymret for å være ute i offentligheten og for sikkerheten til sine nærmeste.

Resultatene fra undersøkelsen viser at hatefulle ytringer og trusler har såkalte «spill-over effekter» i den øvrige politiske sfæren, og kan føre til økt selvbegrensning også blant politikere som ikke selv har vært utsatt for hatefulle ytringer eller trusler.

Lokalpolitikers utsettelse for hatefulle ytringer

Figur 6.8: I hvilken grad man i tiden som lokalpolitiker har vært utsatt for hatefulle ytringer og trusler, Kilde: IPSOS 2019.

Deltakelsen i frivilligheten er stabil

Ifølge Frivillighetsbarometeret er 88 prosent enig eller svært enig i at folks frivillige engasjement er med på å utvikle og berike kommunen de bor i, og 46 prosent mener det er svært viktig at kommunen tilrettelegger for frivillige organisasjoner, lag og foreninger.

To av tre har deltatt i frivillig arbeid det siste året. Antallet som gjør frivillig arbeid har ligget stabilt de siste årene og det samme gjelder hvor ofte en er frivillig. Tre av fire er medlem i en frivillig organisasjon, noe som er en viss økning fra året før.

Når det gjelder barrierer for deltakelse, oppgir 18 prosent av befolkningen å ha selv, eller at noen i familien har latt være å delta på fritidsaktiviteter på grunn av økonomi. 16 prosent svarer at de synes det er litt vanskelig å få oversikt over fritidstilbudet for barn og unge.

Elevenes medvirkning stabil

Elevundersøkelsen er en landsomfattende spørreundersøkelse til alle elever og obligatorisk å gjennomføre på 7. og 10. trinn. Det er mange tema og spørsmål i undersøkelsen og svarene brukes av skolen, kommunen og staten for å utvikle skolen. Det er små endringer fra år til år på nasjonalt nivå, men noe mer variasjon på den enkelte skole og kommune. For landet viser tallene at graden av medvirkning og tilrettelegging for medvirkning er stabil over tid.

Arbeid med åpenhet og klart språk gjenstår

Åpenhetsindeksen 2018, utarbeidet av pressens offentlighetsutvalg, viser at landsgjennomsnittet for kommunene ligger på 13.0 poeng, av en maksimal poengsum på 30.5 og at det er betydelig variasjon mellom kommunene og fylkene. Nesten alle kommuner legger ut politiske dokumenter fortløpende på nett og har postliste på nett. Siden 2011 har så godt som alle postjournal på nett og det har

Andel innbyggere over 15 år som har deltatt i frivillig arbeid

Figur 6.9: Andel innbyggere over 15 år som har deltatt i frivillig arbeid. Kilde: Frivillighetsbarometeret 2019, Kantar.

Elevdemokrati og medvirkning

Figur 6.10: Elevundersøkelsen – elevdemokrati og medvirkning 7. trinn (indeks 1 – 5, der 5 er beste score). Kilde: Utdanningsdirektoratet.

kommet bedre søkemuligheter.

Nesten alle fylkeskommuner og kommuner og noen kommunale selskaper er registrert i KS Styrevervregister, som inneholder informasjon om verv og økonomiske interesser hos folkevalgte og enhetsledere i kommuner, fylkeskommuner og kommunale selskaper.

Om lag halvparten av innbyggerne svarer i Innbyggerundersøkelsen 2019 (Difi) at de er enige i at det offentlige brev, brosjyrer o.l. er enkle å forstå. Dette er en økning fra 2017 på fem prosentpoeng. Andelen uenige har også økt; fra 26 prosent i 2017 til 31 prosent i 2019, som er samme nivå som i 2010. En av tre er videre enige i at det offentlige vedtak i enkeltsaker er lette å forstå mens enda flere – 40 prosent – er uenige.

Brukerne tas oftere med på råd

Hver tredje innbygger er enig i at det offentlige tar brukerne med på råd i utviklingen av tjenester og tilbud, men like mange er uenige i påstanden i Innbyggerundersøkelsen 2019 (Difi). Andelen som er enig i påstanden har økt betydelig siden den først ble inkludert i 2013. Siden undersøkelsen i 2017 er økningen noe mer beskjeden, men likevel ikke ubetydelig (seks prosentpoeng). Andelen uenige er uforandret siden 2017, men er tre prosentpoeng mindre enn i 2013.

Innholdet i dette kapitlet møter følgende bærekraftsmål:

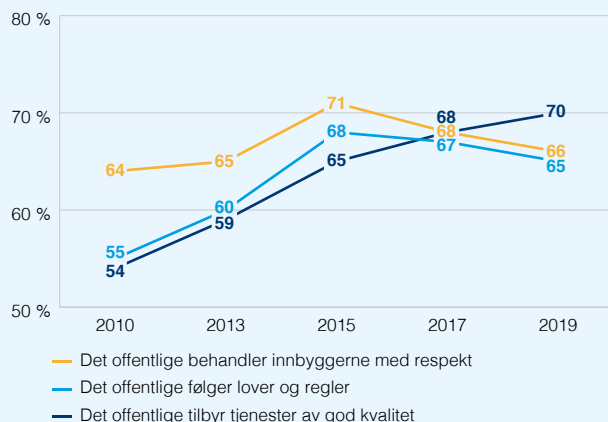

Tillitsskapende

Folk mener kommunestyret er viktig for demokratiet i det norske samfunnet. Tilliten til kommunen og kommunepolitikerne er stabil, men mange mener det foregår en forskjellsbehandling der de med personlige forbindelser lettere får ivaretatt sine interesser.

Andelen «Enige» i påstander om kvalitet, lovlidighet og måten det offentlige opptrer på

Figur 7.1: Prosentandelen over tid som er Enig i påstander om det offentlige (kategoriene helt og delvis enig, slått sammen til kategorien Enig. Kilde: Difi – Innbyggerundersøkelsen 2019.

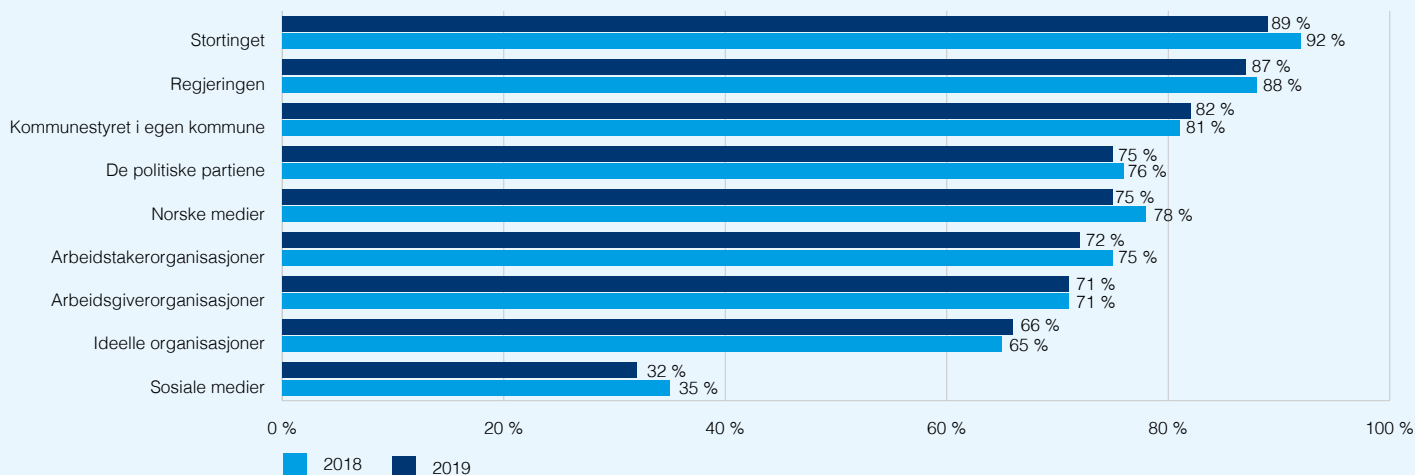
Det offentlige tilbyr kvalitet

Generelt opplever innbyggerne at det offentlige tilbyr tjenester av god kvalitet, de følger lover og regler og behandler innbyggerne med respekt. 70 prosent av dem som svarer sier seg enige i at det offentlige tilbyr tjenester av god kvalitet. Over tid har andelen som er enige økt jevnt. Andelen som er enige i at det offentlige følger lover og regler har gått tilbake fem prosentpoeng siden 2015, mens andelen uenige har derimot økt fra 10 prosent i 2017 til 17 prosent i 2019. Andelen som er enig i at det offentlige behandler innbyggerne med respekt har gått tilbake med tre prosentpoeng siden 2015, men er 10 prosentpoeng høyere enn i 2010. Også her har andelen uenig økt, fra 13 prosent i 2015 til 21 prosent i 2019.

Kommunestyret er viktig for demokratiet

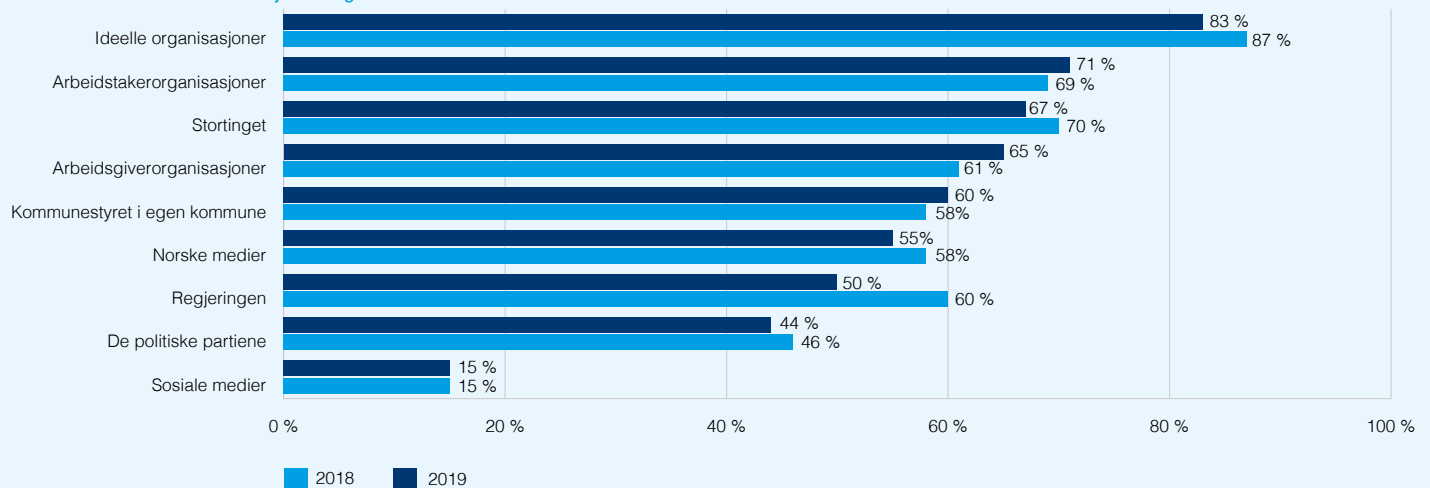
Innbyggerne mener kommunestyret i egen kommune er viktig for demokratiet i det norske samfunnet. Bare Stortinget og regjeringen er viktigere. Det er ingen forskjeller fra 2018 til 2019 for noen av institusjonene og aktørene.

Hvor viktig er følgende institusjoner og aktører for demokratiet i det norske samfunnet?

Figur 7.2: Hvor viktig mener du følgende institusjoner og aktører er for demokratiet i det norske samfunnet? Kilde: Tillitsbarometeret 2019, Respons Analyse.

Hvilken tillit har du til disse institusjonene og aktørene?

Figur 7.3: Hvilken tillit har du til disse institusjonene og aktørene? Kilde: Tillitsbarometeret, Respons Analyse 2019.

Tilliten til kommunestyret er stabil

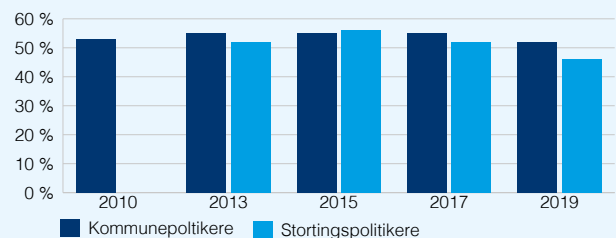
På spørsmål om hvilken tillit man har til ulike institusjoner og aktører, svarer 60 prosent av innbyggerne 6 eller mer på en skala fra 1 –10 at de har tillit til kommunestyret i egen kommune (Respons Analyse, Tillitsbarometeret 2019). Dette er høyere enn tilliten til regjeringen, men lavere enn tilliten til Stortinget. Ideelle organisasjoner nyter høyest tillit, sosiale medier lavest.

Det er noen endringer fra 2018 til 2019. Bare arbeidsgiverorganisasjonene opplever en økning. De fleste opplever en nedgang, særlig regjeringen. For kommunestyret er det ingen endring.

Tilliten til kommunepolitikere er stabil

I Difis Innbyggerundersøkelse 2019 er det spurt om «hvor stor tillit har du til at kommunepolitikere arbeider for innbyggernes beste». Langs en poengskala mellom 0 og 100, er gjennomsnittskåren 52 poeng, noe som Difi definerer som «et delvis godt inntrykk». Kommunepolitikere får høyere skår enn politikere på Stortinget. Sammenliknet med 2017 er det en markant tilbakegang for tilliten til stortingpolitikere, og for begge politikergruppene er det de laveste registrerte i perioden 2010–2019.

Innbyggernes til at politikere jobber for innbyggernes beste

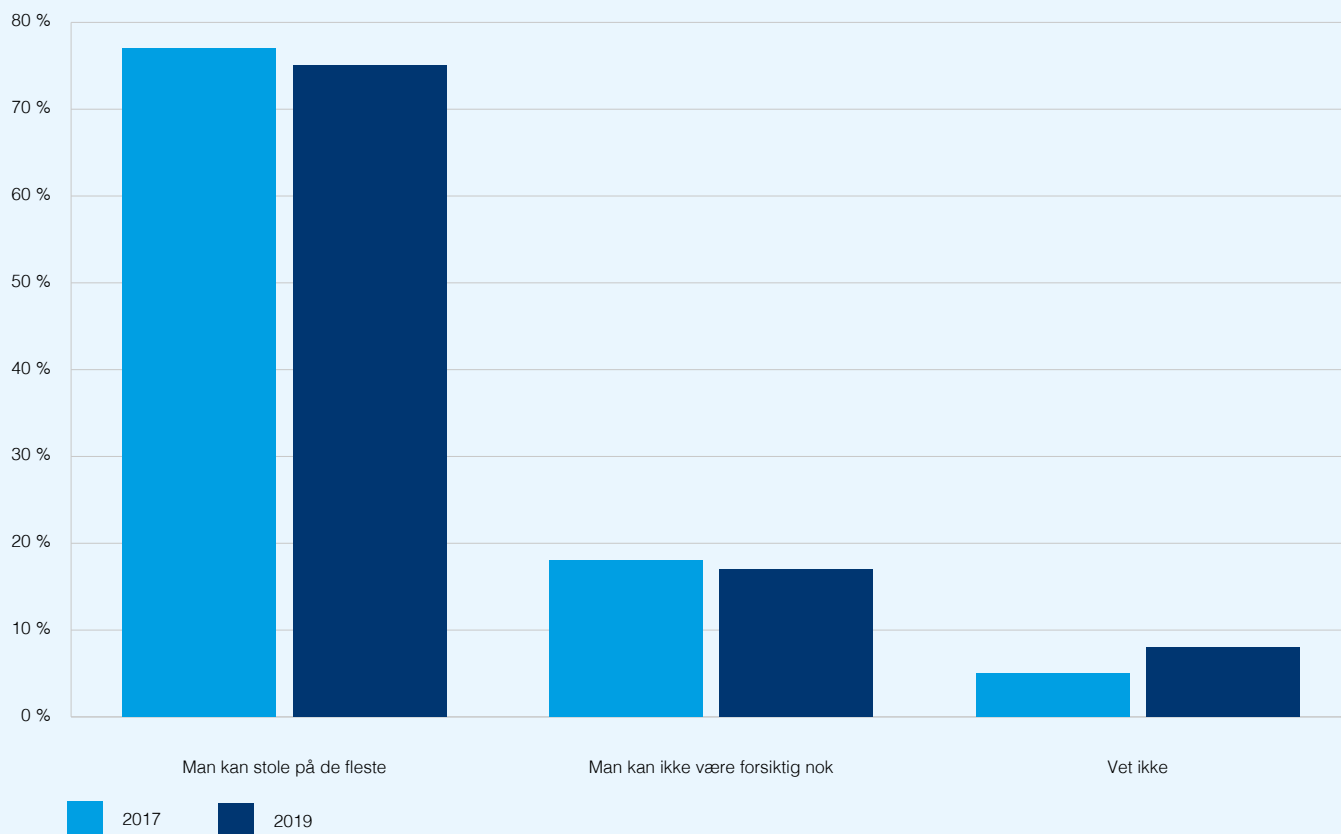

Figur 7.4: Innbyggernes tillit til at politikere jobber for innbyggernes beste, gjennomsnittscore på skala 0 – 100, Kilde: Difi – Innbyggerundersøkelsen 2019.

Høy tillit til andre mennesker

I samme undersøkelse er innbyggerne spurt om tillit til andre mennesker – «Synes du at man generelt kan stole på de fleste mennesker, eller synes du man ikke kan være forsiktig nok i omgangen med mennesker?». 75 prosent svarer at «man kan stole på de fleste». De som på dette spørsmålet svarte at man kan stole på de fleste gir høyere skår til alle tjenestene sammenlignet med de som svarte at man kan ikke være forsiktig nok (Difi, 2019). De nordiske landene kjennetegnes av høy sosial tillit, og ingen andre land i verden kommer opp i samme nivåer (Nordisk Ministerråd, 2017).

Innbyggenes tillit til andre mennesker

Figur 7.5: Innbyggenes oppfatning av om man kan stole på andre mennesker. Kilde: Difi -Innbyggerundersøkelsen 2019.

Det offentlige behandler ulike grupper rettferdig

Et flertall av de som svarer (54 prosent) i Innbyggerundersøkelsen 2019 (Difi) er enige i at det offentlige behandler alle grupper rettferdig, uavhengig av kjønn, funksjonsevne, etnisitet, religion, seksuell orientering eller liknende. Resultatet var det samme i 2017, men har en fremgang på ni prosentpoeng siden 2013. Andelen uenige er på 27 prosent, som er det samme som i 2013.

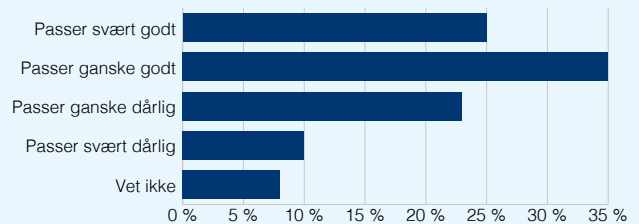
Samtidig mener innbyggerne at ulike former for korrupsjon, slik som bestikkelser/smøring og favorisering av familie og venner, skjer i norsk offentlig sektor på statlig nivå og i egen kommune, med en skår på henholdsvis 53 og 54. Disse skårene betyr at innbyggerne i gjennomsnitt har svart at de opplever at det er «delvis lite» korrupsjon i offentlig sektor.

I KS Lokaldemokratiundersøkelse 2017/18 får dimensjonen «pålitelighet» lavest skår, og det framkommer at mange mener at dem med gode personlige forbindelser i kommunen bedre får ivaretatt sine interesser. Det er altså en utstrakt oppfatning om at det foregår forskjellsbehandling i kommunene, selv om de ikke tror at folkevalgte misbruker makt til egen fordel.

Kommuneadministrasjonen hjelper folk

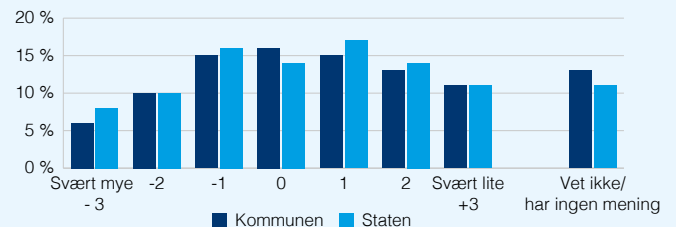
KS Lokaldemokratiundersøkelse 2017/18 viser at et flertall av innbyggerne, seks av ti, mener kommuneadministrasjonen alltid gjør sitt beste for å hjelpe innbyggerne.

Andel svar på påstanden – De som har gode personlige forbindelser i kommunen/kommunepolitikken, får lettere ivaretatt sine interesser

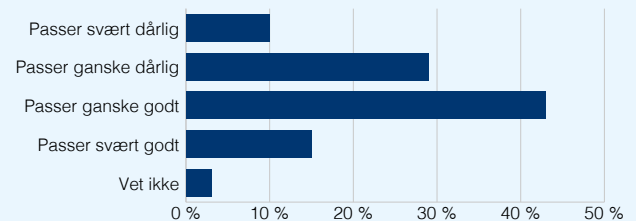
Figur 7.6: Andel svar på påstanden – De som har gode personlige forbindelser i kommunen/kommunepolitikken, får lettere ivaretatt sine interesser. Kilde: KS lokaldemokratiundersøkelse 2017/2018.

I hvilken grad mener innbyggerne at ulike former for korrupsjon skjer i offentlig sektor

Figur 7.7: I hvilken grad mener innbyggerne at ulike former for korrupsjon (bestikkelser/smøring/favorisering) skjer i offentlig sektor. Kilde: Difi – Innbyggerundersøkelsen 2019.

Kommuneadministrasjonen gjør alltid sitt beste for å hjelpe innbyggerne

Figur 7.8: Kommuneadministrasjonen gjør alltid sitt beste for å hjelpe innbyggerne. Kilde: KS Lokaldemokratiundersøkelse 2017/2018.

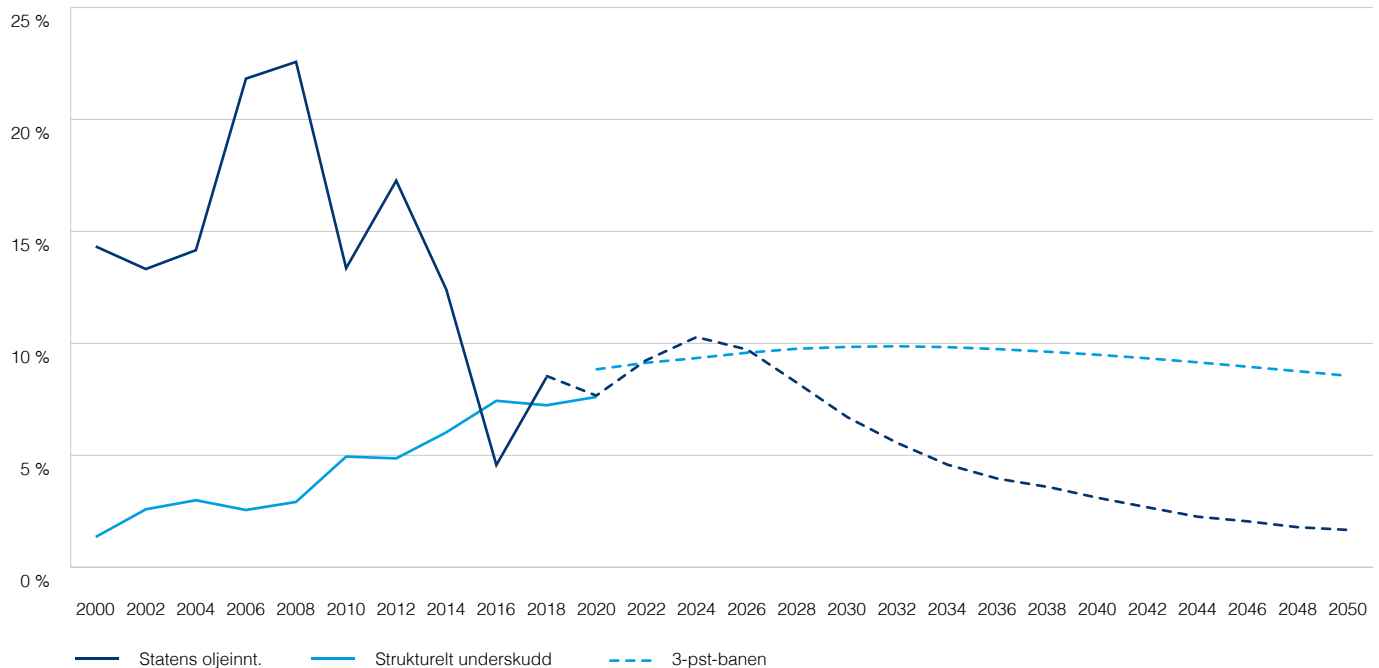
Effektive, digitale og innovative

Den norske velstandsveksten henger i stor grad sammen med at vi over tid har utnyttet eksisterende ressurser bedre, produktiviteten er bedret, det har vært en tendens til at varene vi eksporterer har steget mer i pris enn varene vi importerer og at vi har petroleum som vi har funnet mer av. Av figuren på neste side ser vi at produktivitetsveksten i markedsrettet virksomhet på fastlandet har vært markert lavere etter finanskrisen, enn i årene før. I de senere årene har vi imidlertid blitt hjulpet av en gunstig befolkningsutvikling, hvor befolkningen i arbeidsdyktig alder har økt mer enn i aldersgrupper som normalt må forsørges. Denne utviklingen er nå i ferd med å snu, og framover vil offentlige utgifter presses fra økte behov fra en stadig eldre befolkning og alle typer kostnader omtalt tidligere knyttet til klima.

Offentlige finanser blir også presset fra inntektssiden, når veksten i befolkningen i arbeidsdyktig alder reduseres. Arbeidsproduktiviteten har også utviklet seg svakt. Dette forsterkes av stadig mindre positive impulser fra oljevirkomheten og det blir relativt mindre friske oljepenger å sette inn i offentlige budsjetter, jf. figur 8.2. Kommuneøkonomien kommer ikke til å bli skjermet fra denne utviklingen og det ligger en tendens til trangere rammer foran oss.

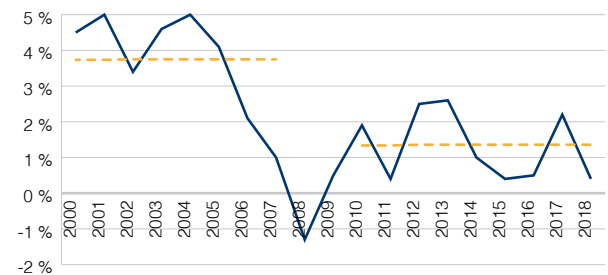
Offentlig sektors langsiktige finansielle balanse svekkes også av at den demografiske forsørgelsesbyrden er i ferd med å endres dramatisk i ugunstig retning, jf. 1.11, og vi får økte utfordringer knyttet til det grønne skiftet og når vedlikeholdsetterlepet i offentlig realkapital blir mer påtrengende.

Statens oljeinntekter, oljepengebruk, og 3-pst-banen

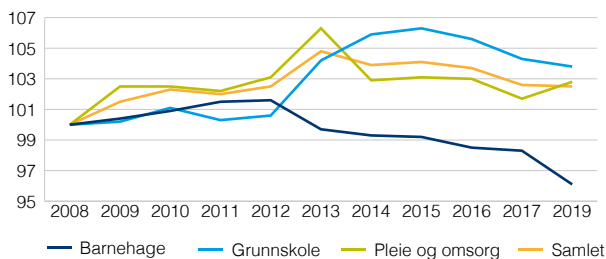
Figur 8.2: Statens oljeinntekter, handlingsregelens 3-prosentbane og oljepengebruken. Prosent av trend-BNP Fastlands-Norge 2000–2018. Kilde: Finansdepartementet.

Produktivitetsvekst i markedsrettet virksomhet på fastlandet, prosent

Figur 8.1: Produktivitetsvekst i markedsrettet virksomhet på fastlandet, prosent. Kilde: SSB.

Beregnet utvikling i effektivitet

Figur 8.3: Beregnet utvikling i effektivitet, 2008=100. Kilde: TBU.

Bedre produktivitet i markedsrettet virksomhet vil redusere utfordringene knyttet til offentlige finanser. Mye av en slik bedring vil imidlertid lede til økt lønnsvekst både i privat og offentlig sektor. Dermed vil økt kostnadsvekst i offentlig sektor spise opp det meste av økningen i skatteprovenyet. Hvis vi derimot klarer å øke produktiviteten i offentlig sektor vil utfordringene reduseres klart.

TBU får årlig utarbeidet en indikator for effektivitetsutviklingen i de tre viktige kommunale sektorene barnehage, grunnskole og omsorgstjenester. Den samlede effektiviteten har ifølge denne falt med i gjennomsnitt 0,5 prosent årlig etter 2013, etter å ha økt med i gjennomsnitt 0,9 prosent årlig de foregående fem årene. Disse beregningene må imidlertid tas med en klype salt, og de har flere begrensninger og svakheter. Kommunenes tjenesteproduksjon, og særlig kvalitet, er vanskelig å måle og få tatt tilstrekkelig hensyn til i slike beregninger. I tillegg er kvaliteten på datagrunnlaget blandet og metoden er følsom for ekstreme observasjoner og målefeil i dataene. KS' budsjettundersøkelse viser at kommunene i de senere årene har vedtatt effektiviseringer og sparetiltak for om lag fire mrd. kroner, økt til seks mrd. kroner i 2020. Det tilsvarer om lag 1 prosent av kommuneforvaltningens samlede inntekter.

I Digitaliseringsstrategien for offentlig sektor 2019–2025, Én digital offentlig sektor, står det at digitalisering skal bidra til en mer effektiv offentlig sektor, mer verdiskaping i næringslivet og ikke minst en enklere hverdag for folk flest. For å oppnå dette er det viktig at infrastrukturen, som bredbåndsdekning, er på plass, og at det utvikles nye og innovative måter å levere tjenester til befolkningen på.

Bredbåndsdekning på plass mange steder

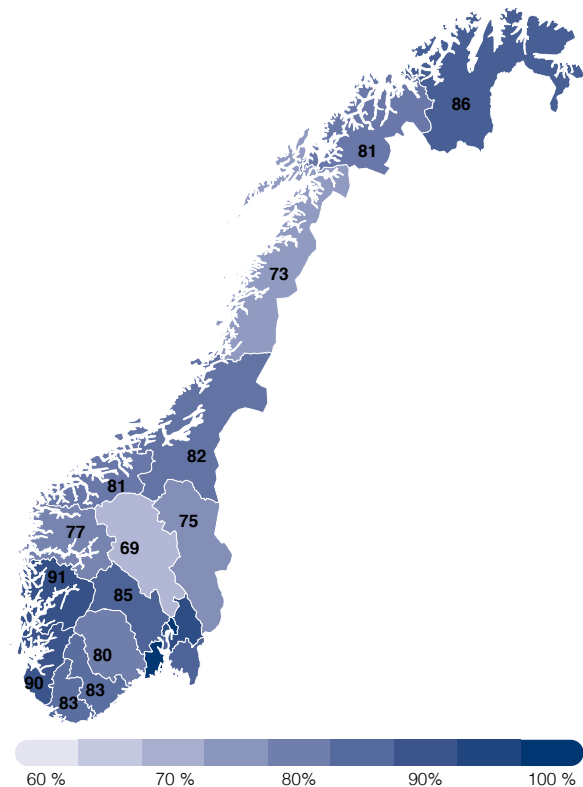
En forutsetning for en digital offentlig sektor er at både offentlige etater og innbyggere i kommunen har tilgang på høyhastighets-internett. Regjeringen har satt mål om at innen år 2020, skal 90 prosent av husstandene i landet ha tilbud om minst 100 Mbit/s basert på kommersiell utbygging i markedet⁴. En undersøkelse utført for Nasjonal kommunikasjonsmyndighet (NKOM) i 2019 viste at andelen husstander med tilgang til 100 Mbit/s nedstrøms kapasitet, eller mer, var 86 prosent på nasjonalt nivå (Figur 8.4). Dette er en økning med fire prosentpoeng fra forrige år. I 2018 hadde Oppland og Hedmark lavest dekningsgrad, med henholdsvis 63 og 64 prosent. I 2019 er det Oppland og Nordland som har lavest dekningsgrad, med henholdsvis 69 og 73 prosent. Oslo hadde den høyeste dekningsgraden i både 2018 og 2019, med 98 prosent. For at alle innbyggerne skal få et likeverdig og godt digitalt tilbud, er det viktig at bredbåndsdekningen blir enda bedre i deler av landet.

Digitalisering av offentlige tjenester

I 2017 ble finansieringsordningen DigiFin etablert. Ordningen er frivillig, og samtlige kommuner og fylkeskommuner ble invitert til å delta. Ved utgangen av 2019 deltok flere enn åtte av ti kommuner. Målet er å finansiere utvikling av fellesløsninger, som for eksempel SvarUt.

SvarUt er en løsning som formidler dokumenter mellom avsender og mottaker via ulike kanaler. KS har siden 2013 tilbudt løsningen til alle kommuner og fylkeskommuner. Ved utgangen av 2019 hadde så å si alle kommuner, samtlige fylkeskommuner, 55 kommunale foretak og 91 statlige virksomheter tatt i bruk løsningen. Deler av løsningen er utviklet av KS, mens resten er gjenbruk av nasjonale komponenter

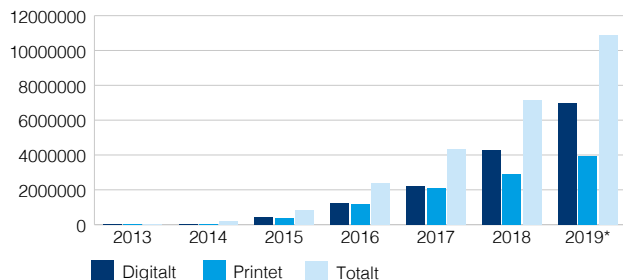
Bredbåndsdekning 2019

Figur 8.4: Bredbåndsdekning 2019. Kilde: Nasjonal kommunikasjonsmyndighet, Dekningsundersøkelsen 2019, september 2019.

⁴<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-27-20152016/id2483795/sec4>

Antall forsendelser pr år

Figur 8.5: Antall forsendelser pr år, via SvarUt. Kilde: KS Svar ut, oktober 2019.

levert av Difi, Brønnøysundregistrene og Skatteetaten.

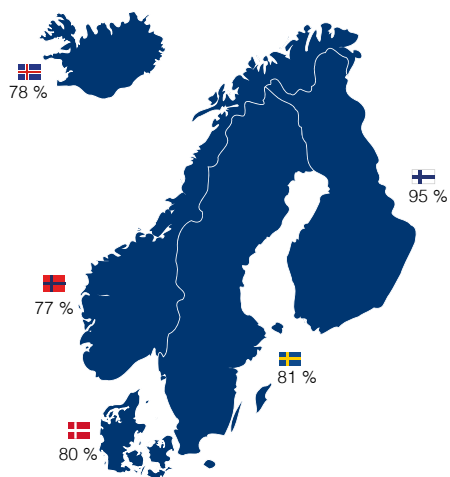
Statistikken viser at kommunene og fylkeskommunene oftere og oftere benytter SvarUt når de sender dokumenter, og at en stadig større andel sendes og leses digitalt. Fra 2018 til 2019⁵ ser det ut til at andelen meldinger som sendes og leses digitalt har økt fra nær 60 prosent til nær 64 prosent. Totalt antall meldinger som ble sendt via SvarUt økte med 52 prosent i samme periode, fra ca. 7 millioner meldinger til nær 11 millioner meldinger (Figur 8.5). Potensialet for antall forsendelser gjennom SvarUt i løpet av ett år er anslått til ti per innbygger, eller ca. 53 millioner forsendelser. Omregnet til kostnad til porto, konvolutter og papir blir det et betydelig beløp, som årlig kan prioriteres til andre formål.

Eksempler på andre digitaliseringsløsninger som tilbys er:

- DigiSos – løsning for å kunne søke digitalt om økonomisk sosialhjelp
- DigiHelse – løsning som gjør det mulig for innbyggere å se avtaler og ha dialog med hjemmetjenesten på helsenorge.no
- MinSide – felles funksjonalitet for minsider-tjenester på kommunale nettsteder

Så langt har interessen vært stor for å ta i bruk løsningene, og det er blant annet etablert en venteliste for å ta i bruk DigiSos.

Innovasjon i offentlig sektor

Figur 8.6: Innovasjon i offentlig sektor. Kilde: innovationbarometer.org/nordic-publication, 2019.

Innovasjon i norske kommuner

Det er et viktig samfunns mål at innbyggerne opplever at komplekse samfunnsutfordringer løses på en god måte og er tilpasset lokale behov.

I 2019 ble det for første gang gjort en sammenligning av innovasjon i offentlig sektor på tvers av de nordiske landene. Den viser at fire av fem nordiske arbeidsplasser er innovative, og kommunesektoren i Norge er på høyde med de andre nordiske landene (figur 8.6).

⁵ 2019-tall er et estimat basert på antall meldinger i de tre første kvartal i 2019.

Innovasjon i offentlig sektor er preget av åpenhet og delingsvilje. Sammenligningen viser at virksomheter i offentlig sektor lærer av hverandre. I Norge er andelen innovasjoner i offentlig sektor, som er kopierte, om lag dobbelt så høy som i de øvrige nordiske landene. Vi har samtidig den laveste andelen nye og tilpassede innovasjoner. Kopiering og deling av innovasjoner er en smart og effektiv måte å unngå parallelle utviklingsløp, som reduserer den offentlige ressursbruken⁶ (figur 8.7)

Innovasjoner er i stor grad drevet frem av ansatte i virksomhetene. Åtte av ti rapporterer at ansatte er viktige bidragsyttere og drivere i innovasjonsprosesser. Dette er en god indikasjon på at offentlig sektor er endringsvillig.

Tidlig i 2020 finner du helt nye tall for kommunesektoren i Norge på www.ks.no/innovasjonsbarometeret. Da lanserer KS Norges andre Innovasjonsbarometer for kommunal sektor.

Effektivisering og innovasjon i tiden som kommer

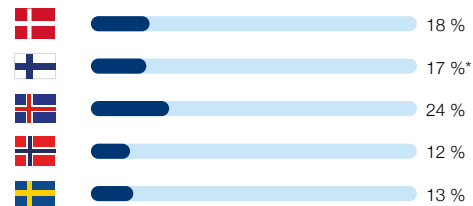
Kunstig intelligens (KI) og maskinlæring er sentralt i effektivisering og innovasjon. Nordisk ministerråd undersøkte i 2019 nordiske kommuners arbeid med KI⁷. De fant at kommunene benytter KI til mindre komplekse oppgaver i møte med innbyggerne, blant annet for å sortere henvendelser og til å besvare spørsmål med chatboter. I tillegg arbeidet noen med algoritmer for å forutse lekkasjer i vann- og avløpsnett, og det ble testet ut hvordan teknologien skal kunne gi råd og støtte kommunenes saksbehandlere.

For at innføring av KI skal bli så fruktbar som mulig påpeker Nordisk ministerråd at det er viktig at kommunene samarbeider tett. I dag er informasjonsflyten mellom kommunene som arbeider med KI-prosjekter ikke god nok, og det mangler et felles sett med etiske retningslinjer⁸.

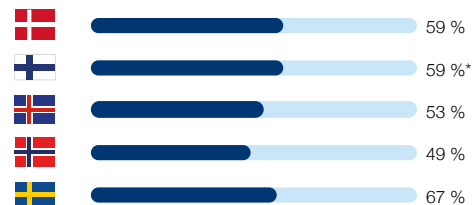
Resirkulering av innovasjon

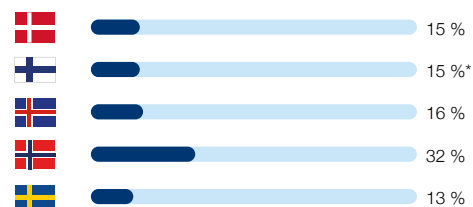
Nye innovasjoner

Inspirert av andre innovasjoner, men tilpasset

Kopi av andre innovasjoner

* Kun kommuner

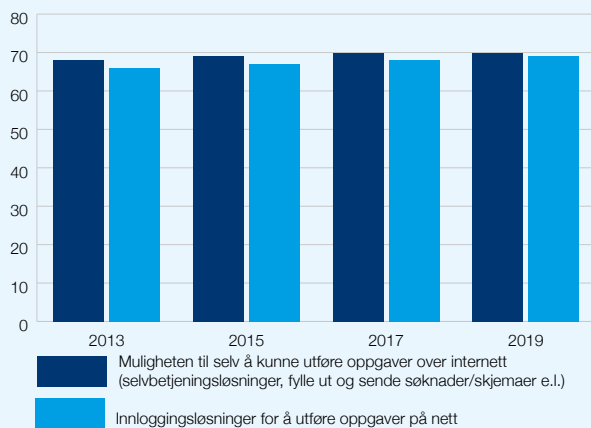
Figur 8.7: Resirkulering av innovasjon. Kilde:innovationbarometer.org/nordic-publication, 2019.

⁶ <https://www.coi.dk/fakta-og-cases/materialer/measuring-new-nordic-solutions/>

⁷ <https://www.norden.org/en/publication/nordiske-kommuners-arbeid-med-kunstig-intelligens>

⁸ <https://www.norden.org/en/publication/nordiske-kommuners-arbeid-med-kunstig-intelligens>

Digital tilrettelegging

Figur 8.8: Digital tilrettelegging. Kilde Difi – Innbyggerundersøkelsen 2019.

INNBYGGERNE MENER:

Ulike oppfatninger om hvor effektiv ressursbruken er

Én av tre er enige i at det offentlige bruker ressursene på en effektiv måte (Innbyggerundersøkelsen 2019, Difi). Andelen som sier seg enige har økt med fire prosentpoeng siden 2015. Samtidig er det også flere som får et dårligere inntrykk. 46 prosent er uenige i at det offentlige bruker ressursene på en effektiv måte. Dette er en økning på fem prosentpoeng fra 2017. Det er likevel lavere enn i 2013, da 52 prosent var uenige i påstanden.

Delvis fornøyde med den digitale tilretteleggingen

Innbyggerne er delvis fornøyde med muligheten til selv å utføre oppgaver digitalt og innloggingsløsninger for å gjøre dette (Difi, 2019).

Attraktive arbeidsgivere

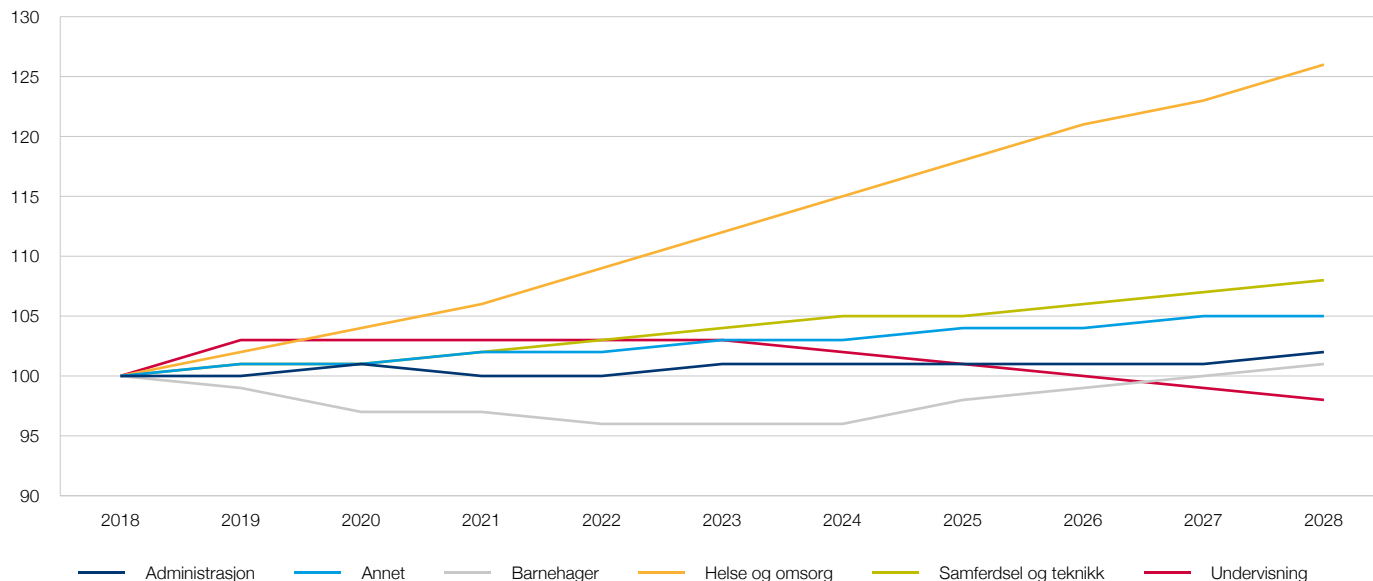
Arbeidslivet vil i årene som kommer preges av knapphet på kompetent arbeidskraft og kamp om jobber, og allerede i dag er det vedvarende mangel på kvalifisert arbeidskraft innen enkelte yrker. For å løse samfunnsoppdraget framover må det legges til rette for at oppgaver kan utføres på nye måter, samtidig som det må finnes varige løsninger for å oppnå målene om heltidskultur og redusert sykefravær.

Rekrutteringsutfordringene øker

Dersom morgendagens kommunale og fylkeskommunale oppgaver skal løses på samme måte som i dag, må antall årsverk den neste tiårsperioden øke med ca. 40.000 fra 2018-nivået. Allerede i dag opplever mange kommuner vedvarende mangel på kvalifisert arbeidskraft.

Ifølge Kommunesektorens arbeidsgivermonitor 2019 har kommunene de siste årene hatt størst utfordringer med å rekruttere sykepleiere og leger. I alt svarer om lag tre av fire kommuner at det er ganske eller meget utfordrende å rekruttere sykepleiere, og seks av ti oppgir at det er utfordrende å rekruttere leger. Dette er noe høyere andeler enn hva som ble rapportert i 2017-utgaven av Arbeidsgivermonitoren. For fylkeskommunenes del er det vanskeligst å rekruttere tannleger, IKT-utdannede, sivilingeniører og yrkesfaglærere.

Fremskrevet årsverksbehov i kommunesektoren

Figur 9.1: Fremskrevet årsverksbehov i kommunesektoren, etter tjenesteområde. 2018 = 100. Kilde: KS' rekrutteringsmodell.

Godt samarbeid med ansattrepresentanter

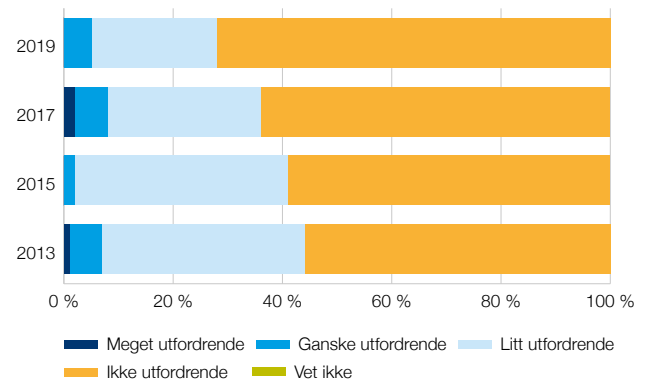
Et stort flertall av kommuner og fylkeskommuner opplever at det er utfordrende å realisere gevinster av digitalisering (Kommunesektorens arbeidsgivermonitor 2019). Der sykefravær, deltid og rekruttering er store, vedvarende arbeidsgiverutfordringer for kommunene, er det særlig organisatoriske omstillingsprosesser som oppleves utfordrende i fylkeskommunene.

I møte med endringer og vedvarende utfordringer er det viktig med et godt samarbeid mellom ledelse og ansatte. Et sentralt suksesskriterium for å lykkes med omstillingsprosesser – enten de er digitale eller organisatoriske – er at ledelsen tar aktivt eierskap og at ansatte involveres. Både kommuner og fylkeskommuner melder om godt samarbeid med de tillitsvalgte. Av figur 9.2 ser vi at andelen kommuner og fylkeskommuner som oppgir at samarbeidet ikke er utfordrende har økt fra ca. 56 prosent i 2013 til 72 prosent i 2019.

Flere arbeider heltid

For kommunesektoren under ett har andelen heltidsansatte i løpet av den siste tiårsperioden økt fra 48 til 53 prosent. Andelen har steget i alle tjenesteområder og for alle aldersgrupper over 24 år. I kommunene jobber 51 prosent av de ansatte nå heltid. Det er imidlertid store forskjeller mellom ulike tjenesteområder både når det gjelder heltidsandel og gjennomsnittlig stillingsstørrelse. Utfordringene med mange deltidsansatte og lave stillingsstørrelser er særlig store innen helse- og omsorgstjenestene, der de aller fleste jobber turnus. Også i deler av oppvekstsektoren, som barnehager og skolefritidsordningen, er det mange deltidsansatte.

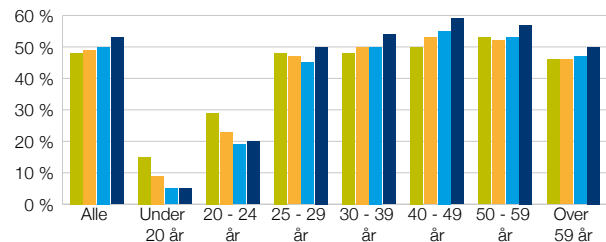
Kommuners og fylkeskommuners vurdering av samarbeid med tillitsvalgte

Figur 9.2: Kommuners og fylkeskommuners vurdering av samarbeid med tillitsvalgte. 2013–2019. Kilde: Kommunesektorens arbeidsgivermonitor 2019.

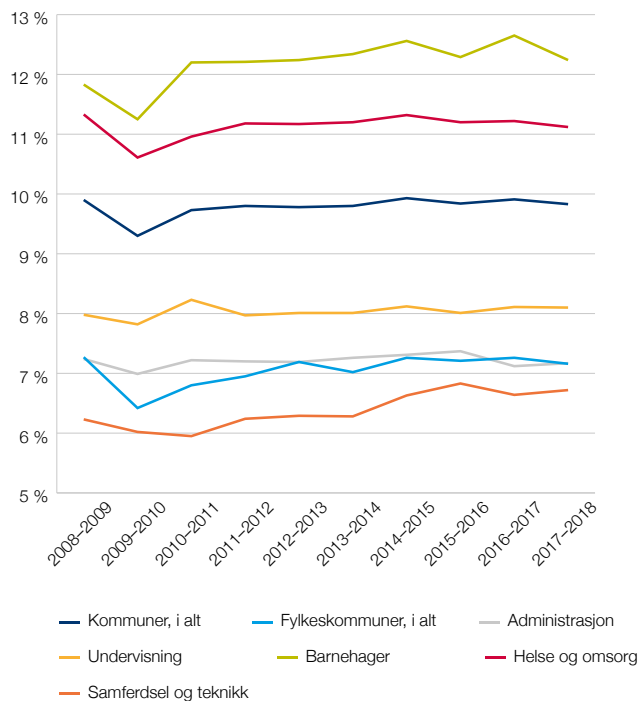
Merknad: Svar fra både kommuner og fylkeskommuner. Antall respondenter: 2019: N = 228; 2017: N = 230; 2015: N = 244; 2013: N = 245.

Andel heltidsansatte i kommunesektoren, etter aldersgruppe

Figur 9.3: Andel heltidsansatte i kommunesektoren, etter aldersgruppe. 2009–2018. Kilde: PAI-registeret.

Samlet sykefravær i kommunesektoren

Figur 9.4: Samlet sykefravær i kommunesektoren, etter forvaltningsnivå og tjenesteområde. Kilde: PAI-registeret.

Merknad: Sykefravær målt fra 4. kvartal til 3. kvartal, 2008–2018.

Stabilt sykefravær

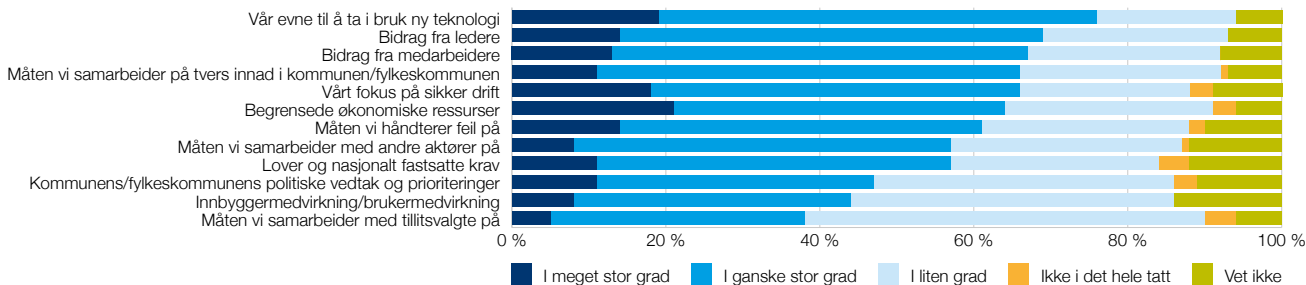
Sykefraværet i kommunesektoren har de siste årene holdt seg nokså stabilt. I perioden 4. kvartal 2017 til 3. kvartal 2018 ble sykefraværet i sektoren målt til 9,55 prosent. Det er en nedgang på 1,2 prosent fra forrige tilsvarende periode. I kommunene er det totale sykefraværet på 9,8 prosent, mens samlet fravær i fylkeskommunene er 7,2 prosent.

Det er store forskjeller på sykefraværslivået mellom ulike tjenester. Forskjellene skyldes først og fremst svært ulike arbeidsoppgaver og den nære sammenhengen mellom kvinneandel og sykefravær. Fraværet er klart høyere i barnehager og innen helse- og omsorgstjenester enn i administrasjon og teknisk sektor. Dette har betydning for utviklingen av det samlede sykefraværslivået. Figur 9.4 viser hvordan utviklingen har forløpt de siste årene.

Ny teknologi fremmer innovative løsninger

For å løse samfunnsoppgaven framover vil noen av de viktigste innsatsområdene i tiden som kommer handle om å ta i bruk ny teknologi og å styrke ansattes bidrag til innovasjon gjennom organisasjons- og kompetanseutvikling. På spørsmål om hva som fremmer innovative løsninger, er det nettopp evnen til å ta i bruk ny teknologi som hyppigst trekkes fram – tett etterfulgt av bidraget fra medarbeidere og ledere. Også måten det samarbeides på internt i organisasjonen, blir framhevet av landets kommune- og fylkeskommunedirektører (Kommunesektorens arbeidsgivermonitor 2019).

Faktorer som fremmer innovative løsninger

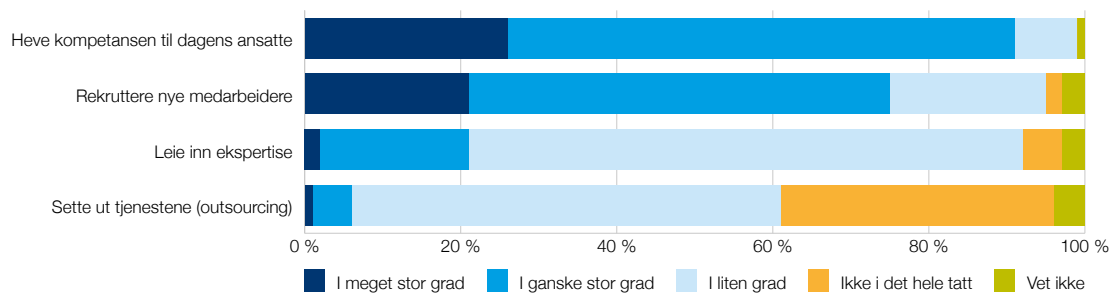
Figur 9.5: Faktorer som fremmer innovative løsninger. N = 228. Kilde: Kommunesektorens arbeidsgivermonitor.

Merknad: Svar fra både kommuner og fylkeskommuner.

Stort behov for tverrfaglige ferdigheter

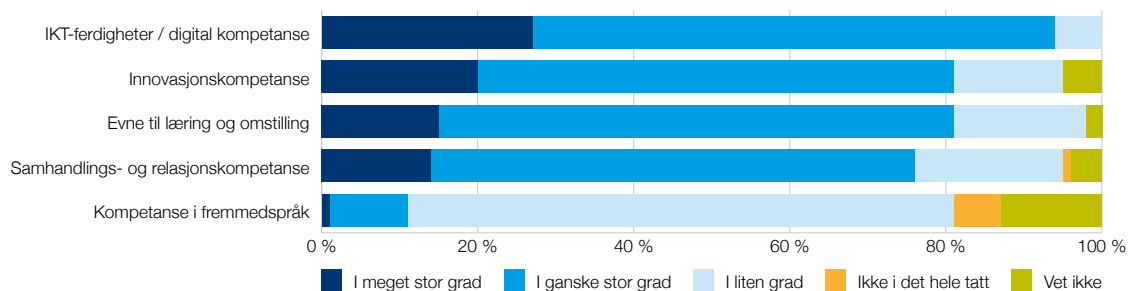
Å kunne jobbe på nye måter forutsetter at ledere og medarbeidere har riktig kompetanse, og har tverrgående ferdigheter innen innovasjon, digitalisering og samhandling. Og ikke minst forutsettes det både evne og vilje til å lære. Flere enn ni av ti kommuner og fylkeskommuner oppgir at det i meget eller ganske stor grad er behov for å utvikle den digitale kompetansen blant medarbeidere generelt. Kommuner og fylkeskommuner oppgir selv at den aktuelle metoden å dekke kompetansebehov på, er å heve kompetansen til de eksisterende ansatte.

Metoder for å dekke kompetansebehov

Figur 9.6: Metoder for å dekke kompetansebehov. N = 228. Kilde: Kommunesektorens arbeidsgivermonitor 2019. Merknad: Svar fra både kommuner og fylkeskommuner.

Behov for å utvikle evner og tverrfaglig kompetanse blant medarbeiderne generelt

Figur 9.7: Behov for å utvikle evner og tverrfaglig kompetanse blant medarbeiderne generelt. N = 228. Kilde: Kommunesektorens arbeidsgivermonitor 2019. Merknad: Svar fra både kommuner og fylkeskommuner.

Partnerskap med UH-sektoren gir resultater

Nesten syv av ti kommuner har inngått en form for samarbeidsavtale med universitets- og høyskolesektoren (UH-sektoren). Sammenlignet med 2012 er dette en betydelig økning – da svarte 43 prosent av kommunene at de hadde inngått slike avtaler. Av kommunene som inngår i slikt samarbeid, er det flest som oppgir samarbeid innen helse- og omsorgstjenester (53 prosent) og undervisning (48 prosent).

Kommunene ser særlig resultater av partnerskapet med UH-sektoren i form av å ha bidratt til økt samarbeid om forskning og fagutvikling. Andelen kommuner som svarer dette har økt fra 28 prosent i 2012 til 42 prosent i 2019. Partnerskapet har videre gitt økt veiledningskompetanse og bidratt til utvikling av innholdet i utdanninger i tråd med egne behov. For tre av ti har samarbeid med UH-sektoren gjort det lettere å rekruttere nyutdannede, mens 23 prosent oppgir at samarbeidet har bidratt til utvikling av flere praksisplasser.

Resultater av partnerskap med UH-sektoren

	Kommuner, landbasis (N = 150)	Små kommuner (N = 63)	Mellomstore kommuner (N = 55)	Store kommuner (N = 32)
Økt samarbeid om forskning og fagutvikling	42 %	29 %	47 %	59 %
Økt veilederkompetanse	37 %	35 %	38 %	41 %
Utvikling av innhold i utdanninger i tråd med sektorens behov	34 %	35 %	31 %	38 %
Lettere rekruttering av nyutdannede	31 %	24 %	36 %	38 %
Utvikling av flere praksisplasser	23 %	14 %	22 %	44 %
Dimensjonering av studietilbud i tråd med sektorens behov	15 %	14 %	15 %	16 %
Andre resultater	7 %	10 %	5 %	6 %
Ingen resultater	1 %	3 %	0 %	0 %
Vet ikke	21 %	22 %	20 %	19 %

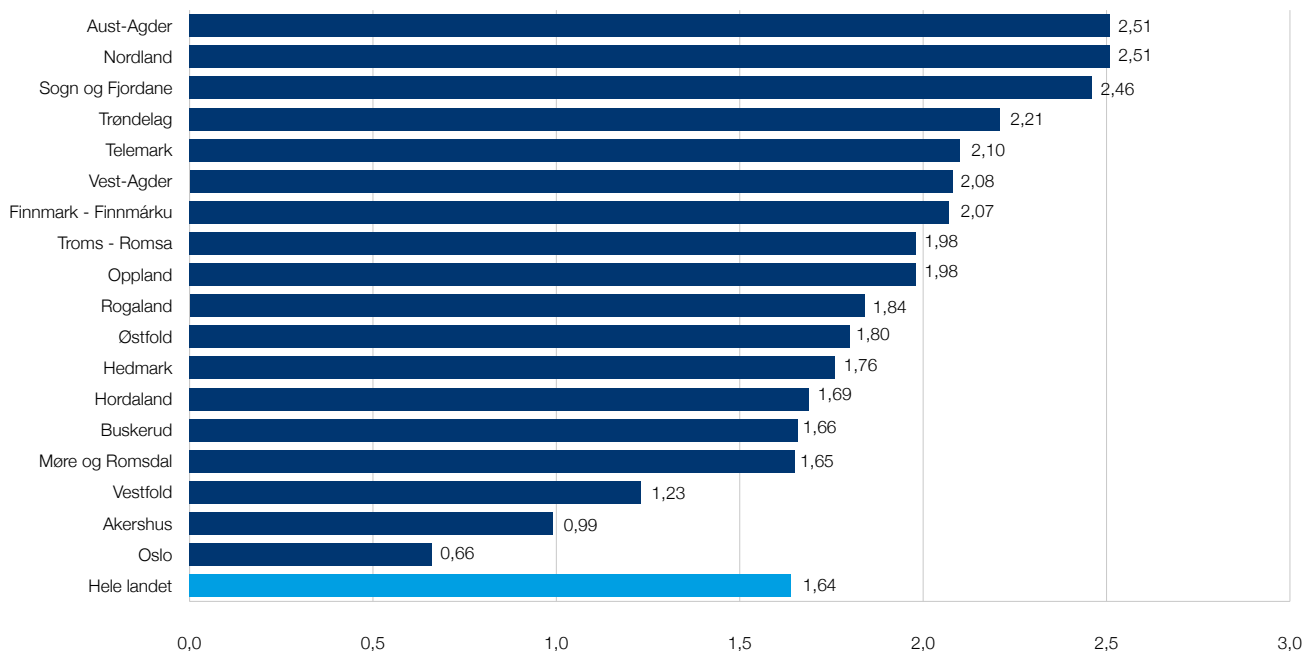
Tabell 9.8: Resultater av partnerskap med UH-sektoren. Kilde: Kommunesektorens arbeidsgivermonitor 2019.

Stor økning i antall læreplasser

Siden undertegnelsen av «Samfunnskontrakt for flere læreplasser» i 2012 har antallet nye lærlinger økt med 21 prosent på landsbasis. I løpet av denne perioden har kommunal sektor hatt den prosentvis største økningen i antall nye lærlinger. Der kommunal sektor har hatt en økning på 39 prosent, har statlig og privat sektor hatt økninger på henholdsvis 26 og 22 prosent (Utdanningsdirektoratet, 2019).

Løpende kommunale lærekontrakter skalert etter antall innbyggere, viser at det i 2018 var totalt 1,64 lærekontrakter per 1.000 innbyggere på landsbasis. Statistikk fra Utdanningsdirektoratet viser at antallet lærlinger varierer mellom kommunene, noe som reflekteres i fordelingen etter fylke i figur 9.9. Syv fylker har flere lærlinger enn to per 1.000 innbyggere. Aust-Agder og Nordland er med 2,51 lærlinger de fylkene med flest lærlinger per innbygger. Oslo og Akershus, som er de mest folkerike fylkene, har færrest lærlinger per innbygger.

Antall løpende kommunale lærekontrakter per 1.000 innbyggere, etter fylke

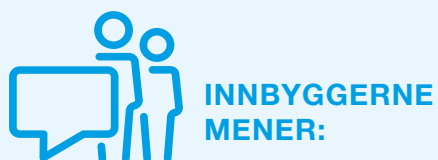

Figur 9.9: Antall løpende kommunale lærekontrakter per 1 000 innbyggere, etter fylke. Kilde: Utdanningsdirektoratet (2019) og SSB.

Selvstendige

Det lokale selvstyret står sterkt i befolkningen og har fått styrket sin rettslige stilling overfor staten. Samtidig utfordres selvstyret særlig av økt bruk av bindende bemanningsnormer. Innholdet i rammestyrings prinsippet er lovfestet, men etterleves ikke alltid i praksis.

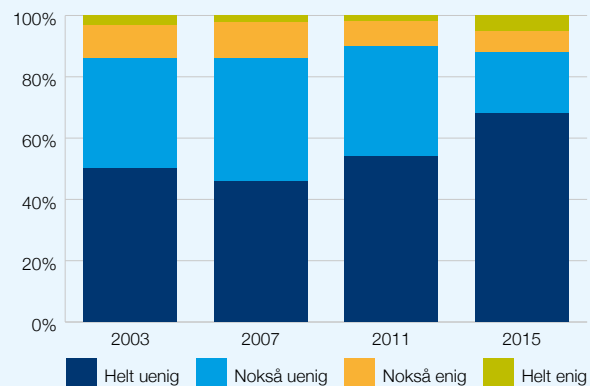

Selvstyret er viktig for demokratiet

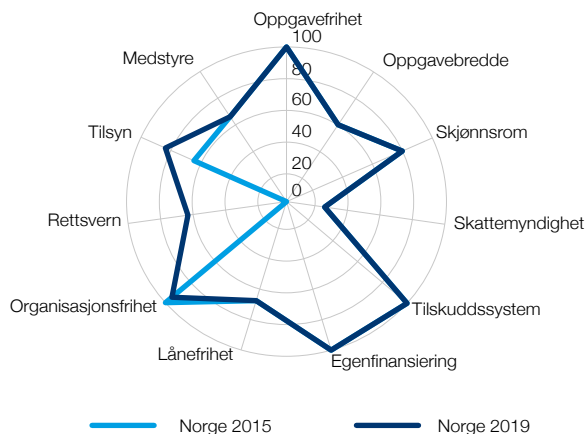
Innbyggerne mener at det lokale selvstyre er viktig for demokratiet. Når vi spør velgerne, er et klart flertall, om lag ni av ti, uenig i at det norske demokratiet ville fungert like bra uten lokalt selvstyre. Andelen som er helt uenig har økt de siste valgperiodene. Eurobarometeret viser at land der selvstyret er omfattende og høyt utviklet også er land med høy grad av tillit.

Innbyggenes inntrykk av viktigheten av selvstyret for demokratiet

Figur 10.1: Det norske demokratiet kunne fungert like bra uten lokalt selvstyre. Kilde: Lokalvalgundersøkelsen 1999–2015. Data tilsendt fra Jo Saglie Institutt for samfunnsforskning. Data er vektet etter kommunestørrelse. Gjennomføres hvert fjerde år. Tidsserie: 2003–2015.

Lokal autonomi etter indikatorer

Figur 10.2: Lokal autonomi etter indikatorer: Norge 2015 og 2019. Skala 0–100. Kilde: Baldersheim m fl 2019. Tidsserie: 2015 og 2019.

Selvstyret er styrket i Norge

Selvstyret er omfattende og høyt utviklet i de nordiske landene, som har et bredt spekter av oppgaver og stor organisatorisk frihet. Sammenliknet med andre nordiske land skårer Norge lavt på finansiell frihet og særlig beskatningsmyndighet.

Den lokale autonomien i Norge er styrket fra 2015 til 2019. Det er særlig selvstyrets rettslige stilling som er styrket ved lovfesting av selvstyret og søksmålskompetanse overfor staten. Norge gis i 2019 også en høyere skår på tilsyn som følge av ny kommunelov. Norge gis en lavere skår i 2019 enn 2015 på organisatorisk frihet på grunn av statens krav om bindende bemanningsnormer

Selvstyret er lovfestet

I 2016 ble kommunenes selvstyre tatt inn i grunnloven og i 2018 ble kommunene og fylkeskommunenes selvstyre tatt inn i kommuneloven. Målet med ny kommunelov er å fremme selvstyret og legge nødvendige rammer for det. Selvstyret får en klar rettslig forankring, der det lovfestes at kommuner og fylkeskommuner har egen folkevalgt ledelse, er et eget rettssubjekt, tar avgjørelser på eget initiativ og ansvar og at begrensinger i selvstyret må ha hjemmel i lov.

Kan saksøke staten

1. januar 2018 fikk kommunene og fylkeskommunene gjennom tvisteloven langt på vei en generell hjemmel til å kunne gå til søksmål mot staten for å prøve lovligheten av statens vedtak blant annet om pålegg om plikter etter tilsyn, omgjørrelser/oppheving av kommunale vedtak og innsigelser til kommunale planer. De nye reglene kan bidra til å styrke det kommunale selvstyret og utjevne balanseforholdet mellom statsforvaltningen og kommunene, som to mer likeverdige parter.

Selvstyret skal veie tyngre ved statlig klagebehandling

Fra 1. januar 2018 skal statlige klageinstanser etter forvaltningsloven legge stor vekt på hensynet til det kommunale selvstyret ved prøving av det frie skjønn i vedtak truffet av kommunen og fylkeskommunen. I tillegg skal det i vedtaket fra den statlige klageinstansen framgå hvordan de har lagt vekt på hensynet til det kommunale selvstyret. Lovendringen styrker lokaldemokratiet og flytter makt og ansvar til kommunene og fylkeskommunene.

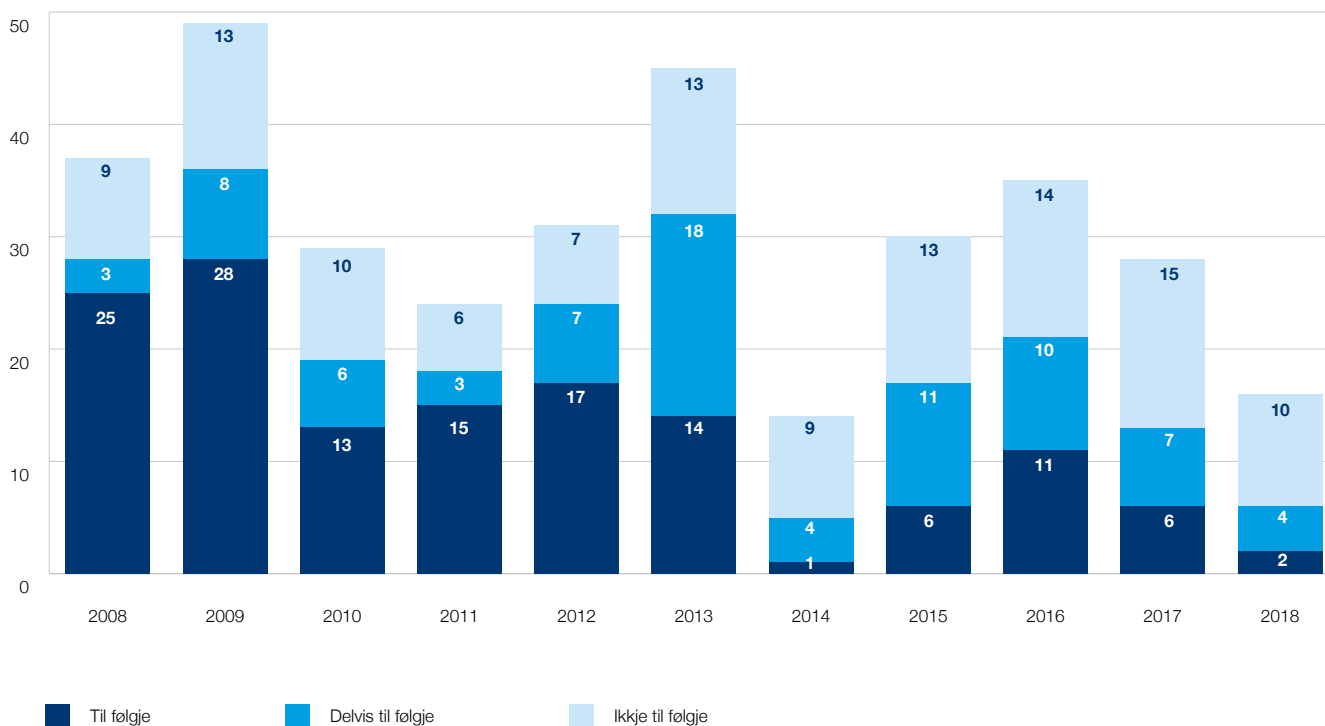
Bruken av innsigelser er strammet inn

Regjeringen har gitt signaler til Fylkesmennene om at det bare skal fremmes innsigelser der nasjonale eller vesentlige regionale interesser blir berørt, og at det skal legges stor vekt på lokal handlefrihet. Fra 2017 ble begrunnelsesplikten til innsigelsesmyndigheten innskjerpet i plan- og bygningsloven, slik at innsigelser må begrunnes i vedtatt politikk og hvorvidt nasjonal eller vesentlig regional interesse faktisk er berørt. Departementet tar færre innsigelser til følge.

Selvstyret styrkes i statlig tilsyn

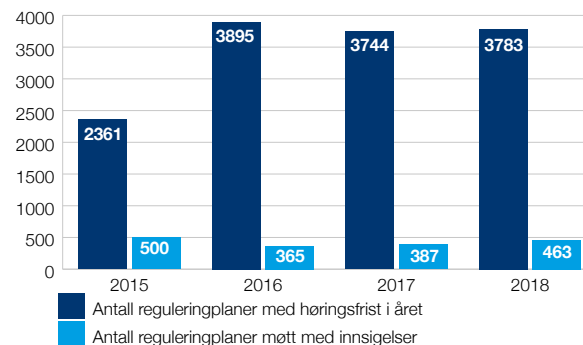
Staten kan, som før, føre tilsyn med at kommuner og fylkeskommuner etterlever pålagte plikter. Kommuner og fylkeskommuner har fått

Utfallet av innsigelsessaker behandlet i Kommunal- og moderniseringsdepartementet

Figur 10.4: Utfallet av innsigelsessaker behandlet i Kommunal- og moderniseringsdepartementet 2008–2018. Kilde: Regjeringen.no.

Antallet reguleringsplaner med høringsfrist i rapporteringsåret og antall reguleringsplaner møtt med innsigelser

Figur 10.3: Antallet reguleringsplaner med høringsfrist i rapporteringsåret og antall reguleringsplaner møtt med innsigelser 2015–2018. Kilde: SSB tabell 12690.

alminnelige partsrettigheter etter forvaltningsloven for hele saksgangen i en tilsynsprosess. Det innebærer at kommuner og fylkeskommuner kan kreve innsyn tidlig i tilsynsprosessen. De kan klage på pålegg om å gi opplysninger dersom kommunen mener den ikke har plikt eller lovlig adgang til å gi opplysningene. Og de kan klage på pålegg om retting.

Fylkesmannens rolle med å samordne statlig tilsyn styrkes i ny kommunelov. Blant annet kan Fylkesmannen sette frist for tilsynsmyndighetene til å innlevere tilsynsplaner. Tilsynsmyndighetene skal ta hensyn til kommunene, blant annet relevante forvaltningsrevisjonsrapporter, både i planlegging, prioritering og gjennomføring av tilsyn. Tilsynsmyndighetene skal vurdere å utsette eller ikke gjennomføre tilsyn hvis kommunen eller fylkeskommunen nylig har gjennomført en kontroll med det samme temaet.

Rammestyring i prinsippet, men utfordres i praksis

I ny kommunelov er det lovfestet tre sentrale prinsipper for nasjonale myndigheters forhold til det kommunale selvstyret, som er et uttrykk for rammestyringsprinsippet: Nærhetsprinsippet, finansieringsprinsippet og forholdsmessighetsprinsippet.

I en analyse av rammestyringsprinsippet innen helse og omsorg og opplæring finner NIBR (2019) prinsippet jevnlig avvikes i praksis, og at avvikene blir tydeligere jo nærmere vi kommer måten kommunene faktisk styres på gjennom lovkrav og tilsyn med etterlevelsen av disse.

Det siste året har rammestyringsprinsippet særlig blitt utfordret i forbindelse med overføring av oppgaver til fylkeskommunene. Det har vært krevende å få fullfinansiert oppgavene innenfor særlig SAMS veiadministrasjon. Dagens statlige praksis sementeres gjennom forskrifter og retningslinjer for det som nå skal være fylkeskommunenes oppgaveløsning innenfor landbruk og miljø.

Internkontrollkravene noe mer samordnet?

I særlovsgjennomgangen av internkontrollbestemmelsene er det foreslått at en god del bestemmelser i særlovene fjernes, men

det gjenstår en del for å sikre at det blir enklere og mer enhetlig internkontroll. Lovproposisjonen er ventet behandlet i Stortinget før sommeren 2020.

Selvstyret innenfor internasjonale rammer

Norges samarbeid med EU legger noen rammer for kommunene og fylkeskommunene. EU-regelverk tas inn EØS-avtalen og gjennomføres i norsk lov. Kommuner og fylkeskommuner berøres rettslig blant annet i arbeid med anskaffelser og ved å yte økonomisk støtte til aktiviteter og tiltak med mål om nærings- og samfunnsutvikling. I arbeid med plan- og byggesaker utgjør miljøkonsekvensutredninger føringer. Kommuner og fylkeskommuner berøres politisk og via arbeid med utviklings- og innovasjonsprosjekter finansiert under EU-programmer.

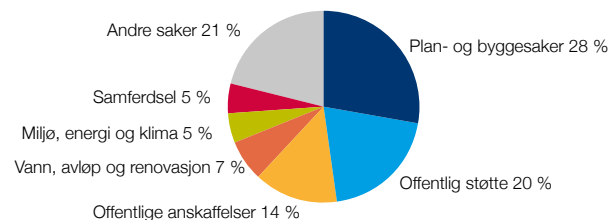
Økonomiske selvstendige kommuner

For at kommuner og fylkeskommuner skal kunne være selvstendige kreves ikke bare politisk handlingsrom, men også gode økonomiske rammevilkår. Økonomi er helt sentralt i forbindelse med de fleste av kommunesektorens roller og oppgaver. God økonomi er grunnlaget for stabil god oppgaveløsning.

Kommunesektorens økonomi og evne til å tilby gode velferdstjenester over tid kommer fram i skjæringspunktet mellom sentralmyndighetenes rammebetingelser, standard og dekningsgrad av (velferds)tjenester, demografisk utvikling, vedlikeholdsetterslep og kostnader knyttet til klima og lokale prioriteringer (inkludert beskatning av eiendom og gebyrpolitikk) samt evne til effektiv drift.

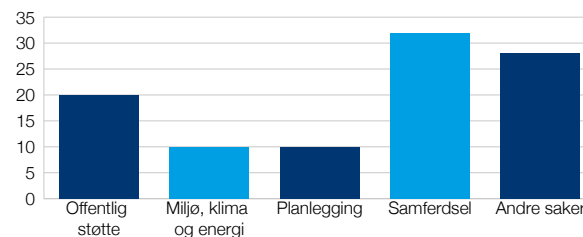
Rammetingelsene kommunesektoren blir stilt overfor kan på sin side sies å bli bestemt av landets økonomi i vid forstand og statens prioritering av kommunesektoren og velferdstjenestene som frambringes av kommunesektoren. Kommunenes økonomiske handlingsrom bestemmes ikke bare av markedene, inntektssystemet og de økonomiske rammene staten ellers legger opp til, men også av kommunenes egne disposisjoner. Utsiktene til svakere økonomisk vekst, reduserte finansieringsbidrag fra økt oljepengebruk og økte behov peker mot utfordrende tider for kommuneøkonomien.

Andel rettslige berøringspunkter mellom EU/EØS og kommunestyre

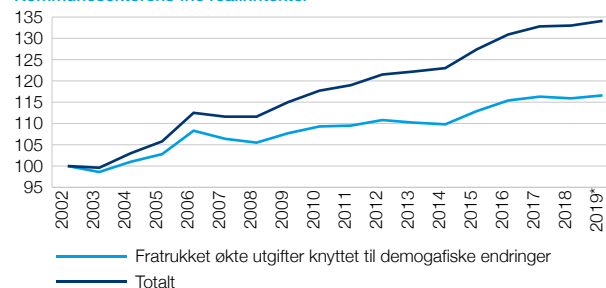
Figur 10.5: Andel rettslige berøringspunkter mellom EU/EØS og kommunestyre. Kilde: NIBR-rapport 2018:13 «EU på dagsorden i norske kommuner og fylkeskommuner».

Andel rettslige berøringspunkter mellom EU/EØS og fylkesting

Figur 10.6: Andel rettslige berørte saksfelt mellom EU/EØS og fylkesting etter saksfelt. Kilde: NIBR-rapport 2018:13 «EU på dagsorden i norske kommuner og fylkeskommuner».

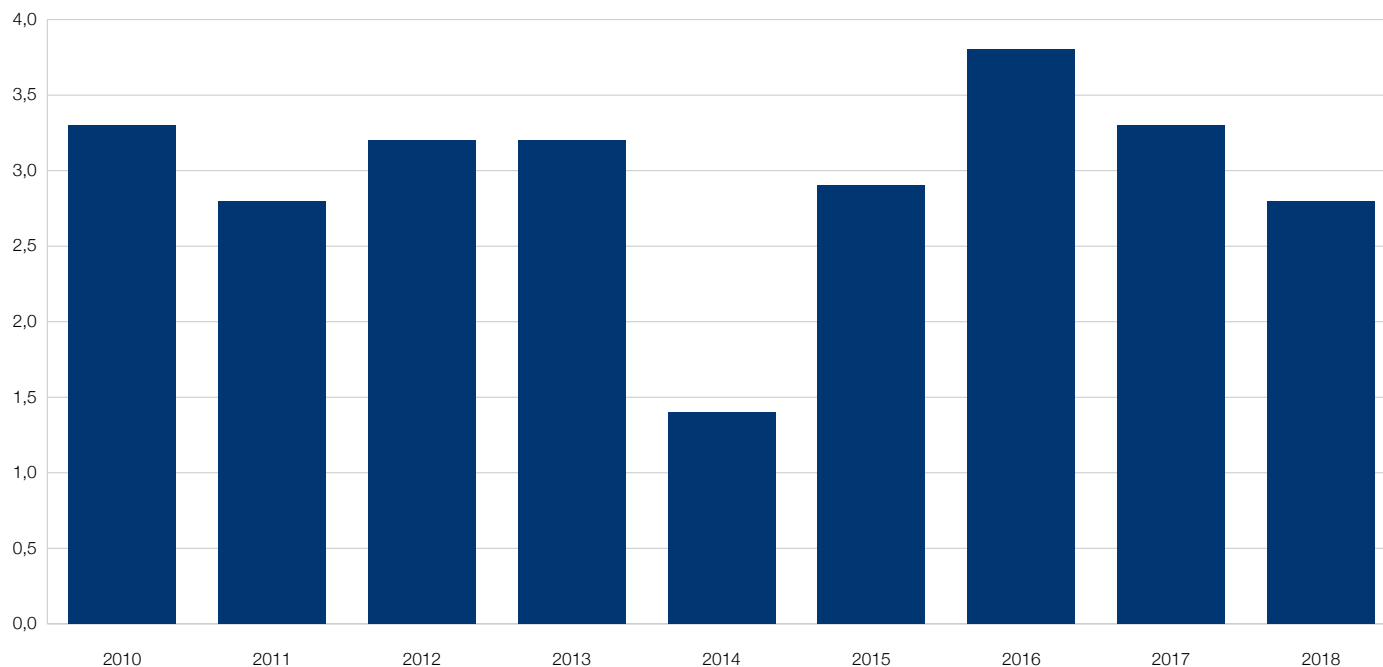
Kommunesektorens frie realinntekter

Figur 10.7: Kommunesektorens frie realinntekter, 2002 = 100. Kilde: TBU og KS.

Det har vært mange positive trekk i kommuneøkonomien i de fem siste årene. Realverdien av oppgave- og demografikorrigerede frie inntekter har holdt seg på et høyt nivå, etter en markert økning fra 2014 til 2016. Fra 2016 til 2018 økte inntektene imidlertid nesten ikke, men ser ut til å ha økt litt mer i 2019. Den gjennomsnittlige årlige veksten i de fem siste årene ser ut til å ha vært om lag 50 prosent høyere enn i de foregående 12 årene. De økonomiske rammevilkårene for kommunesektoren må samlet sett dermed kunne sies å ha vært relativt gode i perioden 2014 til 2019. De tre siste årenes oppbremsing i inntekt, og spesielt utsiktene til lav vekst i år (2020) oppfattes likevel som vanskelig. Andelen kommuner som oppfatter budsjettarbeidet som mer krevende enn året før har nær doblet seg siden 2016 til nær 75 prosent.

Netto driftsresultat etter netto bundne fondsavsetninger

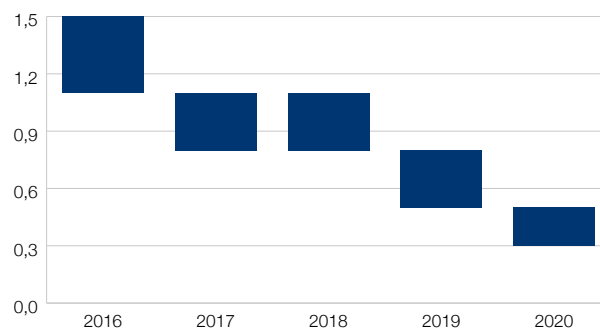
Figur 10.8: Netto driftsresultat i kommunesektoren etter netto bundne fondsavsetninger, prosent av driftsinntektene 2010–2018. Kilde: SSB og KS

I de fire siste årene (2015–18) har netto driftsresultatet etter bundne fondsavsetninger for sektoren ligget mellom 14 og 19 mrd. kroner, eller i området 2,8 og 3,8 prosent av driftsinntektene. Dette er markant over det nivået Teknisk beregningsutvalg for kommunal og fylkeskommunal økonomi (TBU) anbefaler for sektoren under ett over tid på 2,0 prosent. De gode resultatene har for en stor del sammenheng med svært høye skatteinntekter som først er blitt kjent sent på året, og som dermed heller ikke videreføres inn i kommende års kommuneopplegg. Det er også grunn til å merke seg at resultatene har vist en fallende tendens, og KS regner med at trenden har fortsatt i 2019 om lag ned til det nivået TBU anbefaler.

Selv om det generelle bildet har vært godt de siste årene, er det likevel betydelige variasjoner. I perioden 2016 til 2018 er det 39 kommuner og én fylkeskommune som har hatt et netto driftsresultat etter bundne fondsavsetninger som ligger under TBUs anbefalte nivå i alle årene 2016 – 2018 (1,75 prosent for kommuner og 4 prosent for fylkeskommuner). Videre er det 90 kommuner og tre fylkeskommuner som har hatt et resultat som har ligget under det anbefalte gjennomsnittsnivået i to av de tre årene.

Siden store deler av de ekstra skatteinntektene ikke videreføres inn i kommende års budsjettopplegg, er heller ikke regnskapsresultatene i kommunene et godt mål på det økonomiske handlingsrommet i sektoren. KS' budsjettundersøkelse tar utgangspunkt i rådmennenes budsjettforslag basert på opprinnelige skatteanslag i statsbudsjettet, uten ekstra skatteinntekter. Resultatutviklingen i disse budsjettene kan dermed sies å være et bedre mål på den underliggende økonomiske handlefriheten enn regnskapsresultatene. KS anslår på bakgrunn av budsjettall fra om lag 100 kommuner med halvparten av landets innbyggere utenom Oslo, at budsjettert netto driftsresultat for alle kommunene utenom Oslo i 2020 vil ligge på i størrelsesorden 0,3 – 0,5 prosent av driftsinntektene, jf. figur 10.9. Dette er mer enn en halvering sammenlignet med 2018 budsjettet og indikerer at driftsøkonomien i kommunene blir stadig mer presset.

Budsjettert netto driftsresultat i opprinnelig budsjettforslag fra rådmennene

Figur 10.9: Budsjettert netto driftsresultat i opprinnelig budsjettforslag fra rådmennene 2016 – 2020. Kilde: KS budsjettundersøkelse 2016 – 2020.

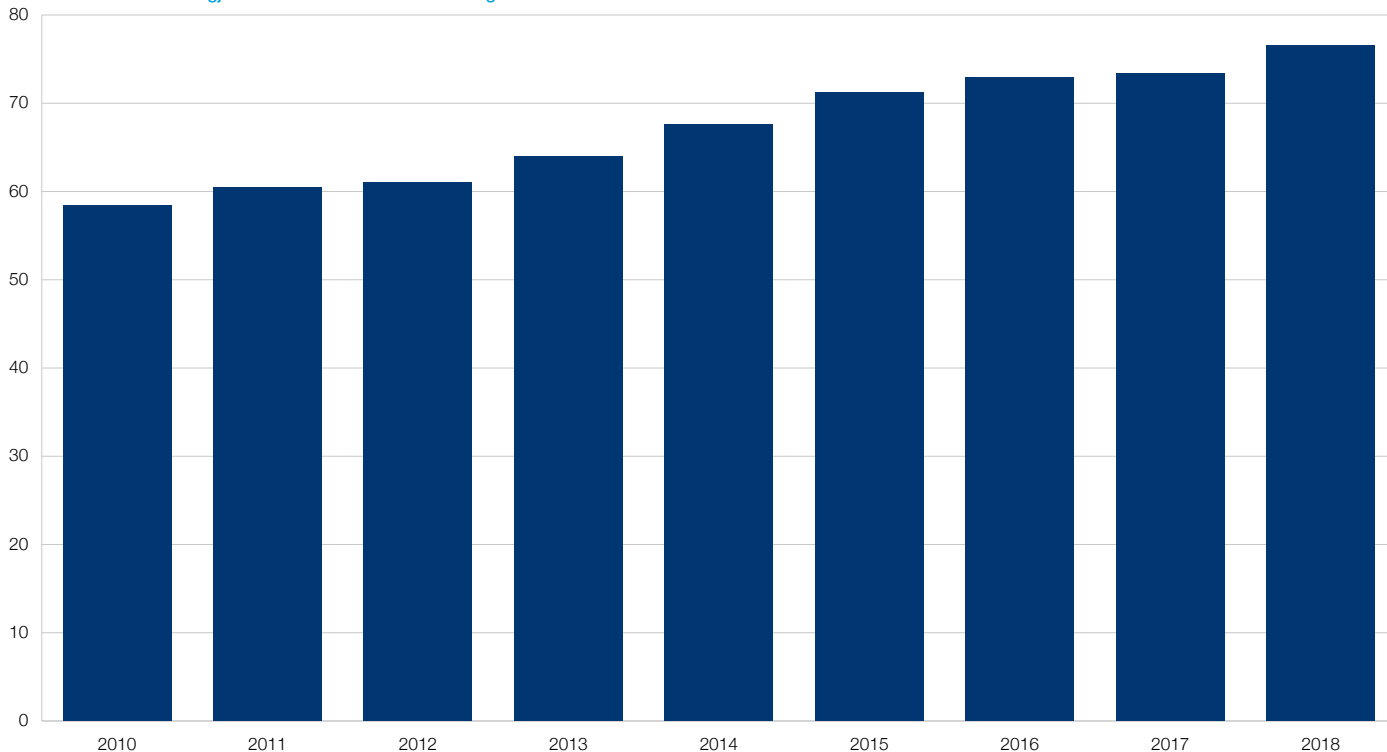
Kommunesektoren rigger seg til trangere tider

Økonomisk handlefrihet er viktig for å kunne sikre stabil tjenesteproduksjon. Størrelsen på gjelda påvirker den økonomiske handlefriheten, og belastningen kan måles som netto lånegjeld fratrukket ubundne investeringsfond som andel av driftsinntektene. Gjeldsbelastningen målt på denne måten har økt markert i en del år og var ved utgangen av 2018 økt til 76,5 prosent. Det var særlig sterk vekst i netto lånegjeld en periode fram til og med 2015, men også i de tre siste årene har gjeldsbelastningen fortsatt å øke om enn i et noe lavere tempo. Den lavere veksten må ses i sammenheng med den markerte inntektsøkningen i denne perioden. Men utviklingen kan også tyde på at kommunesektoren rigger seg til fremtidige utfordringer, og i mindre grad skyver problemene foran seg. Lavere gjeldsvekst er også en rasjonell reaksjon på utsikter til økte renter. Det er likevel betydelige

variasjoner i gjeldsbelastningen mellom kommuner og fylkeskommuner, og andelen kommuner og fylkeskommuner med høy gjeld øker. I 2018 hadde 84 kommuner og to fylkeskommuner en netto lånegjeld fratrukket ubundne investeringsfond som var høyere enn driftsinntektene. Dette er vesentlig flere enn noen år tilbake. I 2014 var det til sammenlikning 42 kommuner og ingen fylkeskommuner hvor netto gjeldsgrad oversteg driftsinntektene.

Et annet element som beskriver graden av økonomisk handlefrihet er størrelsen på disposisjonsfond inkludert regnskapsmessig mer-/mindreforbruk. Ved utgangen av 2018 var det 227 kommuner og 12 fylkeskommuner som hadde disposisjonsfond inkludert regnskapsmessig mer-/mindreforbruk som oversteg 10 prosent av driftsinntektene, mens det i 2014 var 116 kommuner og seks fylkeskommuner som hadde tilsvarende reserver.

Kommunesektorens lånegjeld fratrukket ubundne investeringsfond

Figur 10.10: Kommunesektorens lånegjeld fratrukket ubundne investeringsfond i prosent av driftsinntekter 2010–2018. Kilde: SSB og KS.

Tjenestetilbudet har økt

Det kommunale konsumet⁹ økte reelt med 1,9 prosent i 2018, og har ligget på i underkant av 2,0 prosent siden 2014. Økningen i kommunalt konsum er knyttet til endringer i behov, endringer i standard og dekningsgrad, men kan også påvirkes av overføringer av oppgaver mellom statlig og kommunal sektor.

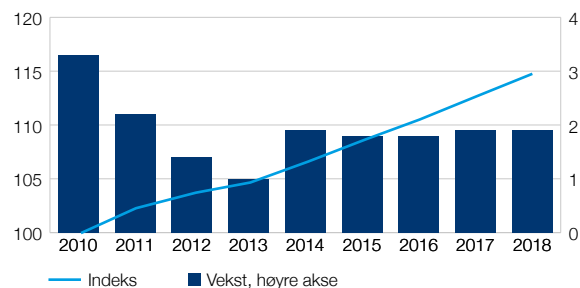
Vedlikeholdsetterslep og klimakostnader

Tiltak for å få ned utslippene av klimagasser, tilpasse samfunnet til endret klima, samt reparasjon og forebygging av naturskade vil koste stadig mer framover. Det vil på en liknende måte som aldringen av befolkningen innebære både lavere økonomisk vekst og økte kostnader, jf. kapitlet om klima og miljø. I tillegg til dette, og det løpende behovet for velferdstjenester, er det et betydelig vedlikeholdsetterslep knyttet til kommunesektorens realkapital. Vi har ingen gode tall for dette etterslepet, men det beregnede kapitalslitet i sektoren vokser mer enn lønnskostnadene. Dette illustrerer et voksende vedlikeholdsbehov i takt med økende beholdning av realkapital.

Rådgivende ingeniørers forening anslo i 2019 vedlikeholds- og oppgraderingsbehov for bygg i norske kommuner og fylker på 1450 milliarder 2018-kroner. Det er på nivå med halve verdiskapingen i Fastlands-Norge i 2018. Konsekvensen av manglende ressurser til vedlikehold er at standarden på bygg og anlegg blir uakseptabelt dårlig og at det øker behovet for rehabilitering på sikt. Dårlig standard på bygg, veier, vann og avløp innebærer brudd på en rekke av FNs bærekraftsmål. Resultatet kan også bli at utgiftene til vedlikeholdsbudsjetter og investeringer blir større enn nødvendig over tid. Det vil bidra til å øke presset på offentlige finanser, men også kommunale budsjetter ytterligere i tiden framover.

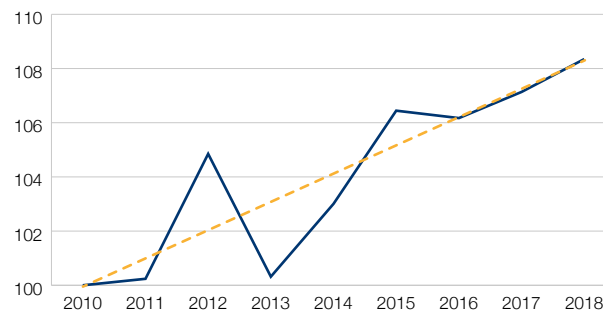
⁹ Dette konsumet er produksjonen i kommunesektoren pluss det kommunesektoren kjøper til husholdningene, mens det de tjener på salg og gebyrer kommer i fratrukk.

Realutvikling i kommunalt konsum

Figur 10.11: Realutvikling i kommunalt konsum, indeks 2010=100 og vekst i prosent. Kilde: Nasjonalregnskapet/SSB.

Kapitalslit i kommunal forvaltning som andel av lønnskostnader

Figur 10.12: Beregnet verdi av kapitalslit i kommunesektoren som andel av lønnskostnader i kommunal sektor 2010–2018. Kilde: Nasjonalregnskapet SSB.

Innstramminger i eiendomsskatten

Endringer i kommunenes mulighet til å kreve inn eiendomsskatt på boliger og fritidseiendom trer i kraft fra 2020. Det fremtidige handlingsrommet reduseres. Dette er i dag den eneste finansieringsformen som den enkelte kommune selv rår over fullt og helt, og som ikke får konsekvenser for andre deler av overføringene til kommunene.

Økt oppmerksomhet om beskatning av (lokale) naturressurser

Utnyttelsen av vannkraft har i mer enn 100 år gitt lokalsamfunn, kommuner og fylkeskommuner direkte inntekter. I de aller siste årene har også havbruk, som også er en utnyttelse av lokale naturressurser, gitt slike inntekter. Inntektene kan dels betraktes som kompensasjon for lokale ulemper i form av naturinngrep, båndlegging av areal, og direkte kostnader knyttet til tilrettelegging. Slik utnyttelse av naturressurser gjør en ekstraordinær høy avkastning av kapital mulig. Det er i tråd med lokaldemokratiske prinsipper at en andel av denne verdiskapingen avleires i inntekter til lokale myndigheter. I det siste er også oppmerksomheten blitt rettet mot den storstilte utbygging av vindkraft, som i dag ikke gir lokalsamfunnene slike inntekter. De samme momentene har også blitt framført knyttet til annen mulig ny utnyttelse av energiformer og naturen generelt, gjennom turisme.

Slik lokal beskatning er ikke bare en inntektskilde, men har flere typer gunstige tilleggseffekter: Aktørene tar hensyn til ulempene i sine lønnsomhetskalkyler, lokale myndigheter har incentiver for tilrettelegging og det gjør lokal aksept for slik utnyttelse som igjen blant annet kan være viktig for omstillingen til et mer bærekraftig samfunn.

INDIKATORLISTE

Tema og navn på indikatoren.	Indikatorens nummer	Kilde og tidsserie
Prioriterte politikkområder		
God oppvekst og godt liv		
Innbyggernes inntrykk av å bo og leve i kommunen sin	1.1	Difi – Innbyggerundersøkelsen 2019
Inntrykket av kommunale tjenester	1.2	Difi – Innbyggerundersøkelsen 2019
Innbyggernes inntrykk av tjenestene innen utdanning og kultur. Hvor gode eller dårlige mener du de følgende tjenestene er? Gjennomsnittsskår på skala fra 0 til 100	1.3	Difi – Innbyggerundersøkelsen 2019
Innbyggernes inntrykk av tjenestene inne helse. Hvor gode eller dårlige mener du de følgende tjenestene er? Gjennomsnittsskår på skala fra 0 til 100	1.4	Difi – Innbyggerundersøkelsen 2019
Hvor trygg eller utrygg er du på at det offentlige gir deg hjelpen du trenger ved sykdom eller skade, arbeidsledighet, uførhet eller alderdom? Gjennomsnittsskår på skala fra 0 til 100	1.5	Kilde: Difi – Innbyggerundersøkelsen 2019
Beregnete merkostnader for kommunesektoren (som belaster de frie inntektene) som følge av demografiske endringer fra året før. Millioner 2019-kroner	1.6	TBU
Beregnete merkostnader for kommunesektoren som følge av anslåtte demografiske endringer fra året før – basert direkte på SSB-befolkningsprognose fra 2018. Millioner 2019-kroner	1.7	TBU og KS
Antall kommuner med ulik styrke i befolkningsvekst i 2019 per 3. kvartal	1.8	SSB og KS
Andel av kommuner hvor befolkningen har falt i 2019 (tre første kvartaler)	1.9	SSB tabell 01223
Endring i innbyggertall i kommuner med under 10 000 innbyggere som følge av netto utflytting til kommuner med over 10 000 innbyggere	1.10	SSB tabell 05471 og 07459
Forsørgerbyrde – Antall personer utenfor yrkesaktiv alder i forhold til antall personer i yrkesaktiv alder	1.11	SSB tabell 07459 og 11668, bearbeidet av KS. Kart fra Kartverket
Andel barn 1 – 2 år i barnehage som andel av innbyggere 1 – 2 år	1.12	SSB tabeller 12562, 04903
Elevundersøkelsen – trivsel 7. trinn (indeks 1 – 5, der 5 er høyest trivsel)	1.13	Utdanningsdirektoratet
Elevundersøkelsen – Andel elever på 7. trinn som har blitt mobbet i løpet av de siste månedene (prosent)	1.14	Utdanningsdirektoratet
Nasjonale prøver 5. trinn. Gjennomsnittlige skalapoeng, og intervall for skalapoeng der 60 prosent av elevene befinner seg	1.15	Utdanningsdirektoratet
Andel innbyggere 80 år og over som bruker hjemmetjenester (prosent)	1.16	SSB tabeller 12209, 07790
Andel ungdomsskoleelever som har svart «svært fornøyd» eller «litt fornøyd» med lokalmiljøet der de bor (prosent)	1.17	Folkehelseinstituttet
Andel ungdomsskoleelever som har svart «ganske mye plaget» eller «veldig mye plaget» på spørsmålet om de i løpet av sist uke har følt seg ensom (prosent)	1.18	Folkehelseinstituttet
Andel innbyggere 0–22 år med barnevernstiltak (prosent)	1.19	SSB tabeller 12280, 08845

INDIKATORLISTE

Andelen av innbyggere som bor i leid bolig i ulike aldersgrupper 2015 – 2017 (prosent)	1.20	Folkehelseinstituttet
Andel ungdomsskoleelever som har svart «Ja, helt sikkert» eller «Ja, det tror jeg» på spørsmål om de har minst en venn de kan stole fullstendig på og kan betro seg til om alt mulig (prosent)	1.21	Kilde: Folkehelseinstituttet
Andel innbyggere 67 år og eldre etter kommunistørrelse (prosent)	1.22	SSB tabell 07459
Klima- og miljøvennlig utvikling		
Innenlandske utslipp av klimagasser 1990–2018, Mill. tonn CO ₂ -ekvivalenter	2.1	SSB
Kollektivtransport, millioner passasjerer, 2010 – 2018	2.2	SSB, artikkel om Mer kollektive byer
Figur – Utslipp og opptak fra skog og annen arealbruk 1990–2017 (mill. tonn CO ₂ -ekvivalenter)	2.3	Miljødirektoratet/Norsk Institutt for bioøkonomi
Naturskader fra flom og skred 1980 – 2018	2.4	NVEs sammenstilling av skadedata fra Naturskadepoolen (NASK) og Statens Naturskadefond for flom og skred.
Reparasjon versus forebygging for flom og skred 2011 – 2018. Mrd. kroner	2.5	KS' sammenstilling av skadedata fra Naturskadepoolen (NASK), Naturskadefondene (Landbruksdirektoratet) og skjønnsmidler (KMD).
Vannskader på bygg som følge av vanninntrenging utenfra ved avrenning på bakken (ytre påvirkning) 2008 – 2019. Erstatningsbeløp i mill. kroner	2.6	VASK, Finans Norge.
Dekar dyrka og dyrkbar jord som er omdisponert til andre formål enn landbruk 2005 – 2018	2.7	SSB tabell 07903
Omdisponering av dyrka og dyrkbar jord til andre formål enn landbruk 2010 – 2018. Prosent	2.8	SSB, tabell 11776
Jord og skogbruksareal 2011–2018.	2.9	SSB, 09594
Truede naturtyper 2018	2.10	Artsdatabanken
Status for inngrepsfrie naturområder 1988–2018	2.11	Miljødirektoratet
Mengder husholdningsavfall, etter materiale og år 2015–2018	2.12	SSB, 12313
Andel husholdningsavfall (prosent), etter behandling og år 2015–2018	2.13	SSB, 12313
Omstillingsdyktig næringsliv		
Vekst BNP	3.1	SSB
Bruttoendringer i antall jobber i 1000	3.2	SSB
Timelønnskostnader i industrien i Norge i forhold til industrien hos handelspartnerne i EU, felles valuta. Handelspartnerne = 100	3.3	Teknisk beregningsutvalg for inntektsoppgjørene
Noen næringers andel av totale utførte timeverk i prosent	3.4	SSB og KS
Energibruk ekskl. råstoff i GWh per mrd. kr. I produksjon (faste 2005-priser) i utvalgte næringer	3.5	SSB tabell 11601
Mulighetene til å få arbeid eller etablere egen næringsvirksomhet i kommunen	3.6	Difi – Innbyggerundersøkelsen 2019
Attraktive steder og byer		

Drikkevann, trygghet og nærhet til skole. Hvor godt eller dårlig mener du følgende er i din kommune?	4.1	Difi – Innbyggerundersøkelsen 2019
Mulighetene for å drive med aktiviteter. Hvor godt eller dårlig mener du følgende er i din kommune?	4.2	Difi – Innbyggerundersøkelsen 2019
Nye bygg etter plassering, prosent	4.3	SSB tabell 11441
Andel bosatte i tettsteder med trygg tilgang til rekreasjonsareal og nærturterreng (prosent)	4.4	SSB tabell 09579
Andel bosatte i tettsteder med trygg tilgang til nærturterreng etter tettstedsstørrelse, 2018 (prosent)	4.5	SSB tabell 09581
Samlet areal av leke- og rekreasjonsområder innenfor tettsteder. Dekar. Forhåndsregnet av SSB	4.6	SSB tabell 12243
Andel av boliger omsatt i 2019 som en singel sykepleier uten formue kunne kjøpe	4.7	Eiendom Norge, sykepleierindeksen
Prisindeks for nye boliger. 2015 = 100	4.8	SSB tabell 11386
Andel (prosent) og antall husholdninger som bor trangt	4.9	SSB tabell 11344
Transportmiddelfordeling blant bosatte i ulike byområder, Reisevaneundersøkelsen 2018	4.10	EPINON/Urbanet Analyse
Boforhold, levekårsundersøkelsen. Andel som svarte at de var plaget av støy (prosent)	4.11	SSB tabell 09757
Mangfold og inkludering		
Andel elever som har fullført videregående skole innen fem år etter at det året de startet utdanningen (prosent)	5.1	Utdanningsdirektoratet
Andel minoritetsspråklige barn i barnehage sammenliknet med innvandrerbarn 1–5 år (prosent)	5.2	SSB tabell 12562, 04903
Andel husholdninger i ulike inntektsgrupper som bor trangt, få rom og kvm (prosent)	5.3	SSB tabell 11344
Andel personer i husholdninger med vedvarende lavinntekt (prosent). EU skala 60 prosent av median, 2004 – 2017	5.4	SSB tabell 06947
Sysselsatte 20 – 66 år etter landbakgrunn som andel av alle personer i aktuell gruppe. Registerbasert, 4. kvartal, etter landbakgrunn	5.5	SSB tabell 11607
Valgdeltagelse etter innvandrerbakgrunn, 2015 – 2019	5.6	SSB
Bosatte over 15 år etter prioritert arbeidsstyrkestatus, 2009 – 2018 (Prosent)	5.7	SSB tabell 12423
Andel personer 18–44 år (standardisert) som mottar varig uførepensjon og arbeidsavklaringspenger i prosent av befolkningen 18–44 år. Tre års glidende gjennomsnitt	5.8	Folkehelseinstituttet
Deltakende innbyggere		
Valgdeltakelse i prosent, stortings-, kommunestyre- og fylkestingsvalg, 1955-2019	6.1	SSB, tabell
Valgdeltagelse i prosent – Kommunestyre- og fylkestingsvalg 2015 og 2019, etter alder	6.2	SSB Valgdeltagelse
Hvilke av følgende kanaler ville du bruke hvis du skulle ha frem dine synspunkter?	6.3	Tillitsbarometeret, Respons analyse 2019

INDIKATORLISTE

Andel innbyggere som i løpet av siste 12 måneder har gjort noe for å påvirke en avgjørelse i kommunens styringsorganer	6.4	Difi – innbyggerundersøkelsen 2019
Kommunale tiltak for å skaffe informasjon om folkemeningen mellom valg (andel av kommunene som har besvart)	6.5	NIBR, Kommunal organisering 2016
Her i kommunen involverer politikerne innbyggerne i forsøk på å finne løsninger på lokale problemer	6.6	KS Lokaldemokratiundersøkelse 2017/2018.
Innbyggernes fornøydhet med hvordan politikere lytter til innbyggernes synspunkter, gjennomsnittscore på skala 0 – 100	6.7	Difi innbyggerundersøkelse 2019
I hvilken grad man i tiden som lokalpolitiker har vært utsatt for hatefulle ytringer og trusler	6.8	IPSOS 2019
Andel innbyggere over 15 år som har deltatt i frivillig arbeid	6.9	Frivillighetsbarometeret 2019, Kantar
Elevundersøkelsen – elevdemokrati og medvirkning 7. trinn (indeks 1 – 5, der 5 er beste score)	6.10	Utdanningsdirektoratet
Hva skal til – uansett		
Tillitsskapende		
Prosentandelen over tid som er Enig i påstander om det offentlige (kategoriene helt og delvis enig, slått sammen til kategorien Enig)	7.1	Difi – Innbyggerundersøkelsen 2019
Hvor viktig mener du følgende institusjoner og aktører er for demokratiet i det norske samfunnet?	7.2	Tillitsbarometeret 2019, Respons Analyse
Hvilken tillit har du til disse institusjonene og aktørene?	7.3	Tillitsbarometeret, Respons Analyse 2019
Innbyggernes tillit til at politikere jobber for innbyggernes beste, gjennomsnittscore på skala 0 – 100	7.4	Difi – Innbyggerundersøkelsen 2019
Innbyggernes oppfatning av om man kan stole på andre mennesker	7.5	Difi -Innbyggerundersøkelsen 2019
Andel svar på påstanden – De som har gode personlige forbindelser i kommunen/kommunepolitikken, får lettere ivare tatt sine interesser	7.6	KS lokaldemokratiundersøkelse 2017/2018
: I hvilken grad mener innbyggerne at ulike former for korrupsjon (bestikkelser/smøring/favorisering) skjer i offentlig sektor	7.7	Difi – Innbyggerundersøkelsen 2019
Kommuneadministrasjonen gjør alltid sitt beste for å hjelpe innbyggerne	7.8	KS Lokaldemokratiundersøkelse 2017/2018
Effektive, digitale og innovative		
Produktivitetsvekst i markedsrettet virksomhet på fastlandet, prosent	8.1	SSB
Statens oljeinntekter, handlingsregelens 3-prosentbane og olje pengebruken. Prosent av trend-BNP Fastlands-Norge 2000–2018	8.2	Finansdepartementet
Beregnet utvikling i effektivitet, 2008=100. Kilde: Teknisk beregningsutvalg for kommunal og fylkeskommunal økonomi høsten 2019	8.3	TBU
Bredbåndsdekning 2019	8.4	Nasjonal kommunikasjonsmyndighet, Dekningsundersøkelsen 2019, september 2019
Antall forsendelser pr år, via SvarUt	8.5	KS Svar ut, oktober 2019
Innovasjon i offentlig sektor	8.6	innovationbarometer.org/nordic-publication, 2019
Resirkulering av innovasjon	8.7	innovationbarometer.org/nordic-publication, 2019

Digital tilrettelegging	8.8	Difi – Innbyggerundersøkelsen 2019
Attraktive arbeidsgivere		
Fremskrevet årsverksbehov i kommunesektoren, etter tjenesteområde. 2018 = 100	9.1	KS' rekrutteringsmodell
Kommuners og fylkeskommuners vurdering av samarbeid med tillitsvalgte. 2013–2019	9.2	Kommunesektorens arbeidsgivermonitor 2019
Andel heltidsansatte i kommunesektoren, etter aldergruppe. 2009–2018	9.3	PAI-registeret
Samlet sykefravær i kommunesektoren, etter forvaltningsnivå og tjenesteområde	9.4	PAI-registeret
Faktorer som fremmer innovative løsninger. N = 228	9.5	Kommunesektorens arbeidsgivermonitor. Merknad: Svar fra både kommuner og fylkeskommuner
Metoder for å dekke kompetansebehov. N = 228	9.6	Kommunesektorens arbeidsgivermonitor 2019
Behov for å utvikle evner og tverrfaglig kompetanse blant medarbeiderne generelt. N = 228	9.7	Kommunesektorens arbeidsgivermonitor 2019
Resultater av partnerskap med UH-sektoren	9.8	Kommunesektorens arbeidsgivermonitor 2019
Antall løpende kommunale lærekontrakter per 1 000 innbyggere, etter fylke	9.9	Utdanningsdirektoratet (2019) og SSB
Selvstendige		
Det norske demokratiet kunne fungert like bra uten lokalt selvstyre	10.1	Lokalvalgundersøkelsen 1999–2015. Data tilsendt fra Jo Saglie Institutt for samfunnsforskning. Data er vektet etter kommunestørrelse. Gjennomføres hvert fjerde år. Tidsserie: 2003–2015
Lokal autonomi etter indikatorer: Norge 2015 og 2019. Skala 0–100	10.2	Baldersheim m fl 2019. Tidsserie: 2015 og 2019
Antallet reguleringsplaner med høringsfrist i rapporteringsåret og antall reguleringsplaner møtt med innsigelser 2015–2018	10.3	SSB tabell 12690
Utfallet av innsigelsessaker behandlet i Kommunal- og moderniseringsdepartementet 2008–2018	10.4	hregjeringen.no /
Andel rettslige berøringspunkter mellom EU/EØS og kommunestyre	10.5	NIBR-rapport 2018:13 «EU på dagsorden i norske kommuner og fylkeskommuner».
Andel rettslige berørte saksfelt mellom EU/EØS og fylkesting	10.6	NIBR-rapport 2018:13 «EU på dagsorden i norske kommuner og fylkeskommuner».
Kommunesektorens frie realinntekter	10.7	TBU og KS
Netto driftsresultat i kommunesektoren etter bundne fondsavsetninger, prosent av driftsinntektene 2010–2018	10.8	SSB og KS
Budsjettert netto driftsresultat i opprinnelig budsjettforslag fra rådmennene 2016 – 2020	10.9	KS budsjettundersøkelse 2016–2020
Kommunesektorens lånegjeld fratrukket ubundne investeringsfond i prosent av driftsinntekter 2010–2018	10.10	SSB og KS
Realutvikling i kommunalt konsum, indeks 2010=100 og vekst i prosent	10.11	Nasjonalregnskapet/SSB
Beregnet verdi av kapitalstilt i kommunesektoren som andel av lønnskostnader i kommunal sektor 2010–2018	10.12	Nasjonalregnskapet SSB

Postadresse: KS
Postboks 1378 Vika, 0114 Oslo
Besøksadresse: Haakon VII's gt. 9, 0161 Oslo

Telefon: 24 13 26 00

ks@ks.no
www.ks.no